

elki-

pásztor

evangélikus
LELKÉSZ
szakfolyóirat

LVI. ÉVFOLYAM 11. SZÁM

1981. NOVEMBER

TARTALOMJEGYZÉK

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Lelkészképzésünk mai távlatai — Dékáni székfoglaló (Dr. Nagy Gyula)	641
Diakóniai felelősségünk ma — egyházunk teológiai felismerésének tükrében (Tóth-Szöllös Mihály)	645
Tájékoztató az Evangélikus Országos Levéltár történetéről és levéltári anyagáról (Vető Béla)	655

TANULMÁNYOK

A diakóniai teológia, mint Luther theologia crucisának mai interpretációja (Véghelyi Antal)	659
Felelősségünk Isten teremtett világáért (Szimon János)	669
Thomas Mann „Doktor Faustus” című regényének teológiai háttere II. rész (Nagy László)	677

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Karácsony este (Keveházi László)	685
Karácsony ünnepe (Dr. Cserhádi Sándor)	689
Karácsony ünnepe (Bozóky Éva)	691
Karácsony 2. napja (Táborszky László)	693
Karácsony utáni vasárnap (Szabóné Mátrai Marianna)	695
Óév este (Bárány Gyula)	697
Újév (Botta István)	700
Újév (Gáncs Péterné)	703

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

A fáradhatatlan gyülekezetépítő (Keveházi László),	Borító III
---	------------

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 35,— forint, fél évre 210,— forint, egy évre 420,— forint

Csekkszámola: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Egyetemi Nyomda — 81.7321 Budapest, 1981. Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

Egyházunk útján

Lelkészképzésünk mai távlatai

Dékáni székfoglaló

1981

I.

1. Olyan időkben élünk, amikor az egyházban léte és szolgálata alapvető kérdései vetődnek föl. Miért van az egyház, hogyan tudja igazán betölteni küldetését a mai világban?

Ma sem tudnám jobban kifejezni azt, amit erről vallok, mint csaknem pontosan kilenc évvel ezelőtt a latin-amerikai evangélikus teológiai nevelők brazíliai konferenciáján:

„A világnak ma — mint történelme során talán még soha — olyan egyházra van szüksége, amely együtt halad a mai emberrel és a világ népeivel* a történelmi hétköznapi útján: az egész világon magára veszi az ember mai gondjait-örömeit és eközben adja tovább útítársainak, egyeseknek és közösségeknek, az Evangélium örök-új üzenetét. A felgyorsult világfejlődéssel csak egy dinamikus és diakóniai egyház tud lépést tartani, mely nyitott marad mind a Szentlélektől származó, mind a világban jelentkező új iránt és mindig kész a szolgálatra” (Erneuerung der theologischen Ausbildung. Lutherischer Weltbund, Genf. 1979. 33. lap.)

2. Ma éppen a latin-amerikai lelkésznevelés hordozza magán az éles feszültséget a legszembetűnőbb módon egyfelől a nyitottság és a dinamikus-diakóniai vonások, másfelől a világtól és a többi egyháztól való izolálódás, a szűk belső egyházi életkörre való visszahúzódás között. Az előbbi vonal elsősorban az ún. „felszabadulás teológiájában”, a másik pedig a tradicionális-konzervatív teológiában jelentkezik.

Ez a kettő azonban nemcsak Latin-amerikában ütközik élesen. Ez a polarizáció ma az egyházak élete, benne a teológiai nevelés, legtöbbit vitatott kérdése az egész világ keresztényiségében.

3. Ennek illusztrálására hadd említsem két másik személyes élményemet. Az egyik Tanzániából való, Kelet-Afrikából. M'shana akkori dékánnal és a Makumira Teológiai Főiskola tanáraival az afrikai lelkészképzés gondjairól beszélünk. Két fő problémájukat emelték ki. Az egyik az volt, hogy Afrikában nagyrészt még mindig európai és észak-amerikai típusú lelkészképzés folyik, nem pedig az afrikai valósággal kapcsolatban álló lelkésznevelés. A másik nagy gondjuk — és ez különösen megragadott — olyan lelkészképzés kialakítása, amely a jövő lelkészeit s rajtuk keresztül a gyülekezeteket felkészíti az „afrikai szocializmusban”, új társadalmukban és a „nemzetépítésben” (nation-building) való aktív részvételre.

Egy ellenpélda: pár évvel ezelőtt Osakában az Evangélikus Teológiai Szeminárium egyik fiatal professzora azt mondta nekem — és ezt később mások is megerősítették: a japáni kereszténység azért olyan kis töredék a százharmincmillió japán társadalomban, mert még mindig „idegen

vallásnak” számít, erős európai—észak-amerikai hatások alatt áll; ezért sok hívő is úgy érzi, egyháza nincs „otthon” ősi kultúrájukban és társadalmi életükben.

4. Miért ez a „globális ablaknyitás”? Azért, mert teológiai nevelésünk egyházunk egész életével együtt benne áll abban a nagy összefüggésben, forrásban és dinamikus változásban, amely ma áthatja a világ egész keresztyénsége életét. Nem mindegy, hogy hol állunk ma — 1981-ben — magyar evangélikus lelkészképzésünkben: szemben-e a világ keresztyénsége mai életének fő irányával, vagy benne állunk abban az erőteljes fő irányvonalban, amely ma a világ minden részében, az egész ökumenében jelentkezik.

II.

5. Ez után a rövid pillantás után a teológiai nevelés szélesebb horizontjára, forduljunk a mi *lelkésznevelésünk itthoni feladatai* felé! Az előbb mondottakkal összefüggően teológiai nevelésünkben ma arra törekszünk, hogy annak két jellegzetes vonása legyen: az „igei bázis” és a „kontekstsztualitás”, felkészítés a szolgálatra az evangéliummal „itt és most”, a ma emberének a mi társadalmunkban.

6. Teológiai nevelésünk középpontjában *Isten ígéje* áll, amint az egyház és a világ mai életében megszólít, bűnbánatra, hitre és új életre hív. Teológiai képzésünk egészében és minden részletében Isten teljes ígét, törvényét és evangéliumát akarjuk megismerni és továbbadni centrális üzenetével, a bűnbocsánat és megváltás evangéliumával Jézus Krisztusban. Ez lelkészképzésünk igazi bázisa: nem mi nevelünk ott valójában; Isten dinamikus, élő ígéje nevel, tanít, teremt újjá és vezet bennünket a teológiai stúdiumban.

7. A másik lényeges vonás: lelkészképzésünk *diakóniai-teológiai* képzés akar lenni, „diakónia” alatt értve az egyház szétszakíthatatlan kettős szolgálatát a hirdetett igével és a szeretetben megélt igével. Egyiket sem a másik nélkül, egyiket sem a másiktól elszakítva. Ez az, amit olyan sokan félreértenek vagy félremagyaráznak egyes nyugati egyházakban diakóniai teológiánkkal kapcsolatban.

8. Mi a Magyarországi Evangélikus Egyházban olyan teológiai nevelést tartunk helyesnek, amely a keresztyén felebaráti szeretet mai konkrét feladatait a legszélesebb távlatokban is vállalja. Olyan *világban* élünk, amely fölött hajszálon függ az atomháború Damokles-kardja; amelyben százmilliók tengődnek az éhhalál peremén, s amelyben naponta milliárdokat emésztenek föl az egyre fantasztikusabb fegyverrendszerek. Közömbös maradhat-e, félreállhat-e az egyház és teológiája? Semmiképpen sem. Ha szeretjük Isten teremtett, szép világát, ha szeretjük embertestvéreinket közel és távol, nemet kell kiáltanunk, meg nem szűnően és következetesen, a konfrontációra, erőfölényre, fegyverkezési versenyre törekvőknek, a neutronbomba és más embertelen fegyverek gyártóinak, a világfeszültség élezőinek. És pozitív módon, a nemzetközi élet legtágabb köreitől a személyes viszonylatokig, a magunk eszközeivel és lehetőségeivel segítenünk kell a békés megoldásokat, a türelmes tárgyalások módszerét s ezek etikai előfeltételét, a bizalom-építés szolgálatát. Nincs nagyobb távlatú, szélesebb hatósugarú szeretet ma, mint a magunk helyén és a magunk eszközeivel részt vállalni ebben a világméretű etikai felelősségben!

9. Egyházunkban olyan teológiai nevelést tartunk helyesnek, amely vállalja a szeretet mai, konkrét feladatait szocialista *társadalmunkban*.

Ez közelebről azt tartjuk, hogy etikai felelősségünk és cselekvésünk fontos területének tartjuk a családi élet etikai normáinak védelmét, a munkaetika területét, társadalmunk épülésének és javának a gazdasági élet területén, a kulturális életben és a közéletben való segítését. Örömmel tapasztaljuk, hogy államunk részéről népünk sorsának formálásában megbecsült munkatársak vagyunk.

Káldy Zoltán püspök nemrég írt egy fontos tanulmányt „Diakónia” című folyóiratunkban ezzel a témával: „Az emberi tényezők a gazdasági életben”. Csak pár héttel később egy neves marxista közgazdász könyve jelent meg, szinte ugyanezzel a téma-megfogalmazással. Keresztyének és marxisták dialógusában a Magyar Televízió milliós nyilvánossága előtt nemrég arról volt szó, hogyan tudnak ma hívők és nemhívők közös szolgálatot végezni társadalmunk etikai értékrendszerének helyes formálásában. Mindez arra mutat: társadalmunkban ma nagy és széles körű feladatok állnak előttünk, a családi élet területén, a gazdasági életben, a becsületes munkavégzés területén, a közösségi erkölcsi normák és magatartás vonatkozásában, amelyekre lelkésznevelésünknek is fel kell készítenie.

10. Végül, ma olyan lelkésznevelést tartunk ige-központú és diakóniai jellegű nevelésnek, amelynek kiindulópontja a *személyes* lelkipásztori szolgálat, a teljes emberi személyiség szolgálat. Az ember lélek; ugyanakkor szellemi és testi valóság, de közösségi lény is. Szüksége van a „lelki kenyérre”. Ugyanakkor szellemi és testi javakra, de a közösségre, a szeretetre is.

A lelkési szolgálat ma Isten szeretetének, a bűnbocsánat evangéliumának a személyes hirdetése és élése. De ugyanakkor törődés a ránk-bízottak testi-szellemi javával, magányos, testileg vagy lelkileg sérült, célját vesztett, közösségre és szeretetre éhes, emberi kapcsolataiban válságba került embertársainkkal is.

Csak ha ezt a teljes horizontú és ugyanakkor személyes szolgálatot vállalja az egyház, a lelkész és a hívő ember, akkor lesz a szolgálata valóban diakónia, Jézus követése.

III.

11. Új akadémiai év küszöbén vagyunk. Az előbbieket alapján milyen „*súlypont-feladatokat*” látunk magunk előtt az új munkaévben?

Első helyen említem a legközvetlenebbet, a *hallgatóinkkal* való nevelői és lelkipásztori kapcsolatokat. A mai teológiai stúdium teljes odaadást kíván, a hit belső fegyelmével. Amikor egyházunk, gyülekezeteink olyan nagy áldozatokat hoznak lelkészképzésünkért, lehetetlen minden lazítás vagy felelőtlenység a munkában. A diakóniai teológia a személyes élet belső és külső fegyelmével kezdődik. Aki ezt vállalni tudja, csak annak van helye ebben a stúdiumban.

12. Fontos feladatunk az új tanévben a *Levelező Tanfolyam* ötven hallgatójának utolsó, harmadik éve jó befejezése, egyházunk szolgálatába való bevezetése. Ez lesz az első eset, hogy az Akadémián olyanok végeznek, akik világi hivatásuk folytatása közben, kétszeres megterhelés alatt, új képzési formákban végzik a teológia stúdiumát. Szeretettel és megértéssel kell áthidalnunk ennek az új kezdésnek minden nehézségét, hiszen égető szükség van rájuk is egyházunk életében.

13. Tovább szeretnénk erősíteni a *gyülekezetekkel*, egyházunk népével, való kapcsolatokat, természetesen a tanulás, a teológiai felkészülés elsőbbségének fenntartásával. Jól bevált a gyülekezet-látogatá-

sok, a szupplikációk, a rövidebb-hosszabb gyakorlati kiküldetések módszere. Lelkésznevelésünk tudományos igénye teljes fenntartásával gyakorlati orientációjú teológiai képzés, ahol nagy gonddal kell ügyelnünk a kettő jó egyensúlyára.

Örömmel és meghatottan jelenthetem be, hogy egy újabb nagy adomány a jele ennek a jó kapcsolatnak gyülekezeteinkkel. Özv. Gritsch Mihályné soproni hittestvérünk kórházi beteggyáráról értesített bennünket, hogy 100 000 forintos alapítványt ajánl föl az Akadémiának, melynek kamatait évenként egy jó előmenetelű hallgatóknak juttathatjuk. Köszönjük soproni hittestvérünk példamutató szeretetét, áldozatát a lelkészképzésért, Isten áldását kérve életére.

14. Akadémiánk új tanévében is szeretnénk erősíteni *ökumenikus* kapcsolatainkat a többi hazai egyházzal és határainkon túl. Köszönjük a testvéregyházak és Akadémiák részvételét mai ünnepünkön. Legyen ez a jele együttműködésünknek is az új tanévben.

A külföldi testvéri kapcsolatok új jele, hogy a Finn Evangélikus Egyházból egy fiatal lelkész, Kaarina Kumpula, kezdi meg nálunk ösztöndíjas évét. Tervezzük a csere-professzori kapcsolatok ápolását is más főiskolákkal.

Az is örömről, hogy egyházi vezetőségünk megbízásából fontos teológiai előkészítő feladatokat végezhetünk majd a LVSZ 1984-es budapesti világkonferenciájáért. Örömről, hogy D. Dr. Káldy Zoltán püspök aktív VB-szolgálatára eredményeként lényegében az általunk kidolgozott téma-javaslatot elfogadta a turkui ülés: „Krisztusban — reménységgel a világot”.

Ökumenikus kapcsolataink egyik fontos ága: díszdoktorainkkal való kapcsolatunk. Ószinte örömről, hogy egyik leghűségesebb díszdoktorunkat, a 114 egyházat és 150 millió keresztyént átfogó Európai Egyházak Konferenciája főtítkárárt, D. Dr. Glen G. Williams-t, egyházunk ószinte jóbarátját és kedves feleségét, itt köszönhetjük, sőt hallhatjuk is őt ezen az ünnepi ülésen.

15. Az Akadémia új tanévében is részt kívánunk venni *társadalom* életében, segítve célkitűzéseit, vállalva a reánk eső feladatokat, népünk életének mai gondjait és örömeit, amint erről már szólottam.

Ugyanez érvényes a *nemzetközi életre*, a mai világ nagy, közös emberi problémáival való foglalkozásunkra, felelőségünk felismerésére a legtágabb körű emberi feladatokban és ezek vállalására a diakónia lelkületével.

16. Új tanévünk megkezdésekor hálás szívvel köszönöm egyházunk *vezetőségének* — külön is D. Dr. Káldy Zoltán püspökelnöknek és D. Dr. Ottlyk Ernő püspöknek — egyházunk minden felelős tisztségviselőjének szeretetét, gondoskodását a lelkészképzés és teológiai nevelés ügye iránt. Kérjük ezt a szeretetet, segítséget ezután is.

17. Hadd köszönjem meg erről a helyről is ószinte hálával az *Állami Egyházügyi Hivatal* — első renden Dr. Miklós Imre elnök és közvetlen munkatársai — sokoldalú segítségét. Köszönjük, hogy bizalommal vannak munkánk iránt és kérjük ezután is jóakarató segítségüket.

* *

18. Reformátorunk, Luther, szavaival zárom: „Kedves barátaim, Isten országa — s ezek mi vagyunk — nem szavakban és beszédben, hanem cselekvésben, tettekben, gyakorlásban és jócselekedetekben áll. Isten nem csupán hallgatókat és utána-mondókat akar, hanem követőket, mégpedig a hitben és szeretetben” (WA 10, III, 4).

Igen — Jézus követése —, hitben és aktív, cselekvő szeretetben a mai világban — ez a lelkesnevelés és a keresztyén élet summája, alfája és omegája, amelyre ma újra elindulunk, az Ő kegyelmében bízva, ebben az új 1981—82-es munkaévben.

Dr. Nagy Gyula

Diakóniai felelősségünk ma — egyházunk teológiai felismeréseinek tükrében

Előadásomat meghatározza az a tény, hogy Országos Diakóniai Konferencián vagyunk együtt, ahol egyházunk szeretetintézményeinek vezetői, munkásai, országos munkaági-vezetők, egyházmegyei diakóniai előadók vannak együtt, hogy keressük együtt azt az utat, melyen a szüntelen munkálkodó, nekünk szolgáló Diakonosz-Krisztussal a mában továbbléphetünk. Mivel pedig egyház vagyunk, ezt a továbblépést teológiai tájékozódás nélkül nem tehetjük. Egyházunk teológiai felismerései immár több mint két évtized óta a diakóniai teológiánkban összegeződnek, így egészen természetes, hogy amikor ezt az utat keressük, a szolgáló Krisztus szolgáló egyházának felelőségéről, kötelességéről, életviteléről szönlünk.

Krisztus követőinek felelőssége

1. A címben „diakóniai” felelőségről olvasunk és ezzel máris „itt-hon vagyunk”. A cím hátterében egyházunk teológiai felismerése van. Ez a mondat nem azt jelenti, hogy Jézus Krisztus egyházának sokféle irányban van felelőssége ebben a világban és mi most ezek közül az egyiket — mivel az intézményes szeretetszolgálat munkásai vagyunk —, a „diakóniai” vesszük szemügyre. A cím megfogalmazása inkább azt sugalmazza — én így értelmezem —, hogy az egyháznak minden felelőssége ebből áll: „diakóniai”. Ez az egyháznak „a” felelőssége! Az egyház egésze is, de tagjai külön-külön is, amikor felelőségüket gyakorolják, amikor egyáltalán felelőseknek tudják magukat, ezt a felelőséget csak mint diakóniai felelőséget gyakorolhatják. Mivel az egyház ebben a világban a diakóniáért van, ez adja meg értelmét világunkban, ezért ha van felelőssége, az nem lehet más, mint „diakóniai”.

2. Itt mindjárt tisztáznunk kell egy dolgot, amikor éppen a „diakónia munkásaival” van találkozásunk. A „diakónia” szót világszerte általában „szűkebb értelemben” használják. Azokra a személyekre értik, akik valamilyen egyházi szeretetintézményben dolgoznak pénzért vagy juttatás nélkül, szeretetből és hálából. Esetleg azokra az intézményekre értik, melyekben az egyház szeretetszolgálatát folyik. Külföldiek előtt mindig újra beszélni kell arról, hogy mi a diakóniát nem csupán ezekben látjuk, hanem „tágabb értelemben” — kitágítjuk azt az egyház egészére, minden tagjára, a Krisztusban hívő emberekre, akiknek intézményen kívül is a hivatása, feladata, élete diakónia, vagyis szolgálat. Ehhez legfeljebb azt tehetjük hozzá, hogy akik ezt a szolgálatot élethivatásként felvállalták, hogy nyomorék gyermekek vagy öre-

gek között végezzék a segítség, gyógyítás, életmentés munkáját, azoktól „több kívántatik”. Ugyanúgy van ez, mint a lelkeszi szolgálatban. Valljuk az egyetemes papság elvét, minden Krisztusban hívő ember bizonyosságátelre való elkötelezettségét, de akik élethivatásként vállalták, azoknak azt teljes odaadással, önmagukat sokszor megtagadva kell azt végezniök. „Aki nek sokat adtak, attól sokat kívánnak és akire sokat bíztak, attól többet kérnek számon.” (Lk 12,48/b.)

A fentiek szerint diakóniai felelősségünket úgy látjuk, hogy az teljes életünkre kiható felelősség. Akkor is érvényes, ha „nem vagyunk szolgálatban”. Nem korlátozódik csupán a munkahelyünk területére, négy-, hat- vagy nyolcórás munkaidőnkre, hanem egész életvitelünkre.

3. Ez a diakóniai felelősség az igéből táplálkozik. Nem akármilyen igehirdetés erősíti azt. Amelyik csupán az egyént célozza meg, hogy bűnét feltárja, a bűnbocsánatot neki felkínálja, de nem kapcsolja be Jézus közösségébe az egyházba, nem mutat rá a Krisztus követéséből következő egyetemes felelősségre, az nem erősíti ezt a felelősséget. Az ilyen az egyházat csupán arra tartja fontosnak, hogy saját, vagy szűk köre önző szükségletét kielégítse. Az ilyen közösségben azután ismétlődnek a problémák, önmaguk körüli forgásba kezdenek és bekövetkezik az élettől, társadalomtól, világtól való elkülönülés, elidegenedés. Helyesen mondta Gattwinkel NSZK-beli egyházfőtanácsos az ilyen egyházra, hogy az nem több mint „kegyes igények kielégítésére szolgáló vállalat”.

Lehet, hogy vannak itt, akik azt mondják, hogy minek erről már annyit beszélni, de én úgy érzem, nem lehet eleget beszélni róla, amíg vannak, akiket az egyházból csak a „bűnbocsánat evangéliuma” érdekel és az etikai következményeknél megállnak a közösség határan, nem látják a „közélet”, melyben élnek, vagy csak lenézik, „hitetlennek” látják a kívülállókat és magukat látják a „beérkezetteknek”. Csak megemlítem itt, hogy ilyenféle zártság megkísértheti szeretetotthonainkat is, amennyiben nincs közösségük a gyülekezettel, a kerítésen túlra nincs kitekintésük.

4. Az igehirdetés alapja — az evangélium — pedig nem szűk belső körre, hanem az egész világra van szabva. Úgyis mondhatjuk, ahogy Coggan canterbury érsek szavai csengenek a fülünkben: „Az evangélium elég nagy a világhoz és annak minden bajához.” Ezt a világot átölelő evangéliumot teszi szűkké, kicsinnyé az, aki megfélekedezik arról, hogy csak diakóniai igehirdetés teremti diakóniát folytató, gyakorló, szolgálatban élő gyülekezetet. Ott, ahol betegek, öregek, fogyatékosok, magányosok, különböző kérdésekkel gyötrődő emberek, öngyilkosságra készülők magukra hagyatva, támasz, segítség, meghallgatás nélkül maradnak, lehet akármilyen jól szervezett gyülekezeti program, szépen renovált templom, csak éppen a lényeg marad el: a gyülekezet szolgálata mindenki felé. De ahol a fent említettek nem maradnak magukra, hanem megtapasztalják a gyülekezet érdeklődését, bajaik megoldását, vagy legalábbis a megoldásra való igyekezetet, kapnak szeretetet és melegséget — ha kell kenyeret, takarítást, bevásárlást vagy meleget a szobájukba —, ott beszélhetünk arról, hogy a gyülekezet a Jézus Krisztus közössége, mert a Jézus Krisztus szolgálatát sugározza, cselekszi. Ugyanezt lehet elvégezni egy szeretetintézmény falai között is, ha az ott lakók nem csupán azt a „szolgáltatást” kapják meg, ami amúgy is kötelező, de mellette kapnak barátságos szót, megértő türelmet, szerető gyengédséget — még akkor is, ha előzőleg egész éjszaka egy rabiátus öreg mellett kellett virrasztani és a fáradtságtól az embernek beszélni sincs kedve. Az „egész evangélium” meghirdetése, a diakóniai

igehirdetés teremt ilyen gyülekezetet. Erre vonatkoznak Káldy Zoltán püspök azon gondolatai, melyeket az 1972. évi gyenesi konferenciákon Diakóniai teológiánk továbbfejlesztése c. előadásában kifejtett: „A gyülekezet illetőleg az egyház az a hely, ahol izelítőt kell kapnunk Isten országa e földön való jelenlétéből, abból az új életből, amit Isten országa jelent... A gyülekezet a maga létével, fennállásával, életformájával, cselekvési formájával ábrázolja ki a diakóniát.” Ha ezek nincsenek, nem láthatók, akkor tulajdonképpen nincs is gyülekezet, egyház. (Lelkipásztor, 1972. 10. sz. 591. l.)

5. A diakóniai igehirdetés egyben prófétai szolgálat is, mert az egyházat nem befelé fordulásra, lelkizésre ösztökéli, hanem kinyitja a világ felé, hogy ne önmagáért éljen, ne konzerválással, jövője biztosításával foglalkozzék, hanem végezze Jézus világméretű diakóniáját. Nem kell külön bizonyítanom azt, mennyire szükség van ma erre a nyitottságra. Néhány évvel ezelőtt boldogan beszéltünk ezen a helyen arról, hogy az enyhülés erői felülkerekedtek, Európában, de világszerte józanabb, reális hang lett úrrá a politikában, a népek egymással való kommunikációjában. A politikai enyhülés reális alapot adott a további lépésekre. Komoly erők bontakoztak ki amellett, hogy az enyhülést katonai térre, a teljes leszerelés megvalósítására is kiterjesszék. Ma ezzel szemben imperialista körökben szót sem ejtenek a leszerelésről, de szinte napként lepik meg a világot egy-egy újabb háborús fenyegetéssel. Középhatósugarú rakéták Európába helyezése, a neutron-bomba gyártásának adott „zöld út”, a világ különböző pontjain szinte módszeresen elkövetett katonai provokációk, kis háborúk kirobantása ürügyén amerikai katonai jelenlét biztosítása a legkülönbözőbb tengereken és világrészeken — mind megannyi tervszerű „levegő- és környezetfertőzés”, mellyel emberek millióit rémítenek, kergetnek kétségbeesésbe, manipulálják a közhangulatot, elterelik a figyelmet mai világunk égető nagy kérdéséről a gazdasági kérdéssről, arról, hogy minden embernek, aki a világra születik ne csak joga legyen az élethez, de kenyere, munkája, megélhetése és szabadsága is legyen. Ebben a helyzetben az egyház nem vonulhat vissza saját köreire. Szükség van igen is a „prófétai igehirdetésre”, az eligazító szóra, a bátorításra és a közösség erejére. Ebben a vonatkozásban a diakóniai felelősség sürgetően követeli a béke ügyének lelkes, odaadó, hűséges szolgálatát és emellett még azt a személyes diakóniát is, hogy a háborús hírektől megijesztett, a manipuláció áldozataként rettegő, elfáult, cinikussá váló embereket erősítsük, hitet, erőt öntsünk beléjük és velük is hangosabb legyen a békéért való kiáltás, a háború elleni tiltakozás. Vegyük észre, hogy vannak ilyen „minden mindegy” emberek körülöttünk.

6. A politikai és társadalmi diakónia szorosan kapcsolódik össze abban a felelősségen, mely magáévá teszi Jézus parancsát: „Menjetek el és hirdessétek: egészen közel van már a mennyek országa! Gyógyítások meg betegetek, támasszatok fel halottakat, tisztítsatok meg leprásokat, üzzetek ki ördögöket.” (Mt 10,7—78) Ma világunkban az evangélium hirdetése mellett az a legnagyobb diakónia, ha a békéért imádkozunk és dolgozunk, mert egészen egyszerűen szólva: ha a béke megszűnik, ha egy új háború kirobban, annak hatása oly mértékű lesz, hogy nem lesz kinek és nem lesz hol végezni a diakóniát, az embereken való segítséget. A tét ma az emberiség élete megmaradása. Nincs más alternatíva!

7. A diakóniai felelősség táplálja az egyháznak azt a szolgálatát, melyet a „hídvérés” szolgálatának szoktunk nevezni. Jézus követője, ta-

nítványa minden viszonylatban mindig inkább hidat ver, mint „éket” az emberek, országok, népek közé. Ez a szolgálatunk segítheti ember-társainkat, hogy ne marják egymást, békében éljenek, ez valósította és valósíthatja meg a jövőben is társadalmi békénket, melynek keretében nemcsak „elhordozzuk” egymást, más világnézeti barátainkat, hanem közös összefogásban tudunk hazánkért, népünkért dolgozni. És ez a szolgálatunk növekszik világméretűvé, amikor nevünkben és küldetésünkben jár el egyházunk püspök-elnöke a Lutheránus Világszövetség Végrehajtóbizottságában, vagy más küldötteink az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottságában, ahol a növekvő nemzetközi feszültség megszüntetésére, a nukleáris háború veszélyének csökkentésére hívták fel a világ evangélikusainak ill. az EVT-ben tömörült valamennyi tagegyháznak figyelmét, hogy ki-ki a maga helyén tudatosan cselekedjék a béke, leszerelés, nukleáris leszerelés érdekében. Az LVSZ végrehajtó bizottságának nyilatkozata mondja: „A végrehajtó bizottság kijelenti, hogy másokkal együtt osztozni kívánnak a világot, annak békéjéért való felelősségben. Szükségét érzi a végrehajtó bizottság, hogy a keresztyének bekapcsolódjanak minden jóakarátú ember békéért való küzdelmébe, bármilyen vallású, vagy világnézeti legyen is az. A végrehajtó bizottság felhívja a tagegyházakat, hogy ők is segítsenek békés eszközöket keresni a politikai konfliktusok megoldására, erősítsék a különböző társadalmi rendben élő keresztyének között a kommunikációt és így győzzék le a hidegháború felelevenítését.” A turkui felhívás mögött az egyház diakóniai felelőssége van. Örömrünk az, hogy ma ebben a felelősségben osztozhatunk világszövetségünkkel.

8. A diakóniai felelősség hazai területen a társadalommal való együtt munkálkodást igényli. Ha gyülekezetekben jól végzik a diakóniát, akkor a társadalom egy része, több vagy kevesebb a rászorulóknál közül kapja meg azt a segítséget, gondoskodást, erősítést, amit szeretetből végzünk el és bár végeznénk még sokkal intenzívebben. A „fogyatékosok évében” nem árt tudatosítanunk, hogy azok az ajánlások, ötletek, megvalósítások, melyeket társadalmunk minden rétege ad ebben az időszakban tulajdonképpen azonosak azzal, amit a keresztyének szolgálatként nemcsak egy év feladataként, hanem állandó diakóniában kell, hogy végezzenek. Az csak jó, ha ebben az évben a társadalom különböző rétegeivel együtt a mi diakóniánk is felerősödik, ahol elaludt a felelősség, ott újra felébred. Ugyanez vonatkozik intézményeinkre is, amelyekre most erős figyelem fordul. Intézményeinket „jegyzik” a társadalomban, feléjük fordul kívülről figyelve, a hivatalos állami szervek pedig számítanak arra a szeretetszolgálatra a szociális gondoskodás területén, melyet az egyházak végeznek. A legutolsó időben a Magyarországon c. hetilap hasábjain jelent meg egy általános jellegű cikk az egészségügy, idősok gondozása és a nővérképzés helyzetéről. Ebben az egyik alcím így szól: „Együtt az egyházakkal.” A cikk írója elismeréssel ismerteti a magyarországi egyházak szeretetszolgálatát. „Nem volna helyes említés nélkül hagyni azt az együttműködést, amely az Állami Egyháziügyi Hivatal és egyes kifejezetten karitatív jellegű intézmények között kifejlődött a kölcsönös jóindulat és segítőszándék jegyében... A kezdeményező erő közömbös: tiszteletreméltó, ha valaki hittől vagy emberszeretettől indítatva, segíteni akar embertársain.” (Magyarország, 1981. aug. 30-i száma 25. old.) Bizonyos vagyok abban, hogy a diakónia egyetlen munkása sem az elismerésért végzi munkáját, mégis ez a társadalom oldaláról jövő elismerés a hivatalos állami szervek elismerésével együtt nekünk arra adhat erőt, hogy tovább végezzük hitünkben

folyóan ezt a szeretetmunkát azzal a jóleső érzéssel, hogy ebben is egyik lehetünk nem hívő, vagy más világnézetet valló honfitársainkkal.

9. Örömmel kell megállapítanunk azt, hogy az egyház diakóniai felelőssége tekintetében egyre tágul az egyetértés a keresztyén egyházak között. Erősödik az ökumenében az az újfajta egység, mely a viláigért való felelősséget gyakorolja. Nem a hitbéli és tanításbéli egység lett a döntő ezekben az időkben, hanem a világ életének, a nemzetközi helyzet megítélésének és a világ igazságos rendjének új, egységes megítélése és a megvalósításért folytatott küzdelem együttes folytatása. Ebben az egész viláigért és annak békéjéért felbuzdult ökumenében igen nagy része van a KBK-nak, amely mozgalom is az egyház diakóniai felelősségérzetéből keletkezett.

Diakóniai felelőségünk tudatosítása

10. Az egyház Isten elkötelezett népe ezen a földön. A diakónia egyháza természetesen a diakónia gyakorlására, megvalósítására felelősen elkötelezett egyház. Ez azt jelenti, hogy érvényes rá Jézus ígéréte. Az az ígére is, hogy „veletek vagyok minden napon a világ végezetéig”, de az is, hogy „boldog az a szolga, akit ebben a munkában talál ura, amikor megjön.” (Mt 28,20 és 24,46) Jézus elszámoltat bennünket a diakóniáról. Számonkéri, „amit eggyel az én kicsinyeim közül” cselekedtünk. A diakóniai felelőség ennek tudatában tevékenykedik, tudatos felelőség, nem feledkezhetünk meg arról, hogy a felelőség áthárítása, lemondás vagy meghunyászkodás, kibúvás a felelőség alól súlyos bűn, amit menyei Atyánk számon tart.

Ezért nagyon fontos, hogy a diakóniai felelőséget a gyülekezetben épp úgy, mint szeretetotthonainkban felismerjük és felismertessük és Jézus parancsa szerint, küldetésünk, elkötelezettségünk tudatában végezzük. Alábbiakban ehhez a tudatosításhoz szeretnék hozzájárulni néhány gondolattal.

11. Felelőségünk *univerzális*. Abban az értelemben is, hogy nincs határa és abban is, hogy nincs megállás a gyakorlásában. Nincs határa, mert kiterjed Isten egész világára, uralma egész területére. Ismerjük Luther tanítását a kétféle kormányzásról és magunkénak valljuk. Isten uralma kiterjed az egész teremtett világra és őrzi annak életét. Ugyanakkor azért küldte el Fiát, hogy megújítsa a világot. Mindkét területen áll az egyház diakóniai felelősége: a teremtett világ sóvárogva várja Isten gyermekeinek megjelenését és Jézus szolgálatát, ugyanakkor az egyházban kell Jézus szolgálatát úgy végeznünk, mint ha maga Jézus lenne közöttünk, ő szolgál nekünk igéjével és szentségeivel, hogy újjáteremtsen és bevigyen az örök életre. A felelőségben nincs megállás sem, mert szünet nélkül kell folytatnunk szolgálatunkat egészen Jézus visszajöveteléig. Így lesz felelőségünk területe az ökumené békéje, az igazságos gazdasági rend, a leszerelés, a megértés hídjának építése és másik oldalon az egyház missziói felelősége, mellyel szolgálunk az emberek között, hogy „minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság megismerésére.” (1Tim 2,4) Az egyház diakóniai felelősége tehát univerzális diakónia és univerzális felelőség!

12. Felelőségünk *önzetlen*, mert hálából fakad. A diakóniát sem anyagi, sem erkölcsi haszonért nem végezhetjük. Csakis önzetlenül. Jézus mindig előttünk jár, megelőz minket szeretetével. Mint megajándékozottak ajándékozunk tovább. Ez azt is jelenti, hogy ha hivatászerűen vagyunk a diakónia munkása, akkor sem fizetésem ellenértékét

adom, hanem a becsületes, pontos, hűségesen elvégzett munkámmal mindig azokra tekintek, akiken segíték és nem arra, hogy mit kapok érte. A megfizetett munkát is lehet sokféleképpen elvégezni. A diakónia ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy a rámbízottak között mindig kész vagyok a segítségre és nem csupán elvégzem, de Jézus szeretetének sugárzásában végzem el. Lehet egy pohár vizet csak úgy odatenni és lehet néhány jó szó vagy simogatás és kedvesség kíséretében odaadni.

13. Diakóniai felelősségünk *preventív* felelősség. Ez azt jelenti, hogy nemcsak utólagos segítség, a már megtörtént bajok orvoslása, hanem az segít igazán, aki megelőzi a bajt, elhárítja a veszélyt még mikor közeledik. Ilyen preventív diakónia a békéért való szolgálat, de ilyen lehet egy szeretetintézményben az együttélők, szobatársak között végzett munka mellyel megelőzni lehet veszekedéseket, konfliktusok kirobbanását. Ugyanígy kell igyekeznünk a gyülekezeti diakóniában is a megelőzésre. Az az érzésem, hogy ebben vagyunk legjobban lemaradva, mert itt mindig csak utólag tudjuk meg, ha valakin segíteni kell és ritkán előzünk meg. Pedig a magányosok, az öngyilkosságra készülők, de még az alkoholisták megmentésénél is ez a megelőzés a döntő. A felelősség a másik emberért, a rámbízottakért indíton arra, hogy sokkal éberebben, odafigyelve és megelőzve végezzük diakóniánkat.

14. Végül azt kell még elmondanom, hogy diakóniai felelősségünk nagy *reménységgel* kell folytatnunk. Igen nagy szükség van erre a reménységre. Akik hosszú heteken, hónapokon keresztül foglalkoznak egészségügyi gyermekotthonainkban a fogyatékos gyermekekkel, bizonyára többet tudnak majd mondani arról, hogy reménységük olyan, hogy a lehetetlent is reméli. Amikor néhányszor látogattam ezekben az otthonokban, olyan örömmel tudtak beszámolni arról, hogy többkevesebb idő után az egyik gyermek ki tudott mondani egyetlen szót, megtudott tanulni egy munkamozdulatot és megtudta fogni önállóan a kanalat. Egészséges embereknek bagatell dolgok ezek. De ebben a munkában álló testvéreink tanúsíthatják, ez a diakónia nem megy reménység nélkül. Hasonló a helyzet öregeink között. Hallani fogunk még előadást az időskori magatartás-zavarokról. S ezek közül nem egy olyan, ami ütközésre, veszekedésre, bezárkózottságra, a közösség megromlására vezet. Ezeknek javítása, megelőzése, kiküszöbölése és megszüntetése emberileg reménytelen ügynek látszik. A diakónia munkásai előtt mégsincs reménytelen eset, mert Istennél semmi sem lehetetlen. És éppen öregeinknél ennek a reménységnek úgy kell sugároznia, hogy átragadjon rájuk és reménységgel tudjanak készülni a „nagy útra”, a hazamenetelre. Reménységben végezni és reménységet adni, ez a felelősség is ránehezedik a diakónia munkásaira intézményekben és gyülekezetben egyaránt.

A reménységgel végzett diakónia lesz igazán áldássá a környezetünknek. Ebben mutatkozik meg az is, hogy nemcsak kívülről besegítő vagyunk egy-egy embertársunk életében, hanem résztvállalók. Magunkra vesszük életünket, terheiket, ahogyan azt Jézus is tette. Nem úgy vesszük magunkra, hogy együtt kesergünk és csüggedünk, hanem a Jézus Krisztus reménységét sugározza.

15. Felelősségünk tudatosításának az lehet az eredménye, hogy mindig készen lehetünk a diakóniára. Bármennyire átvállalja az állam és annak intézményei az emberek szociális gondozását és végzi azt, az állam intézményei mellett is mindig szükség van a gyülekezet és intézményeink szeretetszolgálatára. Ma egyre jobban tapasztaljuk, hogy túl-

terheltek az orvosok és nem tudnak annyi időt fordítani egy-egy beteg kezelésére, amennyi szükséges volna. Kevés a házi beteggondozó, aki idős betegek ápolását végezhetné. Hosszú várakozás és sorállás van egy-egy szociális otthonba való bejutáshoz. Fel sem lehet mérni azt a szükségletet, mely az alkoholizmus okozta sérüléseket gyógyíthatná. Ki tud elébe menni az öngyilkosok szándékának, hogy megghiúsítsa azt? Államunk és társadalmunk rengeteg áldozata mellett is nagy szükség van arra a segítségre, melyet az egyház lényegéből folyóan adhat, kell, hogy adjon. A diakónia nem „melléktermék”, amivel erősítjük, bizonyítjuk Jézushoz való tartozásunkat, hanem a tanítványság, a Jézus követés lényege. A gyülekezet életének természetes velejárója.

16. Diakóniai felelősségünk gyakorlása nem lehet ötletszerű, ahhoz, hogy igazán segítségünk, szükséges a tervszerűség, előre gondolás, kitartás és rendszeresség. A diakónia egyháza a rend egyháza. Ennek látszania kell gyülekezeti és intézményes diakóniánkon egyaránt.

Mit jelent ma ez a felelősség?

17. Ha felismertük felelősségünket, akkor azt *gyakorolni* is kell. Le kell hát bontanunk intézményes munkánkra, gyülekezeti diakóniánkra, de a kettő kapcsolatának újbóli átvizsgálása is szükséges, hogy még gyümölcsözőbb kapcsolatok alakuljanak. Ezt végzem el előadásom következő, utolsó szakaszában.

18. A diakóniai igehirdetés teremt diakóniai felelősséget. Hogyan állunk ezzel az egyházmegyénkben? a gyülekezetekben? Külön is azokban a gyülekezetekben, melyek közvetlen háttérét alkotják egy intézményünknek. Azután milyen az intézményben dolgozók közössége? Rendszeresen összejönnek-e és az ige formálja-e diakóniájukat, felelősségüket? Nem tudok arról, hogy ma egyes intézményekben milyen az ott dolgozók „munkahelyi légköre”. Sajnos a múltban elég sokszor kellett egyháznak vezetőségének gyorsan cselekednie egyes otthonok vezetése vonalán. Azután bizonyára a diakónia munkásai sem mind anyagok és akadnak „légköri zavarok” közöttük. Lehet, hogy nyitott ajtót döngöttek, de ha nem, sürgősen tenni kell abban, hogy intézményeinkben az ott munkálkodók rendszeresen részesüljenek Jézus diakóniájából, abból, amit az igén keresztül mond nekik, hogy képesek legyenek a Diakonosz mellett diakonosszá formálódni.

19. Diakóniát nem képes végezni az önző, magának élő ember. Még nem tettünk meg mindent a gyülekezet közösséggé nevelése dolgában úgy, hogy az egyes tagok önmagukban is közösségi emberré formálódjanak akkor is, amikor a gyülekezet körén kívül élnek családban, munkahelyen, társadalomban. Még mindig sokan vannak akik a közösségi társadalomba a maguk individualista szemléletével és követelményeivel akarnak beilleszkedni. Nem veszik észre a kiáltó ellentétet. Hogy a közösségbe való beilleszkedést minden vonalon (anyagi vonalon is!) milyen komolyan vették az első keresztények, arra vonatkozólag elég, ha Ananiás és Szafira esetére mutatok most rá. (Ap. Csel. 5,1–11) A „közösségi emberré” formálás nem megy máról holnapra, de súlyos felelőtlenség el nem kezdeni és tudatunkból kiiktatni. Ebben a vonatkozásban vannak fogyatékoságok gyülekezeteinkben. Van, ahol megfedkeznek arról, hogy a gyülekezet élete a legalkalmasabb „tanpálya” a közösségi életre való nevelésben. Itt lehet megtanulni a másik emberrel való törődést, a figyelmes meghallgatását, bajának megértését és a

rajta való segítést. Ha akár a lelkész, akár a gyülekezet hibájából ez az iskola kimarad, kölcsönösen látják hiányát mindannyian.

20. Hogy a gyülekezetben jó legyen a közösség és egymásra nevelő hatást tudjanak gyakorolni, ahhoz az is kell, hogy a gyülekezetben családias, otthonos melegség, légkör legyen. Tudom, hogy ezt könnyebb megvalósítani egy kisebb létszámú gyülekezetben, mint sok ezer ember közösségében. Mégis előbbre kell lépünk ezen a téren. Különösen nagy az elmagányosodás, önmagának élés veszélye a szépen szaporodó új lakótelepeken. Hogyan is forna össze a világ minden tájáról összekerült sok ember és család, amikor csak éppen az egy lépcsőházban lakók, egy szinten lakók ismerik egymást — vagy még azok sem. Itt nekünk különösen nagy a felelősségünk. Volt idő, amikor missziói feladatként kaptuk kimenni a tanyákra és gyülekezetbe gyűjteni a tanyák népét. Ma ugyanilyen missziói feladat kínálkozik az új lakótelepeken, hogy a visszahúzódó, önmaguk körül forgó embereket a gyülekezet közösségében neveljük közösségi emberekké.

21. Elengedhetetlen összekötőszál a személyes kapcsolatok építése. Ez áll a gyülekezetekre épp úgy, mint a szeretetotthonokra. Apró-munka, de nagyon fontos és hasznos. Nincsenek gyülekezeteinkben és otthonainkban olyan emberek, akik összeférhetetlenek? Nem ülnek egy padba, egy asztalhoz azzal a bizonyossal. Diakónia az ezekkel való törődés, foglalkozás, békítés. Ebben az apró-munkában nagyon sok melegség kell, annak a szeretetnek a melege, amely engem is megfogott és közösségi emberré formált. A melegség, szeretet mellett itt van szükség több reménységre is!

22. A diakóniai felelősség hiánya mutatkozik meg abban a tényben, hogy nincsen elegendő diakóniai munkás. Ezt a jelenséget lehet magyarázni; de nem lehet megérteni. Különösen ifjúsági munkánkban, a fiatalok gyülekezeti nevelésében kellene jobban szívügygé tenni ezt a szolgálatot. Igaz, hogy „világi vonalon” is itt szorít a cipő. Kevés a kórházi nővér, az egészségügyi dolgozó. De talán az evangélium gyenge és kevés ahhoz, hogy Jézus követőiben felkeltse a diakónusi szolgálat felelősségét? Itt komoly odaszánásra, imádságra és tudatos felelősségre van szükség egyházunknak!

23. Megemlítem, de nem részletezem diakóniai felelősségünknek a családi életre való vonatkozását. Erről sokat szóltunk, cikkeztünk és itt sem mellőzhetjük. A diakóniai felelősség tudatosan fordul a családi kérdések felé. A házastársak egymáshoz való viszonya, a szülők—gyermekek kapcsolata, a szétesett családok, a hátrányos helyzetbe jutott gyermekek problémája ugyanúgy beletartozik, mint a megoldatlan lakáshelyzetek, a távoli munkahelyeken dolgozó családtagok gondozása. Gyülekezetenként és egyházmegyéenként más és más a helyzet ezekben a kérdésekben. Jó, ha helyileg tudatosítják ilyenirányú felelősségüket.

24. Szintén ebbe a vonalba tartozik otthonaink életének családias vonása és levegője. Nem hiszem, hogy ez csak vágyálom. Ha Jézus családjának mondja azokat, akik követik őt és Isten akarátát cselekszik, ha a gyülekezet lehet a mennyei Atya családja, miért nem alulhat azzá egy kisebb, egy otthonban, egy levegőt szívó embercsoport? Nem vér szerint, hanem a Jézusban való hit és a szeretet kötelékében.

25. Tovább kell lépünk. Diakóniai felelősségünk Isten egész teremtet világra kiterjed. A teremtet világból pedig a hozzánk legközelebb eső darab hazánk területe és társadalmunk közössége. Hazai vonatkozásban legfőbb feladatunk annak a népi, nemzeti egységnek megtartása, továbbvitele, melyet a Hazafias Népfront keretei közt létrehoztunk és

élünk. Ez igen nagy felelősséget ró a lelkészekre, az intézményekben dolgozókra és minden gyülekezeti tagra. Annál is inkább, mert az állam oldaláról is nagy felelősséggel viseltnék a jó viszony továbbalakításában. Elég itt Miklós Imre államtitkár szavát idéznem: „Államunk a tényleges adottságokat figyelembe véve, a türelem, a felelősség és a bizalom légkörében alakítja viszonyát az egyházakhoz.” (Új típusú kapcsolatok... Világosság, 1977. 1. szám.) Kétoldalú tehát a felelősség, de a türelem és bizalom is az kell, hogy legyen. Ebben a kölcsönös felelősségekben lesz értékessé minden szolgálatunk.

26. Ide tartozik mindaz a segítés és szolgálat, amit a munka-etika terén nyújtani tudunk társadalmunknak. Úgy is, hogy magunk munkáját becsülettel végezzük el, mint diakóniát, melyből mások jót meríthetnek és úgy is, hogy példát adunk másoknak. Az otthonok dolgozói meg lehetnek győződve arról, hogy munkájuk a társadalom számára is fontos és hasznos. A gyülekezeti diakóniában pedig tartsum mindig napirenden, hogy az evangéliumot „élni” kell és ennek nagyon fontos területe a munkahelyünk.

27. Nemcsak a munka, de annak nyomán az anyagi javak is beletartoznak felelősségünk körébe. Jólét és anyagiasság, a mindig többre való vágy, a munkaerő kizsákmányolása, a pihenés ki nem használása mindezzel kapcsolatos etikai kérdés, melyekben nevelni, példát adni szükséges.

28. Külön kell szólnom a szabadidő-kérdésről. Meg kell tanulnunk az elkövetkező időben a munka és szabadidő új ritmusát az ötnapos munkahét általános bevezetésével. Közéletünket ma igen erősen foglalkoztatja már az áttérés problémaköre és a meghosszabbodott szabadidő okos eltöltésének megoldása. Azt gondolom, hogy nekünk is beszélnünk kell erről. Már most figyelembe kell venni a szabadszombatos hétvégeket és aki figyel a gyülekezet mozgására, észlelheti, mikor ürül ki jobban a város és fogyatkozik meg a vasárnapi gyülekezet. Gyülekezeti szinten keresni kell az új lehetőségeket. Az az érzésem, hogy jelentősebbek lesznek a péntek délutáni és hétfő esti programok a tervezésünkben. Ugyanakkor át kell majd tekintenünk az üdülőkörzetek, hétvégi szabadidő körzetek helyeit, ahol esetleg a szórvány munkánkat érinti a mozgás és figyelemmel kell kísérni az ott pihenők istentiszteletit, közösségi igényeit.

29. Külön gondot fog jelenteni otthonainkban az ötnapos munkahét bevezetése. Amúgy is csökkent létszámú dolgozóval még ezt is meg kell oldani. Ha van a fenntartó gyülekezetekben, azok tagjaiban és vezetőiben diakóniai lelkület, bizonyára találunk megoldást. Egyik lehet pl. az, hogy azokon a munkahelyeken, ahol nem kell különösebb szakképzettség, hanem begyakorlással is lehet helyettesíteni, ott a gyülekezet ifjúsága vagy akár felnőtt tagjai segítenek be a kétnapos hétvégeken. Biztosan tudom, hogy az otthonban végzett munka áldással formálódik a gyülekezet életében, átragad a szolgálat lelke sokakra. Az ilyen módon végzett diakónia azért is nagy értékű, mert magán viseli szolgálatunk egyik karakterisztikus bélyegét: önkéntes segítség!

30. Fontos szempont diakóniai felelősségünkben az önzetlenség! Az egyház diakóniai munkáját szekuláris környezetben végzi. Segítése nem személyválogató! Arra rendeltetett, hogy szolgáljon mindenkinek. És ha teszi ezt, úgy nem azzal a hátsó gondolattal, hogy ily módon „becsalogassa” a rászorulókat, kihasználva kiszolgáltatottságát. Az evangélizációt nem szabad összetéveszteni a „lelki terrorral”.

31. Miben segíthetünk még társadalmunknak? A munka és a pi-
henés etikáján túl hatalmas terület és mindenütt a világon az egyházak
részt kérnek belőle: a környezetvédelem és általában az ökológiai kér-
dések felelős napirenden tartása és megoldására segítése. Tudatosítanunk
kell magunk számára, azután átadni a felelősséget minél többeknek
ebben a vonatkozásban. A mi világunk fenyegetett világ. De ez a fe-
nyezetettség nem sorsszerű, nem kivédhetetlen csapás. Emberek okoz-
ták, így is mondhatom: az ember bűne okozta, ki lehet tehát javítani.
Ezen a téren szükség van egy bizonyos felvilágosításra, amely a fenye-
getettségől megijedt, megfélemlített embert eléri. Nyugaton ezt a fe-
nyezetettséget gyakran használják ki manipulálásra, ezzel manipulál-
ják emberek közhangulatát, fokozzák elégedetlenségüket, terelik őket
az ajánlott megoldás kikényszerítésére. Mi inkább a környezet szennyezésének
okait keressük és azok megszüntetését követeljük. Legyen az
a természet egyensúlyának megbontására való igyekezet vagy éppen
atombomba felrobantása nyomában járó fertőzés. Kicsinyben a ma-
gunk helyén is sokat tehetünk. A templomok környéke, parókiák és az
otthonok rendje, környezete sokat elárul abból, hogy ezen a téren
milyen a szolgálatunk. Egyik egyházmegyei diakóniai napunkon beszél-
tünk ezekről a kérdésekről és utána egy presbiter úgy köszönte meg:
most hallottam először arról, hogy a rend és a környezetem tisztasága
nem csupán általános és természetes velejárója életemnek, de, mint Jé-
zus követője felelős is vagyok érte. Érdemes tudatosítani gyülekezeti
tagjainkban ezt a felelősséget!

32. Külön kell legalább röviden beszélni arról, hogy a keresztyén
ember vállaljon szerepet a közéletben. Erre különben az LVSZ turkui
felhívása is inspirál: „...szélesítsék az egyházaknak a közélet iránti
érdeklődését és béketerökvéseiket...”. A diakóniai felelősség kényszerít
arra, hogy ott legyek, ahol a közjót munkálják, ahol önzetlenül se-
gíthetek a község, a város vagy az egész ország jólétének, békéjének,
szépítésének, boldogabb jövőjének alakításában. Ha a keresztyének mi-
nél többen gyakorolnák közéleti felelősségüket, bizonyára eredménye-
sebben tudnánk küzdeni a közömbösség, a cinizmus és a nihilizmus
romboló, mindent semmibevevő, kigúnyoló, de semmi pozitívumot nem
produkáló erői ellen.

33. Előadásom végefelé ugyanoda kanyarodom vissza a napi fel-
adatok sorában is, ahol elkezdtem. Isten egész világáért vagyunk felelő-
sek. Diakóniai felelősségünket egyszerre kell gyakorolnunk szűk kör-
ben, környezetünkben és egészen tág körben, világméretekben. A bé-
kéért való imádkozásunk, kiállásunk, becsületes munkánk, jól elvégzett
szolgálatunk, sürgető erővel kell hogy hasson, hogy „e földön béke”
legyen. Mert minden diakóniai tervünk, segítő szándékunk megsemmi-
sülhet egy örült nukleáris háború kirobbanásában. Akkor azután nem
lesz, aki végezze és nem lesznek, akik számára végezzük a diakóniát!

34. Fogyatékosok évében mérjük fel szolgálatunkat. Megtettünk
mindent értük? Csak most tesszük értük? Eddig miért nem? Csak
hálások lehetünk a népek világszervezetének, az ENSZ-nek, hogy időről
időre humánus ajánlásokat tesznek. Mi pedig a reflektorok fényét arra
az egy területre irányítva felfedezhetjük diakóniai munkánk hiányos-
ságait és javíthatunk rajta. Valljuk meg, hogy mi is, mint egyház sok
mulasztást fedezhettünk fel, sokat tanulhattunk másoktól és így erősöd-
ött diakóniai felelősségünk és tudatosabban figyelhetünk otthonaink
gondozottaira is. Most már csak azon kell igyekeznünk, hogy ez a fi-
gyelem megmaradjon, mert diakóniai felelősségünk a mindenkor „má”-

ban fennáll és mindig újra meg kell keresnünk „Isten kicsinyeit”, akikkel a jót cselekednünk kell.

35. Magyarországi Evangélikus Egyházunknak, gyülekezeteinknek és intézményeinknek ma egy kiváltképpen való felelőssége is adatott. 1984-ben a világ evangélikusságának követőit fogadjuk vendégként. A diakóniai teológiát magáénak valló, életét, struktúráját a diakóniára építő egyház áll majd a világ szeme elé. Arról van szó, hogy a szocializmust építő országban, az evangélium missziói erőivel hogyan él és szolgál egyházunk. Természetes, hogy homloktérbe kerülnek majd diakóniai intézményeink is, azok élete, családi, szeretettől áthatott levegője. Bizonyoságot kell tennünk arról, hogy nemcsak beszélünk diakóniáról, hanem azt éljük is egész egyházunkban, intézményeinkben különösen, az idióta gyermekek között a Jézus szeretetével és reménységével és öregjeink között az otthonosság melegével. Az erről való bizonyágtétel ma és holnap, nagy felelősséget rak reánk.

36. Az előzőkhöz tartozik — csak röviden jegyzem meg —, hogy a felelősség azt is sugallja, hogy alaposan nézzünk körül házunk táján, építkezés és renoválás vonalán, hogy otthonaink külső képe, praktikus-sága, modernsége, környezete arról tanúskodják, hogy a belső fegyelmezettség és a külső rend egyképpen jellemzi diakóniánkat.

Országos Diakóniai Konferenciánk a fogatékosok évében felelős gondolkodással méri fel, hol állunk, mire kell figyelnünk, hol kell javítanunk és mit kell jobban csinálnunk.

A fogatékosok éve lassan elmúlik — de az egyház diakóniai felelőssége tovább tart Urunk visszajöveteléig.

Tóth-Szöllös Mihály

Tájékoztató az Evangélikus Országos Levéltár történetéről és levéltári anyagáról

Az Evangélikus Országos Levéltár eredete szerint több mint másfél évszázados múltra tekint vissza. Az Evangélikus Egyetemes Egyházi Levéltárból fejlődött a Magyarországi Evangélikus Egyház központi levéltárává.

Az 1735 óta fennállott négy egyházkerület (szuperintendencia) 1774 óta tartott együttes gyűléseinek iratait levéltárszerűen együtt őrizték, éspedig eleinte a pozsonyi evangélikus lyceum levéltárában helyezték el. Így az Evangélikus Egyetemes Egyházi Levéltár kezdetei a 18. sz. végére tehetők. 1814-ben az akkori egyetemes egyházi felügyelő önálló egyetemes egyházi levéltár létesítését kezdeményezte Pesten. A Pesti Evangélikus Egyház épületében (a mai Deák téren) elhelyezett levéltár elé a közvélemény a hivatalos iratok őrzésén kívül azt a feladatot is tűzte, hogy a magyarországi evangélikus egyházi történetének felderítését és megírását elősegítse. Az európai történettudomány fejlődésének megfelelően a múlt kutatását tehát megbízható, szilárd alapokra és kritikailag megrostált adatokra törekedett helyezni. E cél elérése érdekében a levéltárban igyekeztek összegyűjteni minél több egyháztörténeti írott emléket, megszerezni az egyházközségekben őrzött nevezetesebb iratok jegyzékeit és a fontos iratok másolatait. Ezt a törekvést leginkább Schedius Lajos (1768—1847) egyetemi tanár, az első

egyetemes egyházi levéltáros képviselte. A levéltár megszervezésének, az emlékek gyűjtésére irányuló mozgalomnak egyik eredménye volt, hogy Jankovich Miklós könyv- és régiséggyűjtő a levéltárnak értékes iratgyűjteményt ajándékozott. Ő ajándékozta a Carpzov-család irat-hagyatékát kínáló aukción 1804-ben megvásárolt nagy emléket, Luther Márton 1542-ben sajátkezűleg írt, eredeti végrendeletét. Ezzel együtt egy eredeti Luther-levél is a levéltár birtokába került. Melancthonról szintén van autographon a levéltárban.

A következő évtizedekben is párhuzamosan haladt az egyházkerületek együttes gyűléseivel és az egyetemes egyházi és iskolai felügyelő tevékenységével kapcsolatban létrejött iratok elhelyezése és nagyobb irat- és kéziratgyűjtemények megszerzése.

A maecenások a közhangulat hatása alatt támogatták az iratgyűjtő akciót, azok a lelkészek pedig, akik kapcsolatban állottak velük, igyekeztek ilyen irányban ébren tartani figyelmüket. A legnagyobb sikert Bauhofer György budai lelkész érte el, akinek hatása alatt a nádor evangélikus vallású felesége, Mária Dorottya főhercegnő jelentős összegért kézratsorozatokat vásárolt. A levéltár gazdagodása szükségessé tette, hogy a Deák téri iskolaépületen belül időnként új helyiséget keressenek az anyagnak, de ott maradt a 20. sz. elejéig. Ekkor az Üllői út 24. sz. alatti ház udvarán emelt új épületbe költözött át, oda, ahol jelenleg is van. Vele együtt oda költözött a Bányainak nevezett egyházkerület levéltára is.

Az egyetemes egyházi levéltár iratainak a rendezése és katalógizálása az addigi gyűjtésre nézve a 19. sz. második felében ment végbe. Az elvek, amelyek általában egész Magyarországon érvényesültek, a levéltártan kifejlődésével utólag helyteleneknek bizonyultak, akkor azonban célravezetőeknek, a kutatást elősegítőeknek látszóttak. Az iratokat, függetlenül attól, hogy miként, mely szerv vagy közület működésének eredményeként keletkeztek, szoros időrendben állították fel, s ezzel a régi elenchesokat használhatatlannokká tették. A mechanikus rendezési elv hátrányait viszont részben kiegyenlítették azzal, hogy az anyagról cédulakatalógust készítettek. Ennek 1791-ig terjedő része 1912-ben nyomtatásban is megjelent: *Elenchus archivi generalis ecclesiae evangelicae Augustanae Confessionis in Hungaria. Volumen I. usque 1791.* A nyomtatott elenchus második kötete 1915-ben jelent meg, és a manuscryptumok jegyzékét tartalmazza. Az elenchesok a kutatóknak bel- és külföldön egyaránt értékes segítséget nyújtottak és nyújtanak ma is.

Az 1791. év utáni iratanyaghoz és az 1915 után gyűjtött kéziratokhoz cédulakatalógusok állanak a kutatók rendelkezésére.

Új korszak kezdődött a levéltár történetében az egyházi szervezetek azzal az átalakulásával, amely 1952-ben történt. A Magyarországi Evangélikus Egyház zsinata az addigi egyházkerületek helyébe kettőt, az addigi egyházmegyék (esperességek) helyébe 16-ot szervezett. Az addig fennállott egyházkormányzati testületek levéltárai ennek következtében befejezték azt a szerepüket, hogy a folyó közigazgatást segítsék. Lehetővé és egyúttal kívánatosá is vált, hogy ezek a levéltárak központi helyen őriztessenek. Így alakult át az egyetemes egyházi levéltár olyan levéltárrá, amely most már a korábbi önkormányzati testületek (egyházi szervezetek) levéltárait is őrzi, azoknak a korábbi egyházi intézményeknek az irattáiraival együtt, amelyek szintén átadták munkakörüket újabban létesített egyházi munkaágaknak.

Az újabb időben bekerült fondok közül az egyháztörténeti kutatás

szempontjából a fontosabbak a volt egyházkerületek és egyházmegyék levéltárai. Ezeknek a rendezése és szakszerű elhelyezése megtörtént. Az átvett levéltári fondok régebbi anyagát általában már korábban jegyzékelték. A rendezés a meglévő jegyzékek alapján történt, a további anyag rendezése pedig aszerint az elv szerint, hogy a sorozatok tükrözzék az egyházi szervezetek működését: a közgyűlések funkcióját, a püspökök, ill. esperesek hivatali tevékenységét, a számvevőszék, törvényszék és a többi szerv munkáját.

Az utóbbi évtizedekben a hivatalos iratanyagon kívül több jelentős és nagy terjedelmű írói hagyaték is a levéltár őrizetébe került. Így Székács József püspök (†1876), Zsilinszky Mihály akadémikus történetíró, hosszú ideig államtitkár és egyházpolitikus (†1925), Bruckner Győző történetíró, jogakadémiai dékán (†1962), Payr Sándor (†1938) és Kovács Sándor (†1942) egyetemi tanárok, egyháztörténészek tudomány- és művelődéstörténeti szempontból is fontos iratai.

Az eredetileg mindössze a legfelső egyházi szervezet levéltáraként létrejött gyűjtemény így vált az evangélikus Egyház központi levéltárává. Az ezzé kiépült Evangélikus Országos Levéltárat a művelődésügyi miniszter 1970-ben szaklevéltárrá nyilvánította. Ez a fejlődés Malyusz Elemér professzor fáradtságos, kiváló szaktudással és felelős ügybizgósággal végzett munkájának az eredménye. 1947-től 1969 végéig volt a levéltár vezetője. 1970—1974 között Sólyom Jenő vezette a levéltárat. 1975-től Vető Béla a levéltárvezető.

A levéltárat a Magyarországi Evangélikus Egyház legfelső önkormányzati testülete, az Országos Egyház tartja fenn. A levéltár az Evangélikus Gyűjteményi Tanácson belül az egész hazai evangélikus levéltárügyet képviseli.

*

A levéltár anyagának terjedelme 750 folyóméter. A legrégebbi irat 1357-ből való. A Mohács-előtti oklevelek száma: 11.

Az Archivum Generalis Ecclesiae (1379—1867) nevű fond részben a magyarországi evangélikus egyház legfelső testületének (egyetemes egyházi közgyűlések, egyetemes egyházi és iskolai felügyelő stb.), részben egyes gyűjtőknek (Ribay György lelkész, majd antikvárius 1754—1812, Schulek József lelkész 1760—1813, Gamauf Theophil lelkész 1772—1841, Jankovich Miklós műgyűjtő 1773—1846 stb.) anyagából alkotott gyűjtemény. Egyháztörténeti szempontból különösen értékes forrásanyag a Schulek József-féle gyűjtemény, amely 36 kötetben tartalmaz XVII. századtól a XIX. század elejéig keletkezett iratokról, levelekről készült másolatokat. Ezekben egyházközségek, iskolák történetére, lelkészek életrajzi adataira vonatkozólag található a kutató számottevő anyagot. Fontosak az evangélikus egyházi iskolák működését tükröző, az ott folyó oktatást leíró, a tanulók létszáma, a tanulmányi eredményekre vonatkozó kimutatások, adatgyűjtések, feljegyzések. Ebben az anyagban nyert elhelyezést Luther Márton eredeti, saját kezűleg írt végrendelete.

A Magyarországi Evangélikus Egyetemes (ma: Országos) Egyház levéltára a zsinati iratokat, a közgyűlési, presbitériumi és bizottsági jegyzőkönyveket, az egyetemes egyház főjegyzőjének, iskolai felügyelőjének, valamint az egyetemes egyházi irodának regisztraturáit foglalja magában az 1864. évtől napjainkig.

A levéltár őrzi a bányai (1610—1952), a dunáninnyi (1801—1952), a dunántúli (1599—1952) és a tiszai (1570—1952) volt egyházkerületek iratait.

Meg kell említeni, hogy a Bányai Egyházkerület levéltári anyaga jelentős veszteséget szenvedett. A második világháború alatt az anyag jórészt vidéken helyezték el éppen a háborús pusztítástól való megóvás érdekében. A különösen értékes 19. sz. közepe előtti anyag szinte teljesen megsemmisült. Csupán néhány egyházlátogatási jegyzőkönyv s lelkészavatási anyagkönyv maradt meg. A Dunáninneni Egyházkerület anyaga is hiányos, mivel levéltárunkba csak a 19. sz. végétől kezdődően keletkezett iratanyag került be.

Levéltári fondjainkról általában raktári egységekig menő jegyzékeink vannak, melyek megfelelő tájékoztatást adnak a kutatóknak az itt található forrásanyagról. A püspöklátogatási jegyzőkönyvekről egyházközségek szerint betűsoros mutatókat készítettünk, ugyancsak betűsoros névjegyzék segíti a lelkészavatási anyagkönyvekben való tájékozódást.

Az utóbbi években átvette levéltárunk a jelenlegi két egyházkerület, a Déli és az Északi Egyházkerület 1953—1965 közötti iratanyagát.

Levéltárunk őrzi az egyház korábbi szervezetének megfelelő egyházmegyék levéltári anyagát is. Ezek között a legértékesebbek a békési (1711—1952), a győri (1703—1952), a kemenesaljai (1788—1952), a régi Pest megyei (1707—1924), a tolna—baranya—somogyi (1737—1952) és a veszprémi (1647—1952) esperességek anyaga.

Bekerült a levéltárba a Pesti Egyházközség iratanyaga (1787—1953) is, mivel ez az egyházközség később több önálló gyülekezetté szerveződött. Egyébként a gyülekezetek levéltári anyagát a központi levéltár csupán nyilvántartja, ezek levéltárunkba való átvételére csak egészen kivételes esetben kerül sor (pl. a meg nem felelő őrzés és gondozás esetében az értékes anyag védelme érdekében). Gyülekezetek esetleges összevonásakor a levéltári anyag a keletkezési helyén marad (ha a megfelelő őrzés biztosítható), vagy a lelkész lakóhelyére kerül át, esetleg a közelben levő gyülekezeti szaklevéltár vagy újonnan szervezendő gyűjtőlevéltár veszi azt át megőrzés céljából.

Ugyancsak a levéltár gyűjtötte be a korábbi evangélikus intézmények, iskolák és egyesületek iratanyagát is. Ilyenek pl. az Evangélikus Gyámintézet, a Soproni Hittudományi Kar, a Miskolci Jogakadémia, a Budapesti Evangélikus Gimnázium, a Budapesti Evangélikus Leánygimnázium, az Országos Luther Szövetség, a Magyar Luther Társaság.

A személyi irathagyatékok közül említésre méltóbbak: Bruckner Győző művelődéstörténész (1877—1962), Fabó András lelkész, történetíró (1810—1874), Kovács Sándor püspök, egyháztörténész (1869—1942), Payr Sándor egyháztörténész (1861—1938), Radvánszky Béla művelődéstörténész (1849—1906), Raffay Sándor teológiai tanár püspök (1866—1947), Székács József püspök, író 1809—1876) és Zsilinszky Mihály történetíró 1838—1925) gyűjteménye.

A levéltár jelentős kéziratanyagot is őriz.

*

Az Evangélikus Gyűjteményi Tanácson belül négy Gyülekezeti Szaklevéltár is működik. Ezek a békéscsabai, nyíregyházi, soproni és szarvasi gyülekezetekben őrzött gyülekezeti jellegű, de komoly forrásértéket képviselő levéltári anyagok. Ezeknek a levéltáraknak a vezetője általában a gyülekezeti lelkész Szakfelügyeletet az Evangélikus Országos Levéltár vezetője gyakorol, mint az Evangélikus Gyűjteményi Tanács levéltári ágazatának szakelődője.

Vető Béla

A diakóniai teológia, mint Luther theologia crucisának mai interpretációja

I.

1. A „theologia crucis”, mint Luther teológiájának hermeneutikai alapelve

Luther kereszt-teológiájával ezért is foglalkoznunk kell, mert itt Luther teológiájának nem egy körülhatárolható részletével van dolgunk. A theologia crucis, a kereszt teológiája, Luther teológiájának nem csupán egy fejezetét jelenti. Nem egy témakör Luther teológiáján belül. A theologia crucis nem más, mint Luther teológiai alapszemlélete. A teológia művelésének az a fajtája, ami mellett Luther elkötelezte magát. Már Luther munkásságának igen korai szakaszára jellemző, és — noha ezt a kutatók többnyire vitatják — mi Walter von Loewenich „Luthers Theologia Crucis” c. művében képviselt véleményével értünk egyet, miszerint ez az alapelv Luther műveiben mindvégig kimutatható.

A theologia crucis programját Luther első ízben a Heidelbergi Disputációban (1518) fejtí ki. A „kereszt” szóval itt nem a teológia tárgyát, hanem előjelét határozza meg. Ilyen értelemben mondja teológiáját theologia crucis-nak. Kifejtí, hogy kétféle teologizálási mód, illetve kétféle teológus létezik: vagy a kereszt teológiáját vagy a dicsőség teológiáját (theologia gloriae) műveli valaki. Az utóbbi szemlélet jellemzője, hogy mindenben Isten leplezetlen dicsőségének a jelét keresi, a különböző üdvtörténeti, egyháztörténeti és világtörténelmi események magyarázatával mintegy apológiát folytat Isten dicsősége érdekében a dicsőség teológusa. Luther ezzel szemben ünnepélyesen a kereszt teológusának vallja magát. Hogy ki az igazi teológus, azt a következőképpen határozza meg: „Non ille digne Theologus dicitur, qui invisibilia Dei, per ea, quae facta sunt, intellecta conspicit... Sed qui visibilia et posteriora Dei, per passiones et cruem conspicua intelligit.”¹ Vagyis: „Nem az méltó a teológus névre, aki Isten láthatatlan dolgait úgy szemléli, hogy megérti őket, amint azok vannak..., hanem aki Isten látható dolgait és »Isten hátát« érti meg a szenvedések és a kereszt szemlélése révén.” Az „Isten hátát” látni nem mást jelent, mint utólag felfedezni, hogy egy-egy eseményben Istennel volt dolgunk, tehát megértjük az ő cselekvését utólag, amikor már „elvonult a szemünk elől”. Luther itt 2Móz 33,18—23-ra utal, ahol arról van szó, hogy Mózes Isten arcát szeretné látni. Isten ekkor így felel Mózesnek: „Elvonultam előtted egész fenségemet... Orcámat azonban nem láthatod... amikor elvonul dicsőségem, a kőszikla hasadékába állítlak, és

kezemmel betakarlak... Azután elveszem kezemet és megláthatysz hátulról, mert orcámat senki sem láthatja meg." A dicsőség teológusai azonban Luther szerint éppen erre a lehetetlen dologra törekednek. Azokat a dolgokat kutatják, melyekről Isten úgy döntött, hogy rejtve maradjanak az ember szeme elől, amíg ezen a földön él. Isten ezekről az elrejtett dolgairól igéjében ad kinyilatkoztatást, de az ige nem szünteti meg ezeknek a dolgoknak az elrejtettségét. Ezek a dolgok az empirikus tapasztalás és az értelem számára az igei kinyilatkoztatás ellenére sem lesznek hozzáférhetővé. Mert az igei kinyilatkoztatás nem is az érzékszervekhez vagy az értelemhez akar szólni, hanem kizárólag hittel ragadható meg. Ez korántsem azt jelenti, hogy a kinyilatkoztatás objektív tartalmát nem az értelem útján történő megismeréssel kellene a hitnek elsajátítania. Nem a kinyilatkoztatás tartalma, hanem a kinyilatkoztatás tartalmának igaz volta marad megközelíthetetlen az értelem számára, sőt, az értelem megítélése szerint éppen a kinyilatkoztatás tartalmának az ellenkezője látszik igaznak a valóságban. A hit viszont pont azért alkalmas a kinyilatkoztatás befogadására, mert a kinyilatkoztatás igazsága el van rejtve a tapasztalás, és a rajta keresztül tájékozódó értelem elől. Hiszen a hit éppen a nem látott és a nem tapasztalt dolgok felől való bizonyosság. Luther előtt Zsid 11,1-nek ez a kijelentése a hitről, élete végéig érvényes definíció. Luther szerint a hit eleve elrejtettséget igényel, nyilvánvaló igazság a hit tárgyát nem képezheti. Luther megítélése szerint az olyan teológia, amelyik Isten igei kinyilatkoztatását az ő láthatatlan dolgairól az értelem vagy az érzékelés számára akarja hozzáférhetővé tenni, a kinyilatkoztatás tartalmát racionális vagy empirikus úton igyekszik igazolni, theologia gloriae, ami már nem is teológia. Mert Isten akaratával ellenkezik ez, hiszen Isten maga rejtette el ezeket a dolgokat, mert azt akarta, hogy kizárólag csak hittel legyenek megközelíthetők.

Nézzük meg, mit sorol Luther Isten láthatatlan dolgai közé! Erejét, dicsőségét, hatalmát, bölcsességét, igazságosságát, jóságát és végül, a világtörténelem eseményeiben és az egyes ember életét érintő eseményekben megnyilvánuló akaratát. Ő itt Rm 1,22-re hivatkozik, amikor lehetetlennek mondja Isten láthatatlan dolgainak közvetlen tapasztalás útján való megismerését. Ez természetesen nem azt jelenti, mintha szerinte Isten elrejtett dolgait nem tapasztalnánk! Tapasztaljuk Isten cselekvését, de hogy az jó, igazságos, üdvösséges stb., a tapasztalás alapján nem tudjuk megérteni. A tapasztalás alapján többnyire ezekkel ellentétes megállapításra jutunk. A tapasztalás alapján vizsgálva Istennek a világtörténelemben, az egyház történetében vagy az egyéni életünkben véghezvitt cselekedeteit sohasem jutunk közelebb Isten szentségének, jóságának, üdvözítő akaratának felismeréséhez. A kereszt teológusa ezért nem is törekszik arra, hogy a látható és tapasztalható világ dolgaiból kiindulva különböző spekulációk révén valahogy mégis eljusson Isten láthatatlan dolgainak megértéséhez, annak az elrejtett dicsőségnek a meglátásához, mely által ezek a láthatatlan dolgok a látható világban rejtetten bár, de mégis érvényesülnek. Luther az ilyen spekulatív teológiát játszadozásnak, illúzióknak nevezi, ami nem méltó a teológia névre. Ezen az alapon mond megsemmisítő ítéletet a skolasztika fölött.

Noha Luther számára egyértelmű, hogy a hit ezen a világon sohasem válhat látássá, abban természetesen ő is reménykedik, hogy „az örökkévalóság fényében” ez mégis meg fog történni. Akkor majd a hit tárgya és tartalma látható, megérthető, megtapasztalható lesz, és kide-

rül, hogy a hívők nem voltak rászédettek. Ennek nem mond ellene, hogy Luther Istennek kifejezetten erre a világra vonatkozó ígéreteiről is tud, melyeknek teljesülését már itt meg lehet tapasztalni, de fönttartja, hogy a tapasztalást ilyenkor is mindig a minden tapasztalatot nélkülöző hit periódusa előzi meg. Következésképpen végrehajtja ezt az „elvet az imádság meghallgatására vonatkozó kijelentéseiben. Az imádkozónak hinnie kell, hogy amit kér, azt meg is kapja, mert a hit nélküli imádság istenkáromlás. De minthogy a kért dolog, illetve az imádság meghallgatása a hit tárgyát kell hogy képezze, elrejtettnek kell lennie. Ebből következik, hogy Luther egyáltalán nem tartja jó jelnek, ha rögtön minden ügy történi, ahogy az imádkozó kérte. Ezt inkább büntetésnek fogja föl, mert Isten kiszolgáltatta az imádkozót a saját jónak vélt elgondolásának. A legjobb jelnek tartja, ha minden ellenkezőleg történi, mint ahogy az imádkozó kérte. Ez persze kísértést rejt magában, de azzal biztatja az imádkozót, hogy ez nem másnak a jele, mint hogy Isten valóban kezébe vette az ügyét, és ha az imádkozó hittel kitart, akkor végül azt is meg fogja tapasztalni, hogy Isten a kérését valóban teljesítette, csak más módon, mint ahogy azt az imádkozó várta. Isten cselekedeteit ugyanis az jellemzi, hogy azokat „sub contraria specie”, vagyis ellentétes külszín mögé rejtve viszi véghez. Az ember csak akkor értheti meg, hogy Isten tulajdonképpen mit is cselekedett, amikor már befejezte a cselekvését. Ilyenkor a kész művét hátrahagyva elvonuló Isten „hátát” már megláthatja a hívő ember. Isten cselekvését megvalósulása közben még a legkipróbáltabb hitű ember sem értheti meg, ez még Mózesnek sem adatott meg. Isten a cselekvésében mindig mint „Deus absconditus”, mint „elrejtőzködő Isten” van jelen, sőt, gyakran „sub contraria specie”, azaz „a leggonoszabb ördög álarcra mögé rejtőzik el”. Ilyenkor a hit feladata, sőt, küzdelme, hogy a Deus absconditus-ban felismerje a Deus revelatus-t, a Deus absconditus-ról az álarcot lerántsa. Az álarc eltávolítása azonban kizárólag hitben lehetséges, mégpedig a tapasztalással szemben Krisztuson, az igén tájékozódó hit képes erre. Éppen ezért a hit Luther teológiájában sohasem véleményt, egyszersmindenkorra elfoglalt álláspontot jelent, hanem mindig kemény harcot. Ebben a harcban a hit egyetlen támasza az ige, de az ige tartalma a tapasztalás részére hozzáférhetetlen, az értelem számára hihetetlen. Éppen ebben van a hit mindent legyőző ereje: azt hiszi, ami hihetetlen. Azért hiszi, mert Isten mondja. A hívőnek az igében megígért dolgok valóságát illetően semmi más biztosítéka nincs, mint csak maga Isten, de Isten is csak szigorúan hitben, mert Isten az igében hívő ember szeme előtt mindig mint Deus absconditus jelenik meg. Az a teológia, mely a hit különböző tárgyaira biztosítékot keres, mindig theologia gloriae, és a hit lerombolására törekvő teológia. Mint ilyen, Isten akaratával ellenkező teológia, mert Isten nem azt akarja, hogy az ő láthatatlan dolgait kikutassuk és megértsük, hanem hogy minden tapasztalás és megértés híján „vakon” higgyünk az ige róluk szóló kinyilatkoztatásában. Az embernek azonban veleszületett természetes vágya, hogy mindenben, így a hit dolgaiban is biztosítékokat keres. Biztos akar lenni Isten rá vonatkozó jóakarata felől. Biztos akar lenni az üdvössége és az örök élete felől. Mert biztosnak lenni sokkal kényelmesebb, mint annak a hitnek a harcát vívni, ami mindig a hit tárgyának a hitetlenségével küszködik. Luther itt kíméletlenül támadja gyának a hihetlenségével küszködik. Luther itt kíméletlenül támadja az ógyház tanítását a syntheresis-ről, mely az embernek ezt a biztosítékokra való törekvését üdvösségesnek tartja. Pedig ez valójában kár-

hozatos, mert éppen emiatt kerül szembe az ember Isten tényleges üdvözítő cselekvésével, sőt, harcol ellene. Hiszen az ember az üdvösség biztosítékát, előjelét csupa olyan dologban látja, ami jó, amit az ember jónak tart. A tapasztalatilag is jó és kellemes dolgokban véli az ember Isten üdvözítő jóakarataát felfedezni, míg a kellemetlen dolgokat Isten haragja jelének gondolja. Csakhogy Luther éppen itt lát végzetes tévedést ebben a tanításban: Isten ugyanis az ember üdvét éppen nem a kellemes dolgok révén, hanem mindig „per cruces et passiones” munkálja, keresztek és szenvedések által. Az a tragédia, hogy az ember viszont éppen ezeket a dolgokat hiszi kárhozátára irányulónak, tehát kerülni igyekszik ezeket. Küzd a szenvedés és a kereszt ellen, mondván, ez rossz, és a rossz nem lehet Isten akarata. Az ember tehát a maga erejéből, a maga értelmére hagyatkozva csak arra képes, hogy harcoljon Isten kegyelme ellen, és a kegyelmet kárhóztassa. Luther ezért miután leszámolt a syntheresis tanításával, rámutat, hogy Isten akarata nem más, mint hogy az ember minden biztosítékot elengedve, teljesen üres kézzel álljon hitével Isten előtt.

A dicsőség teológusai jellemzi a biztosítékok keresése, és ilyen értelemben minden ember születésénél fogva a dicsőség teológusa. A theologia gloriae nem elvont fogalom, hanem olyan, lényegében hitelenségen alapuló teológiai szemlélet, amihez a hajlamot, szinte azt mondhatnánk, az áteredő bűnnel örökli minden világra jövő ember. Olyan velünk született hajlam ez, amivel kinek-kinek a maga hitében kell elsősorban számolnia, sőt leszámolnia. Vagy ki az közülünk, aki azzal a meggyőződéssel születik a világra, hogy az élet másokért való feláldozása az üdvösséges dolog, viszont a magának megtartott élet az elveszített élet? Éppen ezen a ponton jutunk el Luther teológiájában a kereszt kettős jelentésének a megértéséhez!

Mint láttuk, a kereszt teológusa számára csak közvetve, „per passiones et crucem”, azaz szenvedések és kereszt által van érintkezés Istenel. Isten csak a szenvedésben és a keresztben található meg, és pedig kettős értelemben: Luther crux és passiones alatt mindenekelőtt a Krisztus keresztjét és szenvedését érti. Ezzel egyidejűleg az egyes keresztyének keresztjére is gondol Luther. Krisztus keresztje szorosan összetartozik a hívők keresztjével. Krisztus keresztje nem elszigetelt történelmi tény, hanem Krisztus keresztjében lett nyilvánvaló, hogyan áll a dolog Isten és az ember között. A hit a Krisztus keresztjén az egyszerű történelmi eseményen túl Istennek az ember felőli döntését látja. A Krisztus keresztje Istennek egyetlen olyan látható és nyilvánvaló cselekvése a világtörténelem folyamán, melyen a hitnek szabad és kell tájékozódnia. A Krisztus keresztje az egyetlen olyan látható dolog ebben a világban, ami kinyilatkoztatja Isten láthatatlan dolgait: szeretetét, jóságát, üdvözítő akarataát és dicsőségét. A kereszt teológusa számára a Krisztus keresztje jelenti az egyetlen, a tulajdonképpeni kinyilatkoztatást Isten láthatatlan dolgairól. A golgotai kereszt Istennek az az egyetlen látható és tapasztalható dolga (visibilem Dei, szemben az invisibilem Dei-vel), melyen a hit tájékozódhat Isten elrejtett, láthatatlan dolgai (invisibilitái) felől. Mi az, amit Isten a keresztben az ember szemé és értelme számára láthatóvá és tapasztalhatóvá tesz? Luther erre így felel: emberi természetét, gyengeségét és ostobaságát. Isten éppen azokban a dolgokban lett láthatóvá, amiket az ember az isteni ellentétének érez. Miért? Mert Isten csak elrejtettségben nyilatkoztathatja ki magát: emberi természetben és a kereszt gyalázatában. Mert Isten éppen mint a kinyilatkoztatás Istene, elrejtőzködő Isten. Luther

itt Ézs 45,15-öt alkalmazza: „Vere tu es Deus absconditus” — Bizony, te elrejtőzködő Isten vagy! Azért, hogy kinyilatkoztassa magát, elrejtőzött kereszt és szenvedés színe mögött. Biztos kinyilatkoztatás ez, de csak az elrejtettségben. Miért van elrejtve? Mert a kinyilatkoztatás nem az érzékszervek és az értelem, hanem a hit számára szól. A hit azonban sehol máshol nem ismerheti föl Isten bölcsességét, mint a kereszt boldonsága alá rejtve. Sehol máshol nem láthatja meg Isten dicsőségét, mint a kereszt gyalázata mögé rejtve. Sehol másutt nem találkozhat Isten istenségével, *mint a megfeszített Krisztus embersége alá rejtve. Sehol sem ismerheti fel Isten szeretetét és jóságát, hacsak nem a gólgotai keresztén, ahol Isten bűnt gyűlölő haragjának a saját Fián való kitöltését látja.* Nem ismerhető fel máshol Isten kegyelme sem, mint a keresztén, ahol a Jézuson végrehajtott ítélet alá van elrejtve. Isten üdvözítő akarátát is úgy nyilatkoztatja ki a kereszt a hit számára, hogy eközben a szem azt látja, amit Isten a saját Fiát kárkoztatja. Amit a kereszt a hit számára kinyilatkoztat, annak az érzékszervek és az értelem az ellenkezőjét tapasztalják. Amit a hit a keresztén mint nyilvánvalót, mint kinyilatkoztatott igazságot ismer fel, az az értelem és a tapasztalás számára „sub contraria specie”, vagyis önmaga ellentétében van elrejtve. Így érti Luther, hogy a kereszt kinyilatkoztatása elrejtettségben való kinyilatkoztatás.

Luther számára a Krisztus keresztje elválaszthatatlan a hívők keresztjétől. És a kettő között nem misztikus összetartozásról van szó. Luther egész kereszt-teológiája lényege szerint kinyilatkoztatási teológia, és mint ilyen, élesen szemben áll a misztikával. Itt is Loewenich véleményét kell elfogadnunk, miszerint Luther több helyen átveszi ugyan a misztika terminológiáját, de azt saját mondanivalójának a kifejezésére használja fel, megfelelőbb terminológia híján. Loewenich a legfrappánsabban Kempis Tamás „Imitatio Christi”-jével párhuzamba állítja szemléletű a különbséget Luther és a szerzetesi misztika kereszt-szemlélete között. Mindketten a „kereszt királyi útját” írják le, megtevéstésig hasonló kifejezésekkel. Csakhogy ezen a „királyi úton” ellentétes irányban közlekednek! Kempis teológiájában és a misztikusoknál általában, a kereszt az ember felfelé vezető útja az isteni világba. Luther teológiájában viszont a kereszt útja Istennek az emberhez vezető egyetlen, közvetlen útja, az inkarnáció útja. Amíg a misztikusok a „harag kelyhéből” való ivást üdvözülési technikává, merő emberi, tehát Isten ítélete alá eső cselekedetté silányítják, addig Luther úgy beszél a „harag kelyhéről”, mint amit Isten ad az ember kezébe, és amit a hívő úgy fogad el, mint Jézus a Gecsemánében: szeretné, ha nem kellene kiinnia, de azért nem lázad fel Isten ellen, hanem engedelmesen kiissza. A terminológia azonos, a tartalom teljesen ellentétes. A misztika teologia gloriæ, és mint ilyen, Luther teológiájában a kereszt ítélete alá esik. Amikor tehát Luther a Krisztus keresztje és a hívők keresztje közötti azonosságról beszél, akkor ez azt jelenti, hogy a Krisztus keresztje a hívő ember saját életében jelentkező kereszték értelmét is kinyilatkoztatja. Aki hittel tud nézni a Krisztus keresztjére, az a saját életében jelentkező szenvedésben is képes lesz Isten üdvözítő munkáját *a hit szemével* (tehát nem tapasztalatilag) meglátni, illetve megérteni. Akinak a hite a Krisztus keresztjén tájékozódik, az akkor sem zúgolódik, ha mások bűne miatt igazságtalanul éri szenvedés. Nem Isten igazságosságát fogja ilyenkor számonkérni, hanem Urához és Mesteréhez való hasonlatosságát fogja *hitben* átélni. Az átélést itt sem misztikusan, hanem funkcionális értelemben kell érteni. Luther

itt Pál tanítványa, és Pál sem misztikusan érti, amikor arról beszél, hogy akik Krisztus dicsőségében részt akarnak venni, azoknak részt kell venniük a szenvedésében is. A Krisztus keresztjén tájékozódó hívót az ilyen szenvedés nem állítja szembe Istennel, hanem elfogadja, hogy a szenvedés akkor is beletartozik Isten üdvtervébe, ha értelme ezt nem is képes belátni. Aki nem botlik el a golgotai kereszt botránykövén, az akkor is megáll, amikor a saját életében jelentkezik botránykőként a kereszt. Mert az ember életében jelentkező kereszt mindig kísértést jelent. Ez abból adódik, hogy az érzékszervek a kereszt alatt mindig csak szenvedést tapasztalnak, és az értelem törvénye szerint ez nem lehet üdvösséges dolog. Az értelem szerint a szenvedést Isten szeretete jelének tartani merő bolondság. A kereszt bolondsága tehát az értelmet botránkoztatja, a botránkozó értelem viszont a hitet kísérti. A hit ezen csak keserves harc árán verekedheti keresztül magát, és csak ezen harc eredményeként tud a hit valóban hit maradni. A hit Luther teológiájában mindig a kísértés elleni harcban születik, és újra meg újra születik. Sőt, a hit csak addig valódi hit, amíg a külső körülményeken tájékozódó értelem oldaláról támadás alatt áll. Ahol megszűnik a hit megtámadott volta, ott Luther a hit megszűnéséről beszél. A problémamentes hit Luther szerint csak hamis hit lehet. Abban a mai összefüggésben sem árt ezt végiggondolni, miszerint a vallás bírálói a hitet pusztán lélektani jelenségeként akarják magyarázni. A problémamentes hit ugyanis valóban levezethető lélektani úton. Csakhogy ez nem hit! Luther legalábbis nem tekinti annak. Az igazi hitnek a kísértés elleni harcban kimondott dacos „Mégis!”-ét viszont semmilyen lélektani jelenséggel nem lehet indokolni. Luther szerint nem is tőlünk van, hanem a Szentlélek teremti. Úgy teremti, hogy meggyőző annak a valóságáról, aminek az érzékszervek az ellenkezőjét tapasztalják és ami az értelem számára lehetetlen. Luther ezért úgy is definiálja a hitet, mint ami a *Szentlélekben való tapasztalás*. Szentlélekben való tapasztalása egy olyan magasabb rendű valóságnak, ami ebben a világban mindig „sub contraria specie” jelenik meg az érzékszervek és az értelem számára. A hit azért mond „vakon” nemet az empirikus tapasztalásra, hogy a Szentlélek által megnyitott szemmel igent mondhasson Isten dolgainak magasabbrendű valóságára. A hit ezért nem nihilizmus, Luther kifejezésével „nem üres hüvely a szívben”, hanem tartalma van.

Az *imádság jelentőségét* szeretném újra aláhúzni a teologia crucis összefüggésben. Mint már fentebb kifejtettük, a kereszt teológusa, a kereszt alatt élő ember, mindig nehéz küzdelem árán jut el Isten üdvözítő cselekvésének *hitben* való meglátásáig. Amíg tart ez a harc, addig a hit semmi másban sem tud megnyilvánulni, mint a minden körülmény ellenére mégis Istenben reménykedő imádságban. Luther teológiájában, de életében is, az imádság halálosan komoly dolog. Nem a gyakorlati teológia tárgykörébe tartozó kérdés, nem a kegyesség megnyilvánulása, nem pihenő lugas a keresztén életben megfáradt embernek, hanem csatater! A hit küzdőtere, melyen élet-halál harcát vívja a kísértés idején. Azt a harcot, melyben az embernek naponta keresztre kell feszíttetnie akaratával, gondolataival és kívánságaival együtt, és új életre kell feltámadnia a megelevenítő és újjáteremtő Szentlélek erejéből. Olyan új életre, melynek lényegét így fejezi ki az imádság szava: „Legyen meg a te akaratod!”

Az imádság nem más, mint a hit tusakodása Isten akaratának az elfogadásáért, ami ha sikerül, felér egy újjászüléssel, mely mindig azt a meghalást követi, amit a saját akaratunkról való lemondást jelent.

„Legyen meg a te akaratod” — ez Luther szerint egyúttal annak a kérése is, hogy ne az én akaratom legyen meg. Vagyis a hívő tulajdonképpen mindig önmaga ellen imádkozik, amikor Isten üdvözítő akaratának megvalósulásáért imádkozik. Ezért a kereszt teológusát, miközben imádkozik — Luther kifejezésével — „mindig a szeme alatt kell, hogy érje az ütés”. „Crux probat omnia!” „A kereszt próbál meg mindent!” — vallja Luther. A kereszt próbálja még a teológiát, de az imádságot is. Csak az az imádság valódi, Istennek tetsző imádság, ami a kereszt próbáját kiállja.

2. A „*theologia crucis*”-szal kapcsolatos félreértések

Először azt kell leszögezni, hogy a *theologia crucis* nem világellenes, nem aszketikus teológia, és legkevésbé sem passzív, „mártír” magatartást követelő teológia. Nem is elvont teológia. Nem dialektikus játszódás paradox teológiai kijelentésekkel. Nincs köze a szenvedést eszményítő szerzetesi teológiához. A kereszt teológusa nem keresi a szenvedést, nem is kéjeleg a szenvedésben. A *theologia crucis* egyáltalán nem a szenvedés teológiája, még akkor sem, ha ez a teológia valóban segítséget kíván nyújtani a szenvedő embernek, hogy hitével a szenvedésben is felismerhesse Isten megtartó kezét. A kereszt teológiájának valóban van mondanivalója a szenvedő embernek, a kísértéssel küszködő embernek, a halál tusáját vívó embernek, a gyászoló embernek, a mások bűne miatt igazságtalanul szenvedő embernek. Ez nem a hibája, hanem az erénye ennek a teológiának. Az az erénye ennek a teológiának, hogy van szava mindazokhoz, akik az élet országútjának árnyékos oldalán járnak, akik megfáradtak az élet terheinek hordozása közben, vagy akik a hit nehéz harcában az elesés szélén állnak, vagy talán már el is buktak a kísértésben. A világ sajnos tele van ilyen emberekkel, és éppen ezért nagyon gyakorlati témával foglalkozik ez a teológia, amikor ezeket a problémákat a hit összefüggésébe állítva tárgyalja. Nagyon gyakorlati szolgálatot végez ez a teológia, amikor az ígehirdetésen keresztül erőt és vigasztalást kíván nyújtani mindazoknak, akik egy-egy valóságos élethelyzetben Isten súlyos kezét érzik magukra nehezéni. Arra segít, hogy az ember az élet legnehezebb óráiban is, a „*mors imperator*” színe előtt megállva is reménységgel nézhessen arra az Istenre, sőt, hite által közösségben tudhassa magát azzal az Istennel, aki Jézus Krisztusban maga is elszenvedte az életnek ezeket a vereségeit, de vereségében is győzedelmesnek bizonyult. Mert a *theologia crucis* nem kisebb igényt támaszt a hittel szemben, mint hogy abban — Luther szavával — „valóságos csere” megy végbe: a hívő bűne, szenvedése, veresége és halála a Krisztusé lesz, a hívő viszont hit által már most birtokosa lesz Krisztus igazságának, bűn, szenvedés és halál fölött aratott győzelmének. A hívő mindezt valóságosan átélheti, természetesen nem tapasztalatilag, hanem a tapasztaláson túllátó hite által, a tapasztalás ellentétéről hitbeli, de mégis valóságos bizonyosságot adó Szentlélekben. A Szentlélek a reménység Lelke, és nem a csüggedésé. A reménytelenségben adja a reménységet. Ezért fatális félreértés a *theologia crucis*-t a „csüggedés teológiájaként” jellemezni. Félreértés áldozatai azok is, akik úgy értelmezik a *theologia crucis*-t, mintha annak kizárólag az élet árnyékos oldalán járóknak volna mondanivalója. Mert ez a *theologia crucis* csak az egyik oldala. Akik csak ezt látják, azok magának a keresztnek is csak az egyik oldalát látják. A keresztnek csak az egyik oldala, hogy „meggyógyítja a betege-

ket”, „gazdaggá teszi a szegényeket”, „talpra állítja az elesetteket”. A másik oldal az, amikor az „egészségeseket” szolgálatba állítja és mások betegségének hordozójává teszi, a gazdagokra teszi mások szegénységének a keresztjét, és porba sújtja és megalázza azokat, akik kegyes göggel úgy gondolják, hogy ők állnak. Amikor Luther azt állítja, hogy közvetlen érintkezés Isten és ember között csak kereszt és szenvedés által lehetséges, akkor ebből nemcsak az következik, hogy a Krisztus szenvedésében meg a magam szenvedésében magával a szenvedés mögött rejtőző Istennel van közvetlenül dolgom, sőt, Isten szenvedésével van dolgom, hanem egyenesen következik az a felismerés is, hogy a *másik ember, sőt, a társadalom és az egész emberiség szenvedésében is Istennel van dolgom*, maga Isten rejtőzködik a világban tapasztalható minden szenvedés mögött, maga Isten szenved a világ minden szenvedőjében. Nem misztikusan, hanem funkcionális értelemben. Mt 25, 31–46-ban maga Jézus beszél arról, hogy ő azonosítja magát a szenvedőkkel, a nélkülözőkkel, a betegekkel, a hajléktalanokkal stb. A kereszt teológusa egyébként is kizárólag a keresztre feszített Krisztus mások bűne által megbrontott, agyongyötört, leköpdösött, töviskoronás arcát tartja Isten *szemmel látható* önkinyilatkoztatásának itt a földön. A kereszt teológusa számára a megfeszített Krisztus arca a felséges Isten hiteles képmása. Ő az „imago Dei” hiteles kinyilatkoztatása. Éppen ezért a kereszt teológusa *hitében meg van győződve arról, hogy amikor szenvedő, nélkülöző, beteg, éhező, igazságtalanul elnyomott emberrel találkozik, akkor valóságosan a felséges Isten színe előtt áll*, éspedig kettős értelemben: egyrészt azért, mert Krisztusban hite szerint Isten maga vállalt közös sorsot az ilyen emberekkel, önmagát azonosítva velük. Másrészt Isten előtt áll abban az értelemben, hogy amit egy ilyen emberrel tesz vagy nem tesz, azért Istennek magának tartozik felelős elszámolással. A kereszt teológusa hite által tudja, hogy amikor egy ilyen emberen segít, akkor egyszersmind Istennek szolgál, igazi istentiszteletet végez. Szenvedő, nélkülöző ember alatt nem feltétlenül individuumot kell érteni! Lehet az nép vagy társadalmi osztály is. Mert amikor a kereszt teológusa Isten jelenlétét keresi a világban, akkor nem olyan helyen keresi, ahol gazdagság, fény, hatalom és pompa uralkodik. Hiszen a kereszt teológusa hite által tudja, hogy Isten gazdagsága ezen a földön mindig szegénység mögé van elrejtve, dicsősége gyalázat és szenvedés mögé, hatalma gyengeség mögé, pompája gyász és könny mögé. A kereszt teológusa hite által tudja, hogy amikor egyetlen szenvedő ember szolgálatát tagadja meg, akkor Isten szolgálatát tagadja meg. A dicsőség teológusa ezzel szemben ott keresi Istent, ahol látványos egyházi élet folyik, ahol extra kegyes emberek nap mint nap forgatják az igét, imaközösségekbe tömörülnek, szüntelenül arról tesznek bizonyosságot, hogy milyen boldogok, amióta „megtértek”, és a sok szenvedést annak tulajdonítják a világban, hogy a szenvedők „még nem tértek meg” és ezért nem érzik Isten boldogító közelségét életük minden órájában. A kereszt teológusa viszont hiszi, hogy Isten pont a kegyesek által lenézettekkel van a legszorosabb közösségben, míg ezeknek a kegyeseknek legfeljebb annyi dolguk van Istennel, hogy szüntelenül beszélnek róla. De nemcsak ennyi, hanem amikor ezeket a szenvedőket elítélik, akkor azokkal vannak cselekvésbeli egységben, akik egykor Jézust ítélték el. Mert egészen bizonyos, hogy minden nélkülöző, beteg vagy megalázott ember a lehető legszorosabb közösségben van a szenvedő Krisztussal, az ő szenvedéseit éli át, még akkor is, ha esetleg soha életében nem is hallott Krisztusról és Krisztus szenvedé-

séről. Az ő szenvedésében mégis maga a Krisztus rejtőzködik. A keresztes teológusának éppen arra van a Szentlélek által megnyitott szeme, hogy ezt az elrejtett valóságot a Krisztus keresztesjének fényében megláthassa. Így adatik meg a keresztes teológusának az a kiváltság, hogy amikor a Krisztus keresztesjéről sugárzó fényben szemléli a világot, akkor Istennek a világban elrejtett dolgai sorra megnyilatkoznak előtte, meglátja azt, amit egyébként a legkegyesebb ember szeme sem képes meglátni: meglátja hogy hol és kikkel van Isten ebben a világban, megérti, hogy mit jelent Istennek az ügyét képviselni, mit jelent valóban Istennek szolgálni, hogy így Isten eszköze, sőt munkatársa lehessen az ő egész világra vonatkozó üdvtervének megvalóulásában.

Mindez talán eléggé bizonyítja, hogy a theologia crucis nem elvont elmélet, hanem nagyon gyakorlati teológia. Nem passzív tétlenségre kárhoztató teológia, hanem a keresztes teológusa szüntelenül szolgálatban van. Nem szerzetesi cellában, nem elefántcsont toronyban, nem is az egyház „gettójában”, hanem a világi élet kellős közepén forgolódik állandó szolgálatban, mert hiszi, hogy ha Jézus úgy volt Isten igaz Szolgája, hogy a világ életéért és üdvösségéért áldozta fel egész életét, akkor ő is csak úgy szolgálhat Istennek, ha funkcionális közösségben van Mesterével, és a világ, de egyúttal a közvetlen környezetében élő egyes emberek keresztesjét veszi fel nap mint nap önként, mert ezt is jelenti a theologia crucis-nak az a tétele, hogy a keresztes teológusa szüntelenül maga is keresztes alatt él. A keresztes teológusa nap mint nap megtagadja önmagát, de csak azért, hogy így felszabaduljon mások, a világ terhének és bajának hordozására. Ez a hordozás nem mártírként való elszenvetését jelenti ezeknek a bajoknak, hanem azt, hogy a keresztes teológusa önmaga számára meghalva azon fáradozik, minden erejével azon munkálkodik, hogy ezek a bajok megoldódjanak, mert ebben az értelemben él önfeláldozó életet, amint Mestere is abban a szent szolgálatban áldozta fel egész életét, ami a bűnnek nemcsak elszenvetését, hanem a bűn kérdésének a megoldását is jelentette. Szolgálat önfeláldozás nélkül lehetetlen. És amint Jézus kereszteshordozása nem negatív előjelű volt a világ irányában, hanem éppen azért hordozta, mert ennyire szerette a világot, és éppen a világ üdvösségét szolgálta az önfeláldozó kereszteshordozással, ugyanígy az őt követők kereszteshordozása is egyértelműen pozitív előjellel kell, hogy bírjon a világ felé.

Mindebből következik az is, hogy a keresztes teológusa soha nem tekintheti az egyházat az üdvözültek szigetcskéjének, ahová a kárhoztatra ítélt világból ki kell menekülnie mindenkinek, aki üdvözülni akar. A keresztes teológusa eleve nem tekinthet úgy a világra, mint ami kárhoztatra van ítélve. Ha ezt tenné, Urát és Mesterét tagadná meg, akit hite szerint Isten éppen azért adott keresztesre, hogy a világ üdvözítője legyen, mert ő ennyire szereti a világot, hogy még egyszülött Fiát is kész halálra adni érte. Az ő testének, az egyháznak is a fővel közösségben maradván, ugyanezt a küldetést kell betöltenie. Olyan közösséggé kell lennie, mely nem önmaga építését tekinti céljának, hanem Urával szoros egységben hajlandó önként, szeretetből kereszteset hordozni a világ üdvösségéért. Hiszen nemcsak az egyes hívők, de az egyház keresztesje is azonos kell hogy legyen a Krisztus keresztesjével. Ahogyan Jézus önmagát feláldozva engedelmes eszközzé tette magát Isten kezében a világ üdvösségéért, úgy kell az egyháznak is. Ezért a keresztes teológusa sohasem vállalhatja a dicsőség teológusai által alkotott dogmát, miszerint „Extra ecclesiam nulla salus!” A keresztes teológusának inkább ezt

a jelszót kéne zászlajára írni: „Extra ecclesiam sit salus!” „Mundus sit salvatus!” Hiszen a kereszten függő Krisztus is „Salvator Mundi” és nem „Salvador Ecclesiae”. Az egyház a Krisztus teste valóban. A Krisztus testének lenni annyi, mint odaáldoztatni a világ üdvösségéért. Vagy ahogy Luther mondja: „A hívőnek a másik ember Krisztusává kell lennie!” Ez csak olyan önfeláldozó élet mellett lehetséges, mely szükségszerűen magával hozza a Krisztus szenvedéseinek átélését, miként Pál is ezt tapasztalta, amikor így jellemezte a helyzetét: „Krisztussal együtt én is keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20). Ebben a kijelentésben persze a megigazulás motívuma az elsődleges, ahogy Luther keresztre értelmezésében is a Krisztus szenvedésének az az elsődleges haszna, hogy az ő keresztre nézve a bűneim olyan gyötrelmet okoznak a lelkiismeretemben, amilyen gyötrelmet a Krisztusnak okoztak a kereszten.²

Pál kijelentését nem lehet a bűnbánat és a saját bűnei ellen való harc átélésére leszűkíteni, mert akkor ez még nem volna megigazulás, hanem csak a megérdemelt ítéletnek a lelkiismeretben való végrehajtása. Pál nem áll meg önmaga kárhoztatásánál a lelkiismeretben. Ő megigazulásról beszél, vagyis arról, hogy önmaga kárhoztatása nyomán életre kel benne a Krisztus. Ez a második ütem a fontos, az első csak szükséges feltétele a másodiknak. Pál számára ez a második ütem sem jelent „leszállást a keresztről”! Miközben él benne a Krisztus, ő még mindig „keresztre van feszítve”, és nem csak azért, mert csak addig él benne a Krisztus, amíg az önző énjét folyamatosan háttérbe szorítja és megfeszíti. Hanem amennyiben már a Krisztus él benne, annyiban már az ő „keresztre feszítettségének” is új értelme van. Hiszen amennyiben a Krisztus él benne, annyiban már megigazult. Amennyiben igaz, annyiban már ártatlanul van keresztre feszítve, mint maga a Krisztus is, vagyis most már a másokért való önfeláldozó szeretet tartja ott a kereszten, ahogy az ártatlanul szenvedő Krisztust is ez az indulat tartotta ott. Így beszélhet Luther is egyszer keresztre vonatásról, mint passzívumról, máskor pedig a keresztre önként való felvételéről. Csakis ebben a kettős összefüggésben vállalhatjuk Loewenich megállapításait, miszerint Luther teológiájában újra meg újra felcsendül a súlyos melódia: „Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel a keresztyét és kövessen engem!”

Vég helyi Antal

JEGYZETEK

1. Heidelbergi Disputáció 18. és 19. tétel WA. I. 354. oldal.
2. Lásd: Luther: Ein Sermon von der Betrachtung des heiligen Leidens Christi. Christi.

Felelősségünk Isten teremtettségéért

Ez a téma az I. hitágazattal kapcsolatos, melynek egész kérdéskomplexuma teológiai gondolkodásunk döntő részévé vált. Bizonyos, hogy amikor felelősségünkről szólnak, akkor itt az egyház felelősségéről van szó, mely mint a „szentek gyülekezete” (III. hitágazat) nem vonhatja ki magát abból a világból, melynek tagja lett a teremtésben, másrészt azért sem teheti ezt, mert Jézus főpapi imádságában nem azért fordult Atyjához, hogy vegye ki ővét a világból, hanem tartsa meg őket abban, megőrizve a gonosztól. Ha pedig Jézus megtart ebben a világban, akkor az máris otthonunkká lett, nem „siralomvölgy”, melynek kizárólagos jellemzője a könny és fájdalom. Felelősségünk éppen abban rejlik, hogy meglátjuk a könnyeket is a sóhajtózó embervilágban, de az egész élő világban (állat és növény) is. Amikor Isten teremtettségére gondolunk, az egészet tartjuk szem előtt, és amikor felelősségünket kívánjuk hangsúlyozni, akkor annak az egész teremtettségre ki kell terjednie. Nem lehet az embervilág érdekeit túlhangsúlyozni — az úgynevezett kultúrparancs alapján úgy, hogy közben süketté válunk más élőlények sóhajának meghallására. Ugyanakkor nem eshetünk bele a másik végletbe, amikor kikerüljük az emberekkel szembeni konkrét feladatainkat, és inkább az állatvilág felé fordulásban keresik sokan a megoldást. (Az állatkultusz mai modern fajtái.) Van eset, hogy az idős szülőknek nincs helyük az új lakásokban, de kutyának igen. Meg kell találnunk a helyes egyensúlyt, és minden élőlény felé az élet tiszteletének felelős nézőpontjából kell közelednünk, tudván, hogy Isten teremtvényei vesznek körül, ugyanekkor tudnunk lehet és kell, hogy egymásra utaltak vagyunk, és egymásért felelősséggel tartozunk.

Fontosnak tartom megemlíteni ezzel kapcsolatban a LVSZ Végrehajtó Bizottságának turkui ülését, melyen az 1984-ben Budapesten tartandó nagygyűlésnek témája körül folyt a vita többek között. A magyar javaslatok mindegyikében hangsúlyos volt a felelősség a világgal kapcsolatosan. (Krisztusban — felelősség a világgal; Krisztusban — felelősség a világ jövőjéért.) Dr. Káldy Zoltán püspök, mint a Nagygyűlés Bizottság egyik tagja a vita megkezdése előtt a téma meghatározásával kapcsolatban ezeket mondta: „Az egyház egy közösség, mely nyitott a környező világ felé... Olyan világba jön a nagygyűlés, amely figyelni fogja, hogy napjainkban mit mond és mit csinál a kereszténység. Ezért a témát egyszerűen és világosan kell megfogalmazni.” Tudjuk, hogy a témamegjelölés úgy született, hogy az a magyar javaslatnak megfelelt. Csupán egy szó módosult: a „felelősség” helyett „reménységgel” szó került, amit a Nagygyűlés Bizottság magyar tagja maga javasolt az NDK képviselőjének felszólalása alapján. Így a téma ez lett: „Krisztusban — reménységgel világgal.” A döntő az, hogy az egyház reménységgel cselekszik a világgal, létéért, tisztaságáért, és ha Krisztusban, vagyis a benne vetett hitben, vele való közösségben végzi, akkor ebben a reménységben lépten nyomon felüti fejét a felelősség. Mert a reménység nem tétlen optimizmus, hanem a Krisztus feltámadása és visszajövele között élő egyháznak a világgal állandó felelősség-hordozást tükröző életjele. Ez meghatározza egész szolgálatát, az emberiség jövőjéért végzendő munkáját, melyet sajátos eszközeivel végez, és ebből nem hiányozhatnak a szeretet cselekedetei, a bizalmat, megértést, igazságot, bizalmat munkáló tettek. Aki ezeket Isten teremtettségének talajába veti, az a félelmet oszlató jövőt munkálja reménységgel, mert a jövő és a reménység elválaszthatatlan egymástól.

1. Felelősek vagyunk, mert a világban élünk

Annak a világnak a határai, melyben a 20. sz. utolsó évtizedeiben élünk „a földi térségeken túl immár kozmikus távlatokba tágultak” hangzik az 1980—81. tanulmányi évről teológiai akadémiánkon elhangzott dékáni jelentésben, de benne marad a földi térségeken, és felvázol világunkról néhány jellemző vonást, melyekkel szembesülnünk kell. Az egyik energiaválság néven ismert jelenség, mely arra int, hogy takarékosan, józanul, vagyis felelősséggel, és igazságos elosztásban kell gazdálkodnunk földünk készleteivel. Ezzel kapcsolatban kerül elő a technikai tudományos forradalomnak nevezett történelmi jelenség, melynek folyamatát az ember (a homo sapiens) kell hogy továbbra is kezében tartsa, ami azt is jelentheti, hogy etikailag nem szabad mindazt megtenni, amit egyébként technikailag meg tudnánk valósítani. Világunk másik jellemzője a gazdag és szegény népek között egyre élesebbé váló ellentét (ún. fejlett és ún. fejlődő társadalmak között). Egyes országokban katasztrofális méreteket ölt az éhezés, ezzel összefügg a nagymérvű gyermekhalandóság. Harmadik jellemzője világunknak a nemzetközi politikai feszültségek aggasztó növekedése.

Ismét árnyként nehezedik világunkra fokozottabban az atomhalál réme, a világszerte erősödő fegyverkezés. Pedig az utóbbira költött csillagászati összegek töredékéből meg lehetne oldani az előbb említett problémáknak többségét. Növekszik a félelem, a bizalmatlanság és reménytelenség érzése.

Amikor ezekben a kérdésekben a felelősségünket hangsúlyoznunk kell, meg kell látnunk azt is, hogy a modern emberre mintha jellemző lenne a felelősség elől való menekülés, melyre még később ki kell térnünk. A keresztyén ember felelősségvállalása Isten előtt (coram Deo) történik, vagyis nemcsak a történelem előtt és saját lelkiismerete előtt, hanem az ítélő Bíró előtt is számot kell adnia. Ez felelősségünknek eszkatológiai távlatot ad.

2. Felelősségünk forrása: Isten vállalta a világot

Ezért minden, ami van, létezik, Vele kerül kapcsolatba. Világban való létünk, általa akart és meghatározott, Vele összeszövődött és Reá irányuló lét. Althaus a teremtés tényét az Isten-tapasztalatból vezeti le, így ír: „Istennek, mint életünk urának megismerése minden további nélkül az a felismerést is jelenti, hogy világunkat Ő hozta létre és feltétlenül urálja: Hiszem, hogy Isten teremtett engem minden teremtménnyel együtt.” (P. Althaus: Grundriss der Dogmatik 135. kk. lp.) Amit Luther ír a teremtésről a Kiskátéban, az első hitágazat magyarázatában, az világossá teszi, hogy a bibliai teremtéstörténet nem egy újabb világismeret-hipotézis, hanem a hit aktusának belekapaszkodása a kinyilatkoztatás tényébe: „Hit által értjük meg, hogy a világot Isten szava alkotta, úgyhogy a nem láthatókból állt elő a látható.” (Zsid 11,3.) Tehát nem úgy vállalta, hogy valahonnan kapta ezt a világot készen vagy „félkészben”, amit Ő teljességre juttatott, hanem alkotta, teremtette szavával, mert ezt Ő így akarta, igenelte a világot és vállalta mindenestül.

Ez a vállalás azonban kapcsolódik Istennél is a felelősséggel. Ő ugyan senki által nem vonható felelősségre, nincs is szükség erre, de Ő mégis teremtett világaért „garanciát” vállal még akkor is, és azután is, amikor és amióta az ember bűne eltorzította. Nem hagyta magára a világot, hogy „forogjon keserű levében”, hanem kormányozza, gondot visel róla és gond-

ja van ránk is. Az Alkotó nem pihent meg, miközben a kerék forog és nem nézte tétlenül a bűn nyomait, hanem belefogott a legnagyobb „vállalkozásba”: Isten eljött a Jézus Krisztusban, teremtett világába, megjelent a történelemben, emberré lett, testvérünké, barátunké. Így szeretett a világot. (Jn 3,16.) Beleavatkozott Jézusban megmentésére és elmegy a végsőkéig, teremtett és szeretett világának ideig és örökké tartó javát, boldogságát munkálja.

Aki azonban a világot, mint teremtett világot vallja, két dolgot tudnia kell. Az egyik: komolyan kell venni ezt a látható térbeli-időbeni világot, melybe Isten Egyszülöttjét is elküldte és ezzel maximálisan igent mondott reá és így ezen a világon keresztül rajtunk is cselekszik. Ez egyúttal minden világtagadás elvetését is jelenti és ez a hit erőt és örömet ad a felszabadult szolgálatra. A másik: a világban minden Urára mutat, Teremtőjére irányítja a figyelmet. Nem érthető meg önmagában. Nem a teremtmény határozza meg életünket, hanem egyedül a Teremtő. A XX. században a fokozottan művelté váló ember hajlamos valamiféle determinizmust magáévá tenni. Ez vagy a kémiai determinizmus (amit Marquis Sade vezetett be, majd Francis Crick ma is képvisel) vagy a lélektani determinizmus (ezt emelte ki Freud és mai követői). Az első szerint az ember sakkfigurája a kémiai erőknél. A második szerint az ember minden döntését előre meghatározza életének valamilyen korábbi élménye. Így hát akár vegyszeti, akár lélektani alapon áll, semmiképpen sem felelős azért, amit tesz, és nem is lehet aktív szerepe a történelem formálásában. Az ember nem más, mint a kozmikus gépezet egy alkatrésze. A Biblia mondanivalója ennek szöges ellentéte. A világban, a teremtésben megismerhető Isten, minden Óréa mutat, Tőle kap értelmet, célt, Ő határozza meg létünket, irányít és célt ad a kozmoszban, de nem vagyunk ebben felelőtlen alkatrész, hanem aktív szerepünk van a történelemben, a magunk helyén mint egyháznak, szolgálatunk hűséges betöltésére.

3. Felelősségünk kettős iránya: Isten előtt a teremtett világért

Nyilvánvaló, hogy mi keresztyének felelősségünket Isten előtt éljük (coram Deo), az Ő színe előtt állunk mindenkor. Ez jelenti a Teremtőnek teremtményével való szoros kapcsolatát, mely hitben aktualizálódik. Mindenben, amit a Biblia a teremtményről és Teremtőről mond, viszonyt, kapcsolatot akar feltárni Isten és teremtménye, az ember és minden teremtmény, az egyes és az egész között. Ebből adódik az ember kettős viszonyulása: a Teremtőhöz, „aki teremtett engem” és mindenhez, amit Isten teremtett „minden teremtménnyel együtt”. (Luther I. hitágazat magyarázata.) A Biblia a teremtménynek a Teremtőhöz való viszonyát a hátlában jelöli meg. Így a Zsoltárokból, Jób könyvében Deuteroeozsaiásnál és számos más helyen találunk erre utalást. A Teremtő dicsérete a fölötti öröm, hogy Isten teremtményei vagyunk. A 18. Zsoltár írója felhívja az egész teremtett világot, mennyet és földet, hogy dicsérje az Urat. Nincsen semmi, ami nem dicsérhetné az Urat, mert Teremtőjét dicsőítheti és ebben is közös vonás juthat kifejezésre az emberiség és minden teremtmény között.

A dicséret nem más, mint Isten felé forduló létöröm! Luther gyönyörűen írja le az Istent dicsőítő hálaadást az I. hitágazat magyarázatának végén: Mindezért én neki hálaival és dicsérettel, szolgálattal és engedelmességgel tartozom. Ez bizonyosan igaz!

Az Isten előtt élő ember a teremtett világ iránti felelősségével kife-

jezésre juttatja *minden teremtménnyel való összetartozását*. Az utóbbi generációk számára óriási módon megnőtt a lehetőség, hogy a földet uralják, a természet erőit átalakítsák. Ezért döntően fontos újból megtapasztalni, igenelni és hangsúlyozni, hogy az ember és az anyag teremtény, hogy az atomerő és a lelki-szellemi erő egyaránt a Teremtő akaratából származik, hogy az embernek minden műve a teremtett világ tartozéka. Az ember, mint Isten teremtménye, nem vonulhat vissza kicsiny létének zárt körébe és korlátai közé, ahol született, felnőtt, tanult, dolgozik, házasodik, megélhetéséért küzd, majd megpihen. Része van mind abban, ami a kerek világon történik. Tudatában kell lennie létének nagy távlatú összefüggésével és érdeklődnie kell lehetőségeihez mérten a világ jelen eseményeinek széles skálája után. Ez az összetartozás felelősségének megélését jelenti. Ebben az összetartozásban állandó veszélyt jelent az ember pusztító mértéktelensége, mellyel lépten-nyomon megbontja a harmóniát, nem figyel az egy vérből teremtettségre (faji kérdés), de a teremtés egyensúlyát is felborítja önző módon. Ez nem zárja ki Istennek teremtményeit fenntartó akarataát és ameddig Isten biztosítja a földnek az életitmusát (vetés-aratás, hideg-meleg, nyár-tél, nappal-éjszaka 1Móz 8,22) semmiféle hatalom a földet és az emberiséget nem pusztíthatja el. De a Teremtő megtartó akarata magában foglalja az ember felelősségét. A feladat — a kertet építeni és őrizni (1Móz 2,15) — megmarad. Nem korlátozható ez ma már a személyes élet körére, ezt az emberiségnek az *egész földre kiterjedő kollektív felelősségében kell megélnie*. Feladatot kapott a világra kiterjedő uralomra, és ezért Istennek tartozik felelősséggel.

4. Az egész teremtett világra kiterjedő felelősség

Gerd von Wahlert arról írt a Lutherische Monatshefte ez évi júniusi számában, hogy meg kell tanulnunk „az egész teremtettség felé irányuló diakóniát” és ezért használja ezzel kapcsolatban az „ökológiai misszió” kifejezést is (ökológia: az élőlényeknek környezetükhöz való viszonyát kutató tudományág). Hogy az élőlényeknek környezetükhöz és ugyanakkor egymáshoz való viszonya rendezett és rendbe jöjjön, ez az egyháznak diakóniai, ugyanakkor missziói feladata. Bár a misszió fogalma erősnekötődik az igehirdetéshez, mégsem korlátozható csupán arra. A teremtett világnak jobb megértésére kell eljutnia technizált világunknak, mely egyre inkább elidegenedik a teremtett világtól: a természettől és céljai elérése érdekében szennyezi és rombolja azt (az állat- és növényvilágot). Többet kellene gondolnunk és tennünk a növények és állatok életének fennmaradására és munkálkodni létükért, mert ők „előbb” teremtettek, mint mi és azért, hogy nekünk, az emberiségnek szolgáljanak, de ez nem jelenti felelőtlen elpusztításukat, mert ezzel az emberiség is kárát vallja. Ők prédikátoraink Isten gondviselő szeretetéről és ennek kapcsán meg kellene tanulni valamit abból is, amit Schweitzer Albert az „élet tiszteletének” (Ehurfurcht vor dem Leben) mondott és élte is, aki gyermekkorában nem tudott szívfájdalom nélkül eltaposni egy férget és akinek orgona muzsikájára az őserdei állatvilág is felfigyelt, szinte „áhitattal”. Lehet, hogy sok élőlény nem érti szavunkat, az Ige üzenetét, mint ahogyan sérült emberek értelmileg is keveset, vagy semmit sem fognak fel belőle, de ez nem von le semmit abból a felelősségből, hogy tartozásunk van velük szemben: megérzik, sejtik, mi van számukra érthetetlen szavaink mögött és tekintetünkben, magatartásunkban, diakóniai életvitelünkben — ha valóságosan jelen van — megérzik a szeretetet, mellyel adósok vagyunk minden te-

remtménynek, melyeknek munkatársai vagyunk. Hiszen minden élőlény egymásnak munkatársa az együttes diakóniában, az egymásért való élésben. A növények és állatok az emberiség javát szolgálják. Ezt a szolgálataikat igénybe vehetjük, mint Isten ajándékát is, (Hajtsátok uralmatokat alá...) de ez nem jelentheti azt, hogy ebben az igénybevételben kipusztítsunk egész fajokat a természet világában, megszüntessünk ún. ökoszisztémákat. Ennek emberfajok közti kapcsolatában Isten és ember elleni véülete, amikor ún. „felsőbbrendű fajok” (fehér?) célul tűzik ki az „alsóbbrendűek” tervszerű, kipusztítását, melynek kezdeti foka a diszkrimináció.

A tudományos-technizált világunkban jobban kellene figyelünk azokra az ismeretekre, melyek más világrészek kultúrájában még eleve nek. Most télen az LVSZ Végrehajtó Bizottsága Pápua-Újguineában ülésezik, ahol többek között a tengergazdálkodásról beszélnek, mint eddig elhanyagolt munkaterületről, amelyben a szociális és ökológiai kérdések közötti kapcsolat nyilvánvalóvá válhat az által, hogy a világ szegényeivel való szolidaritásunkból fakadnia kell minden „kizsákmányolt teremtménnyel való szolidaritásnak”. Ökológiai missziónk ennek az összefüggésnek feltárása és kitágítása.

5. Környezetünk tisztaságáért

Környezetünk tisztaságával kapcsolatosan Erkki Kario, Theológiánk tiszteletbeli doktora, tanulságos és eszméletű tényeket mondott, amikor a környezetszennyezést a modern hírközlési eszközökkel hozta összefüggésbe: „Az emberiség történelmének új szakaszába lépünk, amelynek szimbólumai, a számítógépek és a műholdak. Örülünk ezeknek a káprázatos lehetőségeknek, mégis elhomályosítja őket az az egyre szorongató tudat, hogy az ember által teremtett információs gépezet kicsúszik az ember kezéből, az ember irányítása alól. Nem a gyorsuló fegyverkezés az emberiség egyetlen veszedelme. Nemcsak az iparosítással és városiasodással járó szennyeződések pusztítják az emberi élet környezetét. A szennyeződés a mi modern hírközlésünkkel is terjed, az embert és az emberiséget fenyegetve.” (Lelkipásztor, 1978. 454. o.) Ugyancsak ő írja: „Megszoktuk, hogy a földgolyó legnagyobb kérdéseinek a fegyverkezést s a környezetszennyeződést lássuk. Ezek valóban azok, de nem szabad elfeledkeznünk, hogy a harmadik, s legalább olyan fontos kérdésnek lássuk ezek mellett a hírközlést, s annak tartalmát. A helsinki gyűlésnek ún. harmadik kosara, amely a tájékoztatás problematikáját is tartalmazza, nem hiába lett a figyelem fontos tárgyává. Hatalmas erők törekednek a maguk hatalmába keríteni a tájékoztatás eszközeit, s már most is nagy szennyeződési veszélyt jelent a hírközlés.” (Lp. 1981. 596. o.) Az új tömegtájékoztatás lassan elfojtja az emberben a teremtettséget. Soha eddig még nem működött annyi kommunikációs eszköz, de soha eddig nem volt oly mély a magányosság, mint a mai korunkban. Ez vonatkozik nemcsak egyesekre, hanem népekre is. Többet kellene beszélgetni egymással, többet kellene együtt lenni, egymást meghallgatva, a megértésre törekedve. Az emberiség problémái csak akkor oldódnak meg, ha megtanulunk helyes módon kommunikálni egymással. Így tisztázódnak a dolgok, melyhez tartozik az készség is, hogy nyitottnak kell lenni egymás megértésére, a másik sajátos helyzetére és nem lehet elfogultan azt gondolni, hogy egy információ-ideológia minden további nélkül átültethető egy más társadalmi rendbe. Amint egy növénynek megfelelő talaj és előkészítés szükséges, hogy életlehetősége, növekedése legyen, úgy szük-

séges az is, hogy becsületes és tiszta információk hangozzanak el, mert csak ezek kapnak talajt az emberiség békés életének biztosításához.

Szüksége van az embernek egymásközi megatartásában a tiszta ajakra és beszédre is (Zof. 3,9.) Tiszta ajkak (vö. Ezs. 6,5 kk.) nem beszélnek hazugul. Amit Jézus hirdetett, ajkával szólt, az tiszta beszéd volt, jó hír, örömhír. Ezért nem tudták beszédében sem „megfogni”, nem esett bele a farizeusok, írástudók csapdájába, mert nem úgy beszélt, mint ők (terhet jelentve), hanem hatalom (dynamis) volt minden szavában, melynek élet-újító erejét azoknak adta, akik hallgattak szavára. Nagyon rászorul a mai generáció is erre, mert az életet sok minden rombolja, fertőző és gyógyíthatatlan betegségek szétszakítják a családoknak megbonthatatlanak vélt egységét. Nem tévedünk, ha azt mondjuk: a fertőző szívből fakadó hazug beszéd és csalárd nyelv mérhetetlenül megnehezíti az emberi együttélést, az élet minden területén és veszélyességi foka egyre nagyobb méreteket ölt. Családok békéjét felborítja. Házasságok bomlanak fel attól, hogy a házasság szép, de hazug szavakkal próbálja ellensúlyozni kilengéseit. Gyülekezetek élete válik erőtelenné, amikor egyesek „jól informáltak” terjesztenek olyan híryanagot, mellyel belegázolnak a hitestvér becsületébe, háta mögött rossz híret költik, vétkezve a 8. parancsolat ellen. Ezt teszik a szószéken angyalok nyelvén beszélő papok, akik egymásközött nem építik a lelkeszi fraternitást, hanem rombolják, egymást szolgálátát aláásó, lekicsinylő szavaikkal. Ne szennyezzük környezetünket modern hírközlő eszközökkel, de ami inkább ránk vonatkozik, az ez: szavainkkal ne üssünk sebet, hanem gyógyítsunk, ne szomorítsunk, hanem vigasztaljunk, ne bomlasszunk, hanem kössünk össze, ne szelet vessünk nyelvünkkel, vihart aratva, hanem a jó szív magvát, hogy az aratáskor együtt örülhessünk. Ez is szervesen beletartozik felelősségünknek abba a körébe, melyet Isten teremtett világának tisztaságáért végzünk. Megszívlelendő mindenkor: „Tisztítsd meg ajkad oltárról vett szénél.” (788. é. 5. v.)

6. Felelőségünk a jónak teremtett világot

A teremtett világ abból a szempontból is jó, amit Isten vele tervez. A teremtés egy Vele összefüggő történelmet vezet be, a kozmosz történelmét, középen az emberiség történetével, melynek úgy, ahogyan Isten teremtéséből előállt, célja is van, melyet Isten szabott meg. A kozmosz és benne az emberiség történetére tekintve „minden igen jó”. Isten megállapítása ez és nem a mi véleményünk a döntő. Ez felszabadít arra, hogy örüljünk a teremtett világban. Lehetővé teszi, hogy használjuk a teremtett világ kincseit, javait a magunk, embertársaink javára és Isten dicsőségére. (Konf. káté) A héber *tób*-ba nemcsak a jó, hanem a „szép” is beleseng. A szép megközelítése, nem előttünk levő meglátása (kép vagy szobor), hanem a vele való kapcsolatban, találkozásban lesz konkrétta. A szép az Ószövetség szerint a találkozásban lesz tapasztalati valóság. Innen érthető az is, hogy az Ószövetségben a képzőművészet nem játszott szerepet (ne csinálj magadnak faragott képet), hanem minden művészet az írásban és szóban koncentráldott. A szép nem a meglátás, a szemlélődés dolga, hanem a szóhoz jutott dicsőítésé, a beszédben kifejezett öröm Isten teremtett világának a szépsége fölött (Zsolt 104). Az ilyen dicsőület megnyilvánuló létöröm és az egész teremtettség fölötti öröm az Ószövetségben kifejezi, hogy a világ a Teremtő jóakaratóból és jócselekvéséből származik és az ember léte is ebben gyökerezik. „Hogy minden igen jó volt, amit

Isten teremtett, az a kozmosz történetének és az emberiség történetének megbonthatatlan értelmet adott, mert jó volt Isten szemében.” (Cl. Westermann: Schöpfung 93. o.)

Felelőségünket az határozza meg, amit Isten mondott teremtett világról és nem a bűn nyomában keletkezett keserű tények, negatív tapasztalatok, melyek nemcsak azért ilyenek, mert megromlott kapcsolatokat észlelünk, hanem azért is, mert a mi látásunk is megromlott és ezért sokszor ott vagyunk télen szemlélők, ahol felelősséggel kellene harcolnunk a bűn ellen (nem a teremtett világ ellen), de a viláért, és ott keresünk réseket és szálkákat, ahol Istennek kellene hálát adni teremtett világában végzett munkájáért ma is. Mert Ő fenn is tartja teremtett világát a természet életritmusában, gondoskodik éleletről a munkavégzés ritmusa által a különféle kisebb-nagyobb közösségekben.

Az emberiségért vállalt felelőségünk ezekben a közösségekben a munkában realizálódik. Isten hatalmas szavával teremtette a világot, melyben az ember nem vett részt. De részt vesz a folyamatos teremtés (creatio continua) munkájában: a természet alakításával, a környezet otthonosabbá tételével. Mindez nem megy munka nélkül. Az Édenben az élet nem egy varázskert élvezéseként bízott az emberre, hanem egy „földterület” megmunkálása és őrzése által. Az Ótestamentumban a munka az ember életének lényeges része, mely nélkül nem lenne teljes az élet, sem emberhez méltó lét. Isten parancsa által kapja meg a munka az értelmét. Az ember felelős mandátumával gyakran vétkeken visszaél. A maga számára verejtékes lett a munka, és a teremtett világ sóvárgása Isten fiainak megjelése után vágyakozik. Ma is igaz, hogy az emberen kívüli élő és élettelen világ félelmetes sóhajtással vágyakozik a megváltás után. Ez egyrészt a teljesen megújított világra utal az eszkatonban, de e reménység fényei a keresztényeket arra indítják, hogy együttes szövetségben minden jóakaratú emberrel a teremtett világ rendjéért, a környezet harmóniájáért felelősen cselekedjenek. Így igaz, hogy a mi bolygónkon nem bérlőkként kell élnünk, hanem úgy, mint akiknek otthonuk a teremtett világ, és ezért áldozatokra is képesek. És ez még akkor is így van, ha „nincs itt maradandó városunk” (Zsid 13,14).

7. Felelőségünk nem ruházható át

Ez azt jelenti, hogy helyettünk nem dönthet más, aki mögött elbújva a számonkérés idején a másikra hártjuk a következményeket. Cl. Westermann azt mondja a bűnbeesés történetével kapcsolatban, hogy az aszszonyt vezeti félre a kígyó, a férfi egyszerűen követi ebben. Ezzel az elbeszélő az elbukás egy sajátos lehetőségét tárja fel: az együtt csinálás, az együtt járás bűnszövetségét. Új oldala mutatkozik meg ezzel az embernek: szívesen kerül a döntést, és ha lehet maga helyett másokkal „végezteti” ezt el. Így ütköznek ki az emberi közösség negatív vonásai: a szociális könnyelműség momentuma, a közömbösség. Így beszélnek az ún. „tapadó közösség”-ről. Az ilyen odatapadt, együtt futó (aki helyett más döntött) lehet ártatlannak tetsző, de a bűneset elbeszélésébe ágyazva, erről szó sincs, tettéért vállalnia kell a felelőséget.

Felelőségünk a teremtett viláért, mint teremtményeknek és egyháztagoknak ma is nyilvánvaló. Ki kell gyógyulnunk a modern emberre jellemző egyik betegségből, mely a felelőség elől való menekülésben, a tömegben a névtelenségbe rejtőzésben, a közösség gondjai és feladatai elől a magánélet szűk körébe való visszahúzódásban nyilvánul meg. „Mintha

sokan a felelősségvállalást igyekeznének a hatóságokra, a szakemberekre, vagy éppenséggel gépekre, komputerekre hárítani — ahelyett, hogy bátran mernének helyt állni... az élet és a béke mellett dönteni, és mindezek érdekében cselekedni.” (Dékáni jelentés 1981.) Amikor a világ létét fenyegető veszélyek jelentkeznek, nem lehet a személyes döntés felelősségét áthárítani másokra, mások háta mögé bújni, és „rágcsálni” azt az „almát”, melyről Isten azt mondta: ne! Az emberi létet az egész teremtet világgal együtt alapjaiban fenyegető veszéllyel szemben személyesen és közösségben végzendő feladatainkat (család, egyház, társadalom) senki sem végezheti el helyettünk, mert Isten kéri számon tőlünk első sorban.

8. A számonkért felelőség („Ádám, hol vagy?”)

Itt nem egyszerűen lelkiismeret ébresztésről van szó. Egyébként is a lelkiismeret szó az Ótestamentumban egyáltalán nem, az Újszövetségben is csak a periférián kerül elő. Többről van szó, mint szokványos mondatról: „Lelkiismereted előtt kell erről felelned!” A felelőséget nem helyettesítheti a lelkiismeret, mert az sokféle lehet, a bűn bélyegzőjével ellátottan. A tulajdonképpeni felelőség funkciója: az ember tetteit számonkéri, és nekünk felelni kell. A felelőség elől elrejtőző embernek Isten utána megy. Mindez nem ellene, hanem érdekében, javára történik. Ha az embert felelőségre vonja tettéért, akkor ebben, mint embert komolyan veszi. A felelőséggel nem tartozó ember többé már nem lenne a Teremtő által számontartott ember. És aki felel, nem egy megsemmisített bűnös, mert mint vétkessé vált is teljes ember maradt. Isten mint bűnösöket is komolyan vesz bennünket, és várja feleletünket. A kígyót nem kérdezi melynek okára nem derül fény. És ebben jelentkezik az embernek felelősége tettéért egész mélységében. A gonosz realitásával kell élnie megmagyarázhatatlanul és lerázhatatlanul. Ezért nem vonható felelőségre az ember. De saját tettéért mindenkor felelős Isten előtt.

Ebben a feszültségben mégsem kell őrlődve felőrlődnünk, mert mi többet kaptunk, mint az első emberpár felelőségünk reményteljes hordozására és megélésére. Nemcsak protevangéliumot, hanem Jézus Krisztus eljöveteleivel evangéliumot. Ő győzött a gonosz felett, és ezért mi is győzhetünk, mert erőt kaptunk: egyéni, családi, egyházi és egyéb közösségek gondjainak hordozására, világunk jövőjét munkáló helytállásra. A Krisztusban örökéletre mentett ember felszabadult arra, hogy munkálja a teremtett világ javát, életét. Nem rázza le magáról a felelőséget, hanem naponként felveszi, mint „munkaruhát”, és dolgozik benne, vele, a vele együtt sok gondnal vajúdó, sóhajtozó, „lenni vagy nem lenni” kérdéssel küszködő teremtettségért. Nem elrejtőzve, félve a bűn következményétől, hanem abban a hitben, hogy a bűnbocsánat kiemel a magamat féltő elrejtőzésből is, odaállít a teremtett világ szolgálatára, ahol Isten fel akar használni. Így tudunk mindig felelősen felelni a kérdésre: Ember, hol vagy?! A hit és szeretet felelőségével: nyitottan Isten felé, semmit sem takargatva, és őszinte szívvel az emberek felé, semmit sem elzárva előlük, ami létüket, földi és örök boldogságukat munkálja.

Szimon János

Thomas Mann „Doktor Faustus” című regényének teológiai háttere

II. rész

A kegyelem

Háromszor kísérti meg az ördög Leverkühnt. Ő mindhárom alkalommal Istenhez menekül.

Egyszerre jelenik meg a kísértés és a tisztaság utáni vágy amikor az idegenvezető a bordélyba viszi. A kierkegaardi értelemben vett démonival, az érzékiséggel találkoзва a zongorához lép és Webernek „A bűvös vadász” című operájának fináléjából leüti azt a pár akkordot, mely a remete imájakor szólal meg. Ez nem más, mint a „moduláció H-ból C-dúrba, világosodó félhanglépés, mikor üstdob, trombita, oboa belép a C-dúr kvartszext-akkordba.¹ Gunilla Bergsten rámutat tanulmányában, hogy ezalatt a remete azt énekli: „Emeljétek szemeteket ahhoz, aki az ártatlanság védője volt.”²

Leverkühn tehát már az első kísértéskor Isten tisztaságára vágyott.

Másodszor az ördög személyesen látogatta meg. Ez után a találkozás után, egy baráti beszélgetéskor, Zeitblom olyan jellemzését adja a németsségnek, mely Leverkühnt mélyen érinti: „Állandóan mérgező magánosság, begubozás, ténfergő provincializmus, neurózis nyúge, titkos szatanizmus.” Ezen a ponton azonban megszakította Zeitblom tirádáit Leverkühn egy pillantása, mely után föllált és az ablakmélyedéshez ment, „melynek faburkolatos falán egyenesre igazított egy szentképet.”³ Ebben az esetben is Adrian Leverkühn Istenhez menekül.

Harmadszor a Sátán, Pítelberg alakjában kísérti meg. Leverkühn nem fogadja el akkor a világhírt, hanem megírja a Faust-kompozíciót, melyben végső kétségbeesésében Istent keresi. Az Apokalipszis című művében még csak az ítélő Istent látja meg, de következő alkotásában Isten kegyelmes arcához talál. A cselló magas „G”-je fejezi ki ezt a találkozást. Talán nem tűnik túlzásnak, ha azt mondjuk, hogy a magas „G” nemcsak egy zenei hang ebben az esetben, amely felfelé tör, mint egy a művet Isten felé nyitottan hagyva, hanem a „G” hang a Gnade (kegyelem) rövidítése. Mivel oly sok jelkép szerepel a regényben, ezért ezt a lehetőséget nagyon valószínűnek tartom.

Leverkühn nem akarta megkötni a szerződést. A Sátán kényszerítette őt a paktumra. A szerencsétlen ember azonban komolyan véve a Sátán jelenlétét, Isten után, a kegyelem után kutat. A házassági kísérlete, melyben a szerelem próbálta áttörni a sátáni ridegséget és az Echo iránti szeretete, az ördögtől való megszabadulás felé tett lépések. A cselló magas „G”-jét Leverkühn harcok árán találta meg.

A nép története más, mint egy adott szubjektumban végbemenő tusakodás. Azonban kétségkívül vannak hasonlóságok a mikro- és makrokozmosz között. A népet egységként szemlélve a jó és a rossz állandó feszültségét érzékelhetjük. Németországnak ebben a történelmi periódusában a fasizmus, mint a sátáni jelentkezett, de ugyanakkor vele szemben határozottan léptek föl a jó törekvések.

A történelem kiélezett korszakaiban a sátáni és az ellene föllépő jó dominál. A tillichi értelemben vett démoni a békés korszakok jellemzője. A kiélezett korszakokban a sátáni ellen föllépő jó funkciója, hogy elensúlyozza azt. A népet az eleve kárhözatra ítélt sátániból bűnössé vál-

toztassa. Ez a bűnös állapot már képes a bűnbánatra, képes arra, hogy új életet kezdjen.

Thomas Mann szerint Németország jövőjének biztosítéka a humanista hagyomány. Mi keresztények azonban nem feledkezhetünk meg arról, hogy a jót nemcsak a humanista hagyományok képviselték a sá-tánival szemben, hanem a hitvalló egyház is. Tagjai harcoltak a hatalom eszközévé lett hivatalos német egyházzal. A háború után pedig a keresztények nevében kiadták a „Stuttgarti bűnvalló nyilatkozatot”. Ebben ezt olvashatjuk: „Nagy fájdalommal valljuk meg, hogy általunk a népeknek és országoknak végtelen szenvedésben volt részük. Amit gyülekezeteinkben már gyakran hangoztattunk, most kimondjuk egész egyházunk vezetőségének nevében. Igaz, hogy hosszú éveken keresztül küzdöttünk Jézus Krisztus nevében az ellen az erőszak ellen, mely a nemzetiszocialista erőszakszervezetben nyerte el szörnyű kifejezését, de vádoljuk magunkat azért, hogy nem tettünk bátrabban bizonyosságot, hogy nem imádkoztunk hűségesebben, hogy nem hittünk optimistábban és nem szerettünk forróbban.

Új kezdetet kell egyházainkban teremteni a Szentírásra alapozva, teljes komolysággal az egyház Urára tekintve... A kegyelmes és irgalmas szívű Istenben bízunk, aki egyházainkat, mint eszközét használja fel szavának kinyilatkoztatásához, akaratának cselekvéséhez...

Istenben bízunk, aki a hatalom és a bosszú szelleme előtt gátat emel. A béke és szeretet válik így uralkodóvá, melyben egyedüli vigaszt lehet e megkínzott emberiség. Az egész világ számára új kezdet szükséges.”⁴

Thomas Mann történelemszemléletében az egyént úgy értelmelte, mint a nép reprezentánsát. Tágítsuk ki a kört és tegyük a hitvalló egyházat a nép egy adott időszakbeli reprezentánsává, mely bűnbánatában Isten kegyelmét kérte az országra.

Isten kegyelmét az egyes ember életén keresztül tudjuk érzékelni. Ezt a kegyelmes megigazító folyamatot vázolom a következőkben.

A megigazulásról beszélve gondolnunk kell Istennek az emberben való megigazítására, igaznak elfogadására is. Ő bennünk ugyanaz akar lenni, mint aki valójában: igazság, igazságosság és élet. Istent akkor fogadjuk el igaznak, ha engedjük, hogy igazsága a testté lett Igében, Jézusban érvényesüljön bennünk. Luther Istennek ezt az általunk elfogadott igazságát, Isten igaz voltát bennünk, nevezi úgy, hogy „Deum iustificare”.

A hit éppen ezért állásfoglalás. Az ember állásfoglalása önmaga ellen, Isten javára. A hit, így sohasem egy megadott formulának a begyakorlása. Istennek és nem egy dogmarendszernek kell igazat adnunk. Sőt Isten felől kell vizsgálni ezeknek a rendszereknek a helyességét.

A hit azonban nemcsak annyiból áll, hogy Istennek igazat adunk. Hiszen Isten igazságának az elismerése elindítja a harcot önmagunkkal. A hit úgy tör be életünkbe, mint amely addigi életfelfogásunkkal gyökeresen szemben áll. Amikor Isten igazságát ismerjük el, akkor elfogadjuk, hogy ez az igazság mondjon ítéletet akaratunk fölött. Sokszor úgy érzi az ember, hogy Istenrel találkozva ellenséggel találkozott, ugyanis Isten igéje mindig úgy találja el az embert, mint ellenfelet. A legmagasabb, a legnehezebb próbája a hitnek az, amikor Isten nem egyszerűen nem cselekszik amikor váránk segítségét, hanem sub contraria specie, azaz ellentét mögé elrejtve cselekszik. Úgy osztt kegyelmet, hogy azt a hívő pillanatnyilag büntetésnek érzi. Akinek azonban már több olyan tapasztalata volt, hogy utólag megértette Isten cselekvésének ke-

gyelmes és nem büntető voltát, az éppen ezekre a tapasztalatokra támaszkodva akkor is bízni fog Istenben, amikor értelme nem látja át, hogy Isten cselekvése hogyan is szolgálja a javát.⁵ Tud abban bízni, hogy Isten kegyelmes és nem tör az ember vesztére.

Luther a legnagyobb eretnekséget éppen ezért abban látja, ha az ember megpróbálja Isten ígését „szalonképessé” téve, önmaga számára elfogadhatóvá tenni. Nem vesszük figyelembe ezek az emberek, hogy Isten valóságát föloldva meghamisítják a valódi Isten-képet. Szubjektívvé tesszik Isten objektív ígését. Hiszen Isten ígésével való szubjektív találkozás után objektíven kell felfogni Isten akaratát. Mert amennyiben nem ezt tesszük, akkor nagyon könnyen állítunk föl szubjektív érzéseinkből egy olyan rendszert, melyet Istenének kiáltunk ki. Luther ezt Isten megsemmisítésének, annihilatio Dei-nek nevezi.⁶ Ebben az esetben ugyanis nem Istennek lesz igaza az emberben, hanem az ember önmaga igazságát akarja istennek kiáltani.

Amennyiben Isten teljes mértékben érvényesülni engedjük önmagunkban, annyiban betöltöttük az első parancsolatot. Szorosan egymás mellé tartozik: Istennek igazat adni, hinni és az első parancsolatot teljesíteni.⁷ Hitelenségünkkel minden további parancsolatot megszegünk, hiszen önmagunkat tesszük Isten helyére. Így az ember saját jó cselekedeteivel él vissza, azokat akarja Isten előtt bizonyítékként felsorolni. Így válik a törvény legtökéletesebbnek látszó betöltéséből törvényszegés. Az első parancsolatban Isten szeretetéről van szó. Nem lehet ennek a szeretetnek a helyébe az emberi jó cselekedeteket állítani. Az első parancsolatban nem arról van szó, hogy az Isten arra kéri az embert, hogy döntsön mellette, hanem arról, hogy Isten az ember mellett döntött. Luther ezt mondta: „Amint semmi sem igazít meg, hanem csak a hit, úgy semmi sem bűn, hanem csak a hitelenség.”⁸

Luther számára Isten olyan magasán áll a világ fölött, hogy elképzelhetetlen ilyen állapotban a Vele való kapcsolat. Luther nem gondolt soha arra, hogy az ember méltó lehetne arra, hogy találkozzék Istennel egy abszolút világleletti fenségben.

Isten maga volt aki alászállt az emberek közé, emberré lett Fiában, Jézus Krisztusban. Isteni fenségét ekkor rejtette el leginkább előlünk. A kereszt botránya nem a dicsőséges Isten látványát kelti. Azonban éppen azért, a gólgotai kereszt a kinyilatkoztatás helye, ahol Jézus istenfiúsága a legmélyebben el van rejtve az ember természetes érzékelése elől, hogy a kinyilatkoztatás az ember semmilyen érzékszervével ne legyen megragadható, csakis hittel. A kinyilatkoztatás tehát éppen azért van elrejtve ellentéte mögé, hogy semmi mással, csakis hittel lehessen megragadni.⁹ Megalázkodással tette lehetővé Isten az embernek a döntést. Ekkor Isten látszólag az embernek kiszolgáltatja magát, valójában azonban lehetővé teszi, hogy az ember saját magát leleplezhesse.¹⁰

Luther Isten Ígésének a befogadását egyúttal az ember Ige általi megváltoztatásának nevezi.¹¹ Az ember az, aki az Ige által megváltozik, az Ige mozdulatlan marad. Amikor az ember az Igét önmagában szabadon engedi munkálni, akkor tehát az Ige megváltoztatja és ugyanaz az igazság tölti el, mint Istent. Az Ige és a hívő lényegileg így egyenlővé lett. Ez az egyenlőség az előfeltétele a megértésnek Isten és emberek között.¹²

Istent Jézus Krisztusban elismerni annyit jelent, hogy magunkat bűnösnek ismerjük el, olyanoknak, akiknek Krisztusra van szükségük.

Isten felismerése tehát annyiban lesz igaz, amennyiben felismerjük bűnünket is. Viszont minden olyan bűnfelismerés, melyet az ember nem

Isten kinyilatkoztatásából ismert fel téves, mert elrejtja a bűn valódi tulajdonságát. A bűn felismerésével tehát Isten lényegét is fel kell ismernünk.

A vétkeiségtudat az embernek természetétől fogva sajátja. Ha csak ez a vétkeiségtudat dominál, mintegy természetes bünelismerésként, meggátolja az embert abban, hogy Istenben higgyen. Ezért mondja Luther, hogy ebben az esetben nem Istennek, hanem ellenfelének, az ördögnek a keze játszik közre. Az embert így a lelkiismeretében vádolja és a kétségbeesésbe kergeti. Az ember ebben az esetben önmagát annak az ideálnak a tükrében látja, amelyet igyekezett elérni, de sohasem ért el.¹³ Ebben a gondolkodásban nem Isten áll szemben az emberrel, hanem az ember áll szemben önmagával.

Luther nem az emberi psziché állapotából indul ki, nem az ember természete és léte közti ellentmondásból, hanem Isten Igéjéből. Isten Krisztus keresztségével szintén tükröt tart elénk. Egy olyan tükröt, melyben az ember megláthatja, hogy Isten hogyan látja az ember helyzetét. Nem az ember ítél itt önmaga fölött, hanem Isten ítélete lesz nyilvánvalóvá számára.¹⁴ Megláthatja az ember, hogy sem törvény, sem jó cselekedet nem segít rajta.¹⁵ Ezért teszi félre Isten a törvényt és Fiát ezért küldi el a bűnös test alakjában. A kinyilatkoztatás egyszerre tárta föl Isten igazságát és az ember valóságát. Isten azzal, hogy kilépett önmagából, lehetővé tette, hogy mi is kilépve önmagunkból láthassuk, hogy mik vagyunk.¹⁶

Isten kinyilatkoztatásában felismert bűnből megvan a szabadulás lehetősége. A hívő ember gondolkozásában Istennek ad igazat, és nem a bűnnek, a kegyelemnek és nem a rossz lelkiismeretnek. Az élet, és nem a halál lesz az ember fő gondolata.

Az ember, bár természeténél fogva bűnös, akkor válik valóban azzá, amikor lelkében felismerve Istent, gyökereiben tud bűnéről. Megtudja az ember ezáltal, hogy ki is ő valójában. Nem a bűnvallás függ a bűntudattól, hanem a bűnvallás meghatározza a bűntudatot. A bűn felismerése már a rajta aratott győzelem jele. Hiszen amit az ember hit nélkül bűnnek nevez, csupán szimptomája a bűnnek.

Az ember hit nélkül arra törekszik, hogy a bűntől megszabadítsa önmagát, sőt megtartóztassa magát a bűntől, ezáltal olyan ember legyen, aki büntelen.

Pedig ez lehetetlen. Hiszen éppen annak az énnel kell megszűnnie, aki Istenhez hasonlónak tartja magát. Az embernek éreznie kell azt, hogy éppen gyengesége miatt szorul Istenre. Istent nem lehet igénybe venni saját céljaink elérésére.

Amíg az ember csupán morális vétkeiségtudata miatt tépelődik, addig csupán önmaga körül keringve egy ördögi kétségbeesésbe zuhan, ami a semmi szélére kergeti.

Egyedül Krisztus keresztségén tájékozódva szabadulhatunk meg ettől a semmibe kergető kétségbeeséstől. Istenben találja meg az ember egyedül a kiutat. Kívül önmagunkon Krisztusban találjuk meg azt a szilárd pontot, amelyen tájékozódhatunk.

Mivel a bűnvallás Isten kinyilatkoztatásába vetett hitből születik meg, ezért az ember egyszerre bűnös és igaz, mégpedig totálisan.¹⁷

Sokszor úgy érzi az ember, hogy kegyelemről csak ott lehet beszélni, ahol nincs többé bűn, ahol a bűn újra felüti a fejét, ott a kegyelem elveszett. A bűn és a kegyelem azonban egymás mellett állnak mindig. A hívő egyszerre érzi elveszettségét és Isten közelségét. Elveszettségében ismeri fel a hívő a Krisztusban való szabadulást. A bűnös csak Krisztusban igaz, mert Krisztus valósága különb a bűn valóságánál. Ez azonban

a hit valósága, azaz elrejtett.¹⁸ Isten igazságossága az alapja annak, hogy a bűn nem tudja az embert Istentől eltávolítani. A mikor pedig a bűn nem tudja elérni célját, vagyis azt, hogy az embert Istentől eltávolítsa, összeomlik. A bűn a hívő ember életében éppen ellenkezőjét éri el, mint ami tulajdonképpen a célja volt. A hívő embert a bűn Istenhez űzi, a hívő Isten hívja segítségül, aki Krisztusban megmutatta kegyelmes arcát. A megkísértett lelkiismeret számára, egyedül Krisztusban van vizsgátlás. Innen van a „propter Christum” (Krisztusért) kiemelkedő jelentősége.¹⁹

Jézus Krisztusnak megváltói munkája egyszersmind Isten cselekedete. A Fiú megalázkodása egyszersmind az Atya megfoghatatlan irgalmasságának tette. Az Atya Isten küldte el szeretett Fiát testben, a törvény alá helyezve, hogy Istennek az embert illető haragját magára vegye. Az Atya Isten hagyta el saját Fiát a kereszten, mielőtt feltámasztotta volna. Ez ugyanannak az Istennek a cselekedete, aki a törvényt kinyilatkoztatta. Azonban bár a Fiú törvény alá helyzetetett, elküldése a törvény figyelembevételével történt, mert a törvény azt mondja: a törvény a bűnöst megbünteti és megöli, a Fiú halála pedig azt mutatja, hogy Isten a maga büntetlen Fiát adja oda, hogy a bűnös ember megmeneküljön és éljen.²⁰

A megkísértett ember azonban, amikor bűnével Istenhez menekül, fontos, hogy ne csupán azt keresse Istennél, amit eddigi életében nem kapott meg, pl. önmaga békességét. Ez önzés volna csupán, melyet a teológia, concupiscentia spiritualis-nak nevez. Luther ezt a fogalmat a lélek és a világ ellentéte helyett Isten és önmagunk közti ellentétre használta. Kísért minket egész életünkön keresztül, hogy csupán saját békességünk elnyeréséért, üdvösségünkért teljesítsük Isten akaratát. Így az ember nem Istentől, hanem a büntetéstől fél. Ezek a cselekedetek éppen ezért önszeretből és nem Isten iránti szeretetből fakadnak.

Eppen ezért tartja Istent sokszor kegyetlennek az ilyen ember. Hiszen Isten könyörül akin könyörül és elveti azt, akit akar. Ezért az Istenben való hit nem közelségének boldogító tapasztalatával kezdődik, hanem Isten távolsága miatti rémülettel. Tehát ellentétes tapasztalaton gyullad föl.²¹ Luther szerint éppen a „testi bölcsesség, ami azt mondja, hogy milyen kegyetlen és kemény dolog az, hogy Isten a maga dicsőségét az én nyomorúságomban keresi. Eppen a test hangja ami azt mondja: Engem emelj föl és akkor dicsőséges vagy, én pedig boldog leszek.”²² Tovább megy Luther és azt mondja: „Ha Istent az örök üdvösség, az örök békesség, vagy a pokol elől való menekülés miatt szeretjük, az azt jelenti, hogy nem Istent, hanem önmagunkat szeretjük. Az egyetlen az igazi boldogságot, ha Isten akaratát keresnénk mindenben, önmagunknak pedig semmit sem kívánnánk, sem itt, sem a túlvilágon.”²³ Az a hit, mely Isten kezéből a rosszat ugyanúgy elfogadja, mint a jót, nem az emberi természetből fakad, hanem a Szentlélek munkája által jön létre.²⁴

Luther a Magnificatban írta, hogy „senki nem értheti Istent sem Isten Igéjét helyesen a Szentlélek munkája nélkül.”²⁵

Hiszen az embernek „nincs ereje, hogy a Szentlélek nélkül megvalósítsa az Isten színe előtt érvényes, vagy másképpen lelki igazságot. Mert természetes ember nem érti meg az Isten Lelkének dolgait. (1Kor 2,14) Ez az igazság csak akkor valósul meg a szívekben, ha az Ige által a Szentleket vesszük.”²⁶

Az ilyen emberek azután, ahogy Luther írta, „szabadon kínálják fel magukat Isten akaratának, akár pokolra és örök halálra is, ha ez

volna Isten akarata. Ennyire kevésbé keresik saját javukat. Mivel azonban Isten akarátát ennyire elfogadják, ezért lehetetlen, hogy a pokolban maradjanak. Lehetetlen, hogy aki teljesen átadta magát Isten akaratának, az az ember Istenen kívül maradjon. Mert az ilyen ember azt akarja, amit Isten akar, és ez tetszik Istennek. Istennek, ha tetszik, akkor Isten szereti, és ha szereti őt, akkor megmentette.”²⁷

Istennek igazat adó hit a keresztre mindenkülfölötti elfogadásában teljesedik ki. A keresztre hagyatkozás annak a jele, hogy az ember már nem önerejére, hanem Istenre támaszkodik. Luther így fogalmazta ezt meg: „Kemény dolog és a keskeny út választása elhagyni minden láthatót, értelmünkben kivetkőzöttnek lenni, nélkülözni amit megszoktunk. Halált és pokolra menést jelent. Úgy látszik, hogy a léleknek tönkre kell menni, ha mindent elvonnak tőle, amiből eddig élt, amin csüngött. Nem tud már sem önmagáról, sem Istenről. A föld és ég között lebeg. Adjátok tudtul kedvesemnek, mondja, hogy elepedek a szeretettől. Mintha azt akarná mondani: megint a semmibe vettettem vissza és nem tudok semmiről. Beléptem a sötétségbe, feketeségbe és nem látok semmit, csak a hitből, reményből és szeretetből élek. Elpusztulok a gyengeségtől. Azonban, ha gyenge vagyok akkor vagyok erős. A misztikusok ezt az utat sötétbenjárásnak nevezik. A léten és nemléten túl törnek felfelé. Nem tudom azonban, hogy helyesen gondolkodnak-e amikor annyira bíznak önerejükben, amikor Isten az egyedüli útként a keresztre szenvedéseit, a halált, és a pokol kínjait jelölte ki. A mi teológiánk éppen ezért egyedül a keresztre.”²⁸

A törvény megmutatja, hogyan találkozik az „én” a bűnnel. Megmutatja a törvény, hogy a bűn az ember jellegzetessége, mely nem egyszerűen jóra való képtelenség, hanem aktivitás, szenvedély, kívánságok hajszolása.

A bűnbocsánat azután nem azt jelenti, hogy az amit törvény által felismertünk kevésbé lenne rossz, mint eddig volt. A bűnbocsánat azt jelenti, hogy a keresztyén ember biztos lehet a bocsánat felől, ha Isten ítéletéhez igazodik. Ha felismerjük, hogy a bűn mindig bűn marad, akkor fogjuk felismerni, hogy a kegyelem mindig kegyelem marad.²⁹

A Sátán tudja, hogy csak úgy tarthatja hatalma alatt az embert, ha az ember nem ismeri fel nyomorúságos helyzetét. Hiszen abban a pillanatban, amikor az ember felismeri bűnét, kilátástalan helyzetét, Isten az ember segítségére siet.

Krisztusnak és a Sátánnak is szüksége van a törvényre, hogy az ember olyannyira kétségbeessen, hogy számára ne létezzék többé Isten megbocsátó kegyelme. A Sátán azt akarja, hogy az ember életében csak törvény legyen evangélium nélkül.

Az „evangéliumi kétségbeesés” célja, hogy az embert kizökkentse addigi biztonságérzetéből, mely az embernek önmaga tökéletes voltában való hitéből fakadt.

Az a pokoljárás, amelyben az ember fölismeri addigi helyzete tartatatlanságát, az hozza meg számára az igazságot.³⁰

A hit cselekvése bár szubsztanciálisan nem különbözik a törvény cselekedetétől, de alapvetően különbözik tőle abban, hogy az ember a hit cselekvésében nem keresi önmaga dicsőségét. A hit mindig abból él, hogy Isten előbb cselekedett. Az ember az igazságot tehát csak úgy nyerheti el, ha előbb önmaga fölött kétségbeesik és Istenhez menekül. Isten azután az embernek nem azt számítja be, amit az ember felmutathat, hanem Jézus Krisztus igazságát.

Istenben hinni azt jelenti, hogy a bűnt és a kegyelmet egyszerre

látni. A bűnt, mint tényállapotot, a kegyelmet mint reménységet, mely a jövőben teljesedik ki.

A regény végén a halálát érző Leverkühn Istenhez menekül. Egy halálos beteg ember Istennel való hosszú küzdelme végén elismeri, hogy egyetlen lehetőség a Sától való megszabadulásra, ha Istenre hagyatkozik. Leverkühn nem mutat föl emberi érdemeket, nem ábrázolja az embert pozitív hősként, nem zeng örömodát. A bűnnek való borzalmas kiszolgáltatottságot érez. Nem próbálja magát igazolni, nem próbál harcolni sem, hanem megtörve összeroskad. Abban a pillanatban érzi a megmenekülés lehetőségét. Érzí, hogy Isten nem hagyja magára. Leverkühn ekkor Istenre bízta magát, és megszólal a cselló magas „G”-je. A végső kétségbeesés és a kegyelem, a törvény és az evangélium egyidejűségét jól érzékelteti az, hogy egy műben jelentkezik a megtörés és a szabadulás érzése. Kérdezhetik sokan, hogy akkor miért örült meg ezek után Leverkühn? Isten ebben az esetben is az ellentét mögött fejt ki munkáját. Leverkühn életében a kegyelem, mint eszhatologikus valóság jelentkezett. Az igazná nyilvánított bűnös igazsága csak az örökkévalóság fejében lesz látható és tapasztalható igazság.³¹

A megtérés szubjektívebb folyamat annál, mint hogy egy nép bűnbánatáról olyan értelemben beszélhetnénk, mint egy személynél. Nem beszélhetünk kollektív megtérésről, csupán az egyes emberéről, aki Krisztus keresztjéhez menekült. Ezért nem húzhatunk erőltetett párhuzamot a nép és az egyén között ezen a ponton. Azonban a megállapításunkat megerősíthetjük, hogy a kiélezett korszakokban a jó és a sá-táni a domináló. Ezek reprezentánsai a többséget akarják megnyerni. Így válik az egész népen belülvé a jó és a sá-táni harca. Az, hogy a nép ne legyen teljesen elvakult, „csak bűnös”, azt a határesetekben a nép közt levő „jó” teszi lehetővé. A „bűnös” kétségbeesésében Istenhez menekül, aki a jó, az előrevívó hagyományokban krisztusi, kegyelmes arcát mutatja a nép felé.

Ez az arc a történelem folyamán sokszor elrejtőzik. Az elrejtőző Isten álarcát azonban áttörhetjük, ha bízunk a történelemben testté lett Igében, aki úgy ragyog föl előttünk, mint az emberi reményen túlmenő remény, „s világít, mint fény az éjszakában.”³²

Adrian Leverkühn életrajzának írója Serenius Zeitblom kifejti azt, hogy „az olvasó hármas időrendben fog mozogni: a magáéban, a krónikáséban és a történelemben.”³³ Azonban mindjárt utal rá, hogy a „történelmi” kifejezés sokkal találébb arra az időre, amelyben ír, mint arra, amelyről beszámol.

1943. május 27-én³⁴ kezdte el Zeitblom az életrajz írását, és a második világháború végén fejeződik be a regény. Zeitblom az események súlyára utal, amikor azokat a „történelmi” jelzővel illeti.

Ez a „történelmi kor” a mi nemzedékünk számára egy olyan időszakot jelent, amelyet nem éltünk át. Fönnáll ezért annak a veszélye, hogy a második világháború borzalmairól, mint objektív eseményekről beszéljünk. Azonban ezekhez az eseményekhez mégis csak szubjektíven viszonyulhatunk. Nem szabad, hogy az emberiség barbár tettei csupán objektív tényekké váljanak, melyek azután gondolkodásunkban, mint lexikális adatok szerepelnek majd.

A római cirkuszban lejátszódó kegyetlenségeket szinte már elfelejtette az emberiség. Rómáról beszélve az antik kultúra hagyományai jutnak eszünkbe. Sokszor felejtjük el, hogy ebben a klasszikus birodalomban emberek tömegeit módszeresen gyilkolták. Sőt nem elég, hogy gyilkolták, közönség szórakozott kéjelegve ezen. Száduknak a technika

eszközeit fölhasználva gyilkolt módszeresen embereket a koncentrációs táborokban.

A regény olvasása közben azonban mégis a legnehezebb a magunk korában mozogni. Míg olvasunk, beleéljük szubjektíven magunkat megelőző korokba, átérezve elítéljük azok borzalmait. Ugyanakkor szinte átlendülünk a múltba.

Erről a regényről úgy is lehetne dolgozatot írni, hogy közben följegyezzük a napi híreket, tudósításokat. Nemcsak az emberiséget előreívő eredményeket, hanem a borzalmakat is. Följegyezzük a diktatúrák által újra és újra fölállított koncentrációs táborok és a korunkra jellemző terrorizmus újabb rémtetteit. Följegyezzük az állandóan fenyegető nukleáris veszélyt.

Nem mozoghatunk önmagunkat megnyugtatóan az első idősíkban, vagyis Adrian Leverkühn idejében, csupán teológiával foglalkozva, ha a második síkot, vagyis Zeitblom idejének kontextusát nem vesszük figyelembe. Nem tanulmányozhatjuk azonban a két időszakot anélkül sem, hogy korunk kontextusa ne hatna gondolkodásunkra. Mert nem írhatunk úgy a múlt eseményeiről, hogy ne lenne bennünk féltés és felelősségérzet korunk és jövő emberiségeért.

Nagy László

JEGYZETEK

1. Thomas Mann: Doktor Faustus — Adrian Leverkühn német zeneszerző élete. Elmondja egy barátja. Fordította Szöllösy Klára. Európa könyvkiadó, Budapest, 1967, 179. old. (Továbbiakban: Dr. F.)
2. Gunilla Bergsten: Thomas Manns Doktor Faustus. Untersuchungen zu den Quellen und zur Struktur des Romans. (Berlingska Broktryckeriet) Lund 1963 (Studia Litterarum Upsalensis 3.) 278. old.
3. Dr. F. 389. old.
4. Kirchliches Jahrbuch für die Evangelische Kirche in Deutschland 1945—1948, Herausgegeben: Joachin Beckmann. C. Bertelsmann Verlag Gütesloh, 26—27. old.
5. Walter v. Loewenich: Luthers Theologia crucis. Chr. Kaiser Verlag München, 1954. 122. old.
6. 2Rm 197,12
7. H. J. Iwand: Glaubensgerechtigkeit nach Luthers Lehre. Chr. Kaiser Verlag München, 1951². 13. old.
8. WA 3 566,4
9. Loewenich: i. m. 146. old.
10. Iwand: i. m. 15. old
11. Rm II 65,17
12. Iwand: i. m. 16. old.
13. Iwand: i. m. 16. old.
14. Iwand: i. m. 17. old.
15. Schmalkaldeni cikkeik III. III. 7.
16. Loewenich: i. m. 153. old.
17. Iwand: i. m. 21. old.
18. Loewenich: i. m. 153. old.
19. Loewenich: i. m. 133. old.
20. Edmund Schlink: Gesetz und Evangelium. Chr. Kaiser Verlag. München, 1937, 27. old.
21. Loewenich: i. m. 98. old.
22. Rm II: 231,19
23. Rm II. 217,18
24. Iwand: i. m. 24. old.
25. Loewenich: i. m. 119. old.
26. Ca XVIII. 2—3.
27. Rm 217,29
28. WA 5 176,22
29. Iwand: i. m. 42. old.
30. Iwand: i. m. 45. old.
31. Loewenich: i. m. 114. old.
32. Dr. F. 611. old.
33. Dr F. 317. old.
34. Dr. F. 7. old.

Az igehirdető műhelye

KARÁCSONY ESTE

Zsid 1,1—6

A Zsidókhoz írt levél keletkezésének oka, „belső célja”, tehát lelkipásztori szolgálata ezekben a mondatokban világosan olvasható: „Ne vezítsétek el tehát bizalmatokat, amelynek nagy jutalma van. Mert állhatatosságra van szükségetek, hogy az Isten akarátát cselekedjétek és így beteljesüljön rajtatok az ígélet... mi nem vagyunk a meghátrálás emberei, hogy elveszünk, hanem a hitél, hogy életet nyerjünk” (10,35—39). Az egyik legkésőbb keletkezett újszövetségi iratunk arra hívja fel a figyelmet, hogy a legnagyobb veszély, az „elvesztés” oka igazából nem külső, hanem belső ok: a megfáradás, a hitben elgyengülés. *Ez a levél fáradt, csüggedt, belsőleg előregedett, enervált keresztényeknek szól. Ma nem látunk hasonló jelenségeket?*

Lényegesebb azonban ennél az, amiben a levél szerzője a megoldást, a megelevenedés útját látja. *A levél lényegileg egyetlen nagy bizonyágtétel Jézus Krisztusról.* Nem feladatom most a levélnek ilyen szempontból elemzése, de ha ezt nem látjuk, akkor célt téveszt minden igehirdetésünk a levél, pontosabban textusunk alapján. Az igazi ok: nem látják Jézust olyan nagyinak, mint amilyen erős és hatalmas. Ezért az erősödés útja: „Nézzünk fel Jézusra...” — ahogy a 12. fejezet klasszikus sorai-ban olvassuk. Más szóval a megújulás is bent, hitünkben kezdődik. Az egyházban minden attól függ: kinek hisszük, látjuk és valljuk Jézus Krisztust.

Textusunk ennek a bizonyágtételnek „felséges nyitánya”, a téma megfogalmazása. A zene területén maradvá, textusunk a levélnek vissza-visszatérő motívuma, alaphangja. Jézus mindenkinél „feljebbvaló” hatalmas Úr, s neve nemcsak drága nekünk, hanem „különb” is minden névnel.

Az üdvösségtörténet legnagyobb „bevágása” valósult: Isten Fia jelent meg a földön. Megjelenésével valami egészen új, minden eddigit túlszárnyaló szakasz indult, ami ezelőtt volt, minden „óvá”, régivé lett egyszerre. Jézus jövetelével nemcsak egy „új szövetség” ideje kezdődött, hanem minden idők vége is. Vele a beteljesedés kezdődött el. S az utolsó idők kinyilatkoztatásához többre volt szükség, mint Istennek engedelmes prófétákra. Csak Jézus volt méltó arra, hogy az üdvösség teljességét és a kinyilatkoztatás lezárását elhozza.

Részletek helyett elég annyi, hogy textusunk alapvetően erre a kérdésre ad választ: kicsoda Jézus? A feleletet pedig ilyen hármas vonatkozásban — dimenzióban — fogalmazza meg:

- a) Isten egyetlenje, a Fiú,
- b) a világmindenség és minden idők hatalmas Ura,
- c) nekünk embereknek Megváltónk, aki szolgálni jött.

Ebben a hármas feleletben látom az igehirdetés irányát és vonását is.

Karácsony estéjének hangulata van. Ezt félretenni nem lehet. Akik

eljönnek az istentiszteletre, többnyire már feldíszítették a fát, elkészítették az ajándékokat is. Legtöbb karácsonyesti istentiszteletünkön gyermekeink is szolgálnak. Gyülekezetünk tagjai az istentiszteleten is szeretnének valami érzelmi töltést is kapni, s utána egy szép, hangulatos családi estét eltölteni — mi magunk is! S az emberek többnyire őszintén is gondolják, hogy karácsony a béke és szeretet ünnepe.

Nem hiszem, hogy mindezt félre kell tenni azzal, hogy textusunk ebből semmit nem érint, már a megszokott karácsonyi történet elemei is hiányoznak. Inkább azt hiszem, hogy igénk mindezek, vagy méginkább minden „fölé” helyezi a Jézusról szóló bizonyágtételt, magát Jézus Krisztust. Nekünk inkább arra kell figyelniünk, ahogy a levél írója a kortársainak, a zsidókból lett keresztyének gondolkozásába beilleszkedve beszél Jézusról. Valahogy így kellene kortársaink gondolkozásába, s az ünnep hangulatába is beilleszkedve prédikálnunk, mégis megmutatva, hogy itt egy mindenképp föltöltendő, döntő kérdéstről van szó, amelynek eldöntésétől nemcsak ünnepünk, hanem életünk is függ.

„Nézzünk fel Jézusra!”

Felolvasott igénk, furcsa módon, de emlékeztet is minket. Karácsony a hálás emlékezés napja is. Emlékezzünk mindarra, ami „azokban a napokban” történt egy nagy világbirodalom kicsiny tartományának eldugott falujában, ott is egy istállóban. Ami azonban történt, mégis világraszóló esemény. Igénk milderre ezzel emlékeztet: „amikor pedig bevezet elsőszülöttét a világba”. Kérdés, hogy ez a mondat Jézus születésére, vagy visszajövetelére vonatkozik. Bennünket azonban ma este kétségtelenül emlékeztet születésére is, ahogyan Isten „bevezette” világunkba, ahogy édesanyja bepólyálta, jászolba fektette. Emlékezésünk tágulhat, ha tovább is olvassuk igénket. „Amikor” ez történik: „imádja őt az Isten minden angyala.” Aki Isten világából érkezik, akiről az emberek alig sejtenek valamit, akinek érkezése mégis az egész világ javát, üdvét jelenti, annak megérkezését Isten világa hirdeti meg angyalok dicséretével. Áldjuk Istent emlékezésünkben.

Az emlékezésen túl ünneplésünkben is ott van valami módon a megérkezett Jézus. Most is templomban vagyunk együtt. Sok keresztyén családban a meggyújtott gyertyák fényénél felhangzik majd egy-egy szép karácsonyi ének is, talán maga a történet is. Az ajándékokhoz pedig, amit készítettünk, talán még azt is hozzátesszük, ez a mi „jézuskánk”, most ennek értékelésébe ne menjünk bele. Mindezen túlmenően pedig azt is érezzük, hogy az emberiség legszebb „jézuskája”, ajándéka valóban a béke és szeretet, amiről az angyalok énekeltek.

Az emlékezésen és a hangulatos ünneplésen túl igénk tovább is szeretne vezetni minket. Valami olyanról beszél, ami mindezeknél lényegesebb, döntőbb. S a felszólítást a levél egy későbbi mondata így fogalmazza: „Nézzünk fel Jézusra.”

Az angyalok itt azért kerülnek elő, mert volt egy kör, amely szerint a feltámadott Jézus mint angyal él tovább az angyalok között. Ezzel szemben hangzik a bizonyágtétel: Jézus nagyobb az angyaloknál. Ez a régi kérdés nekünk már nem izgalmas. De az igen, hogy mi sem látjuk igazán eléggé Jézus nagyságát. Talán azért is beszélünk „jézuskáról” is, önkéntelenül is kicsinyítve őt. Nézzünk fel rá, mert nem lehet eléggé felnézni Jézusra. S hogyan lássuk őt, ki az, akinek születésére emlékezzünk?

Figyeljük csak, hogy a bizonyágtétel, sőt maga Isten nem egyszerűen szolgáljának, követének, képviselőjének, társának, barátjának nevezi — mindez lehet bármilyen megtisztelő, idegen is — Jézus a Fiú. S erről a fiúságról, erről a páratlan Istennel való kapcsolatáról még néhány kifejezés szakaszunkból:

„Ő Isten dicsőségének kisugárzása” — olvassuk. Bárhogyan is van, tagadhatatlan, hogy a halál árnyékában élünk. De világunkba betört a fény, Isten szeretetének, üdvözítő kegyelmének ragyogása. S ez a fény Jézussal jött el. Ha régi, ószövetségi világban Isten dicsősége a szentek szentjében lakozott, most Jézuson nyugszik, a Fiúban lakik. Ahol Jézus, ott a fény. Vele életünkbe is világosság támad, fény derül.

„Ő Isten lényének képmása”. A pecsét, vagy érem bevésett vonásairól van ebben a képbén szó. Isten vonásai Jézusba vésődtek igazán. A mi életünkben eltorzultak a vonások. Az eredeti kifejezést is ismerjük: karakter. Isten karakterét Jézus hordozza világunkban. „Aki engem lát, az látja az Atyát” — mondja ő maga. Jézus szavaiból, tetteiből, lényéből olvasható le igazán: milyen az Isten.

Ő Isten szava. Isten szava mindig és sokféleképpen megszólalt világunkban. Mindig voltak akarátának hirdetői. De: „ezekben a végső időkben a Fiú által szólt hozzánk.” Jézus Istennek tökéletes és utolsó szava. Sőt: minden szava. Jézuson kívül Istennek nincs más és nincs több szava. Vagy meghallgatjuk, vagy sohasem értjük meg. Más oldalról: aki Isten akarátára kíváncsi, Jézust hallgassa. Sőt „hatalmas szaváról” is olvasunk. Ahol ő megszólal, ott hatalma nyilvánul. Az evangéliumhirdetés nem egyszerűen emberi szó, hanem Jézus hatalmas, hitet újító, gyülekezetet megtartó, üdvözítő szava.

Jézus Isten világának fénye, lényének hordozója, Isten örök és utolsó szava. Isten világának és az emberi világnak egyetlen találkozási pontja, kapcsolópontja. Karácsony pedig ennek pecsétje.

Jézus a világ Megtartója

Igénk nemcsak Istennek világáról, hanem a mi világunkról is beszél. Arról a világról, amelyről mi is egyre többet tudunk, arról a világmindenségről, amelyet egyre nagyobbnak látunk napjainkban. S amikor igénk erről a mindenségről és minden időkről beszél, azt mondja: mindennek egyetlen örököse Jézus, vagyis világunk mindenestül hozzá tartozik. Hitünk szerint ott volt a világ kezdeténél és ott lesz a végénél is. Ő a kezdet és vég, de világunkat közben is kezében tudhatjuk. Érvényes szava: „nekem adatott minden hatalom mennyen és földön.” Ilyen nagy-nak látjuk Jézust? Nem úgy van-e, hogy mintha bővülő ismereteinkkel ő „zsugorodna” s végül valóban „jézuskává” lenne? Gyengülő hitűek halljuk meg a karácsonyi hiterősítést: Jézus a világ Megtartója.

Ennek a kifejezésnek további tartalma is van. „Hordozza a mindenséget”. Így is mondhatnánk: összetartja, együtt-tartja a mindenséget. Hatalma szavával kapcsolatban nemcsak azt jó hallani, hogy ő az evangéliumhirdetés ereje, energiája. Szava megtartó, összetartó erővé akar lenni világunkban. Jézus a világ egységének kifogyhatatlan energiája. Az ő ereje nem pusztító energia, mint annyi más az ember kezében. Nem is „csak embereket pusztító”, hanem embert és állatot, értéket és természetet, mindenséget megtart, óvó erő. Békét és egységet megtartani akaró energia. Napjainkban, amikor annyi bomlasztó erő működik közelben és

távolban is, lássuk meg: Jézus együtt-tart, egységet munkáló erővé akar lenni rajtunk keresztül is. Nemcsak Isten és ember között akar egységet, hanem ember és ember között is, ember és a természet világa között is. Sőt el kell mondani, hogy ha valóban Jézus igehirdetésünk energiája, akkor igehirdetésünknek ezt az egységet, a kozmosz megmaradását, együtt-tartását kell szolgálnia. Karácsony csak úgy lesz igazán a béke és szeretet ünnepe, ha Jézusnak ezt az akaratát, és ilyenirányú szolgálatunkat is halálisan komolyan vesszük.

Jézus az emberek megváltója

Mindezen túl azonban Jézus azért lett emberré, hogy az emberiségnek szolgáljon. Igénk Jézusnak ezt a történelem egy bizonyos pontján elévzett páratlan szolgálatát is hangsúlyozza — hiszen karácsonykor lényegileg erre emlékezünk. És erről a szolgálatról olvassuk: „**bűneinktől megtisztított**”.

Súlyos kérdésünk a környezetszennyeződés. De mintha volna valamiféle „belső szennyeződés” is az ember életében. Igen, van valami, ami belülről rontja meg és teszi tönkre életünket. Isten igéje nevében nevezi a dolgot: bűn. Kellemetlen szó. Ebben a szóban minden benne van, ami személyes és közösségi, társadalmi és nemzetközi életünket rontja, tönkreteszi, vagy legalábbis nehézzé. De igénk nemcsak nevében nevezi a bűnt, hanem méginkább megoldást is mutat: „**megtisztított**”. Jézus testvérünk lett, életünket, sorsunkat, bűneinket, sőt halálunkat is magára vállalta. A karácsonyi bizonyágtétel keresztthalálára és feltámadására is emlékeztet. Mert karácsonykor sem elég önmagában születésére emlékezni. „**Felneézni**” azt jelenti, hinni, hogy Jézus megszületett, meghalt és feltámadott az emberiségért, értünk. Jézus nemcsak a világ egységéért küzd, hanem belsőleg is meg tud tisztítani minket. Bocsnata tisztulás, gyógyítás, életek helyreállítása. Nincs helyzet, amiben meg ne tudna tartani, nincs élet, amelyet meg ne tudna gyógyítani. Mindezen felül pedig megajándékozott minket az üdvösség reménységével is.

Nézzünk fel Jézusra! Isten Fiára, a világ Megtartójára, az emberiség üdvözítőjére. Lássuk meg, hogy karácsony nem „jézuskaünnep”, hanem Isten világának betörése életünkbe, világunk megtartásának, békéjének lehetősége, és mindezen felül örök üdvösség reménységének pecsétje. Szakaszunkról ezt írta valaki: a levél „felséges nyitánya”. Ha Jézust így látjuk, valljuk és szolgáljuk, akkor karácsony is „felséges nyitánnyá” lehet. Nem egy régi eseményre emlékezés, hanem új élet, Istent és embervilágunkat jobban szolgáló keresztyén élet, sőt az üdvösség „nyitánya”. Ilyen karácsonyt adjon Isten nekünk és mindenkinek, világunknak is.

Keveházi László

KARÁCSONY ÜNNEPE

Tit 2,11—14

Világunk Karácsony után

Az alapigéről:

Tanácsos figyelniünk az összefüggésre. A 11. vers „mert” kötőszava arra utal, hogy textusunk a megelőző versekben olvasható intelmek nyomataként szolgál. Ezek az intelmek pedig a különféle élethelyzetből adódó (öregék—fiatalok, urak és szolgálk) mindennapos konfliktusok keresztyén módon történő feloldására buzdítanak. Ez a körülmény nyilvánvalóvá teszi, hogy a karácsonyi üzenetnek életünk leghétköznapiabb részleteiig elmenő következményei vannak. Elképzelhetőnek tartok egy olyan nagyünnepi ígéhirdetést is ennek az ígének alapján, amely a levél logikájához igazodva a gyülekezet konkrét erkölcsi helyzetéből indul ki, hogy azután elérkezzen a karácsonyi evangéliumból eredő etikai indítékhoz és erőhöz.

Alapigénkben több olyan kifejezést is találunk, amely a pásztorleveleken kívül csak ritkán fordul elő az újszövetségi iratokban, és nyilvánvalóan hellénista környezetből származik. Nem egy írásmagyarázó utal arra, hogy a „megjelent”, „kegyelem”, „üdv” szavak a birodalmában körutat tevő császárt ünneplő feliratokban is fellelhetők. A „józsanság”, „igazságosság” és „kegyesség” pedig nagyrabecsült erényeknek számítottak a hellenizmusban. Ótestamentumi hatásra utal viszont a 14. vers, különösen is a „megtisztítson minket a maga népévé—tulajdon népévé” fordulat (lásd: Ez 37,23; 2Móz 19,5 stb.).

A különféle kifejező eszközök hamisítatlan újszövetségi bizonyágtétel szolgálatában állnak. Alapigénk a Krisztuson tájékozódó eszkatológia egészséges feszültségébe állít minket. A szövegben két ízben esik szó Krisztus megjelenéséről. Először arra irányítja figyelmünket, ami az első karácsonyon történt, majd pedig Krisztus dicsőséges eljövételére (13. v.). Ez a két esemény határozza meg a közbeeső időszakot, a mi „világunkat” (pontosabban: „a jelen világkorszakot”). Jézus korszakos jelentőségét is a legdöntőbb ponton ragadja meg igénk: „önmagát adta értünk” (14. v.). Csak ez a halálígg elmenő szolgáló szeretet tud kiszakítani régi bűnös életünkből minket, és odafordítani Istenhez és a felebaráthoz. Ügyszintén fontos újszövetségi felismerés jelentkezik abban a módban, ahogyan textusunk az etikai kérdésekhez nyúl. Mert mindaz, amit nekünk kell tennünk, abból következik és abból nyer erőt, amit Isten tett értünk. Intelmei evangéliumi intelmek.

Még két megjegyzés: A 14. vers végének új fordítását kissé erőteljesebbnek érzem. Az eredeti szöveg szerint Krisztus olyan népet akar magának, amely nemcsak „törekszik a jóra”, hanem „szenvedélyesen (dzélótén!) cselekszi a jót”. — A 15. vers nézőpontja megváltozik, s ezért ha el is hagyjuk, textusunk mondanivalója még kerek egész marad. De nekünk, akik fel fogunk menni a szószekre, feltétlenül el kell olvasnunk, hogy elkötelezést és bátorítást merítsünk belőle.

Az ígéhirdetéshez:

a) *Ismerjük fel Szabadítóinkat!*

Világunk már nem ugyanaz a világ, mint karácsony előtt volt. A történelem ismer olyan korszakfordulókat, amelyek gyökeresen megváltoz-

tatták az emberiség életét. Így váltotta le például Róma bukása az ókort, és vezette be a középkort. Anélkül, hogy lebecsülnénk ezeknek a korszakfordulóknak jelentőségét, meg kell értenünk azt a hatalmas változást, amit az első karácsony hozott a világba. Új helyzet állt elő Isten és ember kapcsolatában, és ennek következtében ember és ember kapcsolatában. Ezt az örömhírt foglalja össze igénk rendkívüli tömörséggel: „Megjelent az Isten üdvözítő kegyelme minden embernek!”

Megjelent! A betlehemi gyermek révén a Mindenség Ura belépett a mi világunkba, az emberiség történelmébe, s jelen van azóta is az evangélium hirdetése által. Nem mi jutottunk el egy tisztultabb isten-eszményhez, hanem Ő maga oszlatta el a homályt megjelenésével. Menynyi téves elképzelés élhet bennünk valakiről, míg személyesen nem találkoznak vele! *Isten tétele kitapogatójának (Csel 17,27) ideje Jézus megszületésével lejárt.* Legyen gyanússá számunkra mindaz, amit mi gondoltunk ki Istenről! Rendezzünk karácsonyi nagytakarítást tudatunkban is, selejтеzzük ki a mi gyarló elképzeléseinket Róla, és fogadjuk el az Ő minden emberi elképzelést felülmúló valóságát (1Kor 2,9!), úgy, ahogy megmutatta magát a Betlehemben születettben.

Isten üdvözítő-szabadító kegyelme jelent meg. A helyes istenismeret önmagában nem elég. Megtisztult tudattal is nyöghetünk életrontó hatalmak járma alatt. Sőt így lesz igazán fájóvá rabságunk (Rm 7,24!). *De Jézus Krisztusban Isten meg nem érdemelt szabadító, újjáteremtő szeretete jelent meg világunkban.* Hogyan? A kérdés feleletre vár. Mert nemcsak karácsonyi öröm, hanem karácsonyi családás is éghet szívünkben. Az első karácsonyon is sokan várták Isten mindent megoldó megjelenését, és ehelyett egy védtelen kisgyermeket találtak a jászolban. S ma nem mondják sokan Adyval együtt: „Karácsonyi rege, Ha valóra válna, Igazi boldogság Szállna a világra...”? Ha valóra válna! De olyan megszese vagyunk az igazi boldogságtól, hogy a karácsonyi történet alig több számunkra kedves „regéné!”. Isten azonban minden emberi várákozást felülmúló módon segítet rajtunk. Nem oldott meg mindent egy csapásra, de adott a világnak Valakit, aki „mindent odaadott értünk”. Csak ez a halált is vállaló odaadás győzheti meg az ítéletre megérett bűnöst Isten bűnbocsátó szeretetéről, és csak ez képes őt odaszeretni Istenhez.

Minden embernek! Tehát kivétel nélkül minden ember részesülhet a Krisztusban felkínált szabadításban. Mivel kegyelemből lehet benne részünk, nincs semmi feltételhez kötve. Ha pedig nincs feltétele, *nincs senki kizárva belőle.* Karácsonykor is érezheti reménytelen hajótörőtnek magát az ember. Megszállhatja a talajtalanságnak az a tudata, amelyet olyan megrendítően fejez ki Váci Mihály „Valami nincs sehol” c. versében. De nem kell a pohárhoz nyúlni, vagy az önpusztításnak más lehetőségeit keresni, mert olyan világban élünk, amelyben mindenki számára felkínálja Isten a szabadulást. Persze úgy is vélhetjük, hogy etekintetben mit sem változott a világ. A Fülöp-szigeteken nemrégiben a dzsungel mélyéről előkerült egy japán katona, aki a békekötés után évtizedekkel is abban a hitben élt, hogy a háború még javában tart. Igen, „háborúban állhatunk” Istennel, tarthatunk Tőle, menekülhetünk Előle, tehetetlennek minősíthetjük Őt, holott Ő nemcsak letette a fegyvert, hanem segítő kezét is nyújtja a Betlehemben megszületettben. Nincs időszerűtlenebb dolog, mint karácsonykor reménytelenül élni.

b) *Várjuk a teljességet!*

Szokatlan feladat karácsonykor a végső dolgokról beszélni. Pedig *Jézus karácsonyi és eljövendő „megjelenése” nem szakítható el egymástól.* Hazug reménységet ébreszthetnének a gyülekezetben, és hitét vesz-

tené szavunk, ha azzal biztatnánk, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit mindent megold. Viszont rettenetes volna várni az Ő „dicsőséges megjelenését”, ha nem tudnánk, hogy az jön el győztesen, aki „önmagát adta értünk”.

Karácsonyi örömünk csak Krisztus végső győzelmének „boldog reménységével” párosulva lehet tartós. Mert bár igaz, hogy Jézus „odaadása” kiváltott minket Isten jogos haragja alól, és az Ő kegyelme alá helyezett, tehát már itt a földön Isten szeretetének erőterében élhetünk, bűn és halál bennünk és körülöttünk még mindig megkeseríti az életünket. A karácsonykor megjelent kegyelem valóságos szabadulást hoz életünkbe, de nem teljeset. A végső, nagy karácsony ígérete viszont már most, töredékes voltunk ellenére teljessé teszi örömünket.

Erre a látásra mulhatatlanul szükségük van a mai keresztyéneknek. Sokunkat elfog a csüggedés és tehetetlenség érzése, amikor a világnak felett gyülekező vészterhes felhőkre tekint. Aki a karácsonykor megnyílt részen át kutatja Isten szándékait, nem eshet rabul a bénító pesszimizmusnak, de a törékeny optimizmusnak sem. Az tudja, hogy a *Krisztusban megjelent igazság és szeretet*, ha nem is valóságok nélkül, s nem is a mi részvételünk nélkül, *de végül is diadalmaskodni fog*. Hogy hogyan? Ez Isten titka. Ezen ne törjön meg reménységünk. Az első karácsony is tökéletes meglepetés volt még a próféciák ismerőinek is!

c) *Legyünk Krisztus szolgálatát folytató néppé!*

Az első és a végső karácsony között, a „mostani időben”, olyan emberek közösségével akarja megajándékozni családunkat, népünket, és az egész világot, amely szenvedélyesen cselekszi a jót. *Tehát minden vágya az, hogy Isten szeretetét szóban és cselekedetben tovább adja „minden embernek”*. Sok keresztyén hite szerint Istennek más célja sincs vele, mint kimenteni őt a bűnös, veszendő világból, és átvinni őt az örökkévalóság partjaira. Ezért közömbösek számára a társadalmi, politikai kérdések, a háború és béke ügye. Isten azonban azért küldte el Jézust, mert neki nem mindegy, hogy mi történik teremtett világával és az emberrel, s ezért annak sem lehet mindegy, aki hozzá tartozik.

Isten *neveléssel* akarja elérni, hogy minden jóért áldozatosan fáradozó közösséggé váljunk. Azaz nem követelményeket támaszt, hanem megváltoztat. Nem „előret” kiált, mint a bőrét féltő tiszt a roham idején, hanem így szól hozzánk: „utánam!” Elment a levégsőkig, hogy megmentsen minket. A megtapasztalt kegyelem izzó parázsként égeti ki önzésünket, és ösztökél a jóra. Ez készlet arra, hogy egyrészt megtagadjunk magunkban minden felelőtlenséget és megkötő gygyat, másrészt viszont megfontoltan, méltányosan és a szent dolgokat tisztelve tegyük meg mindazt, ami nemcsak nekünk, hanem az egész világnak hasznára van.

Világunk karácsony után már nem ugyanaz, mint ami előtte volt. Változunk meg mi is, lépteinket Istenhez igazítva!

Dr. Cserháti Sándor

A kegyelem minden emberé

Tit 2,11—14

Amint a pásztorlevelek teológiáját általában, úgy e levélét is a kegyesség, a jó cselekedetek hangsúlyozása jellemzi, s e tanítás mintegy csúcspontját éri el textusunkban, magyarázatát adva az előbbieken elmondott morális tanításnak, mely immár lehetségessé vált, „mert megjelent az Isten kegyelme minden ember üdvösségére.”

A mondat kettős hangsúlyt hordoz: 1. „megjelent az Isten kegyelme”, tehát a hívek nem a maguk szándékából és erejéből, hanem Isten irgal-

mából képesek a kegyes életre. Itt a textus összekapcsolható a 3,3—7. verssel, ahol a páli teológia lényege szólal meg: „nem az általunk véghez vitt cselekedetekért, hanem az ő irgalmából üdvözített minket az újjászületés és megigazulás fürdőjével a Szentlélek által.” 2. És hangsúlyos a mondat másik fele is: „minden ember számára”.

Az univerzalitás gondolata Pál vitáira, s éppen Titusszal kapcsolatos küzdelmeire utal: a kegyelem, a megváltás nem a választott népé, nem a körülmetélteké, nem is az erényes életüket hangsúlyozó farizeusoké csupán, hanem minden emberé, az egész világé, és e kegyelemben testvérré válik mindenki, úr és szolga, győztes és legyőzött, zsidó és görög, római és barbár, kivétel nélkül mindenki, aki azt hitével elfogadja.

Am az elfogadás a kegyelem nevelő munkájának igenlését is jelenti, mert a hit gyümölcse a jó cselekedet, s ha a hit gyümölcsöt nem hoz, olyanná lesz, mint a terméketlen fügefa.

A világi kívánságok megtagadására is int Pál, ám hogy nem önsanyargató aszkézist ért ez intés alatt, mutatja a folytatás: „hogy józanul, igazságosan és kegyesen éljünk a világban.” A három módhatározó nem önkínzásra, hanem emberségre utal. Erre hívja fel a krétaiakat pásztoroló Titusz figyelmét, mert mint a levél előbbi részében mondja: „a krétaiak mindig hazudozók, gonosz vadállatok, lusta, falánk népség.” Óhatatlanul fölmerül bennünk a kérdés: vajon csak a krétaiakra illik ez a jellemzés?!

Titusznak az a dolga, hogy feddje a rábízottakat, és hirdesse teljes bizonyossággal a Jézus Krisztus megváltását, aki önmagát adta értünk, hogy „megtisztítson minket a maga népévé, amely jó cselekedetre törekszik.”

Az intés nemcsak Titusznak szól, és nem csupán a krétaiak ügyében. Az egyetemes papság elve értelmében minden hívő keresztyén pásztor a maga környezetének. Krisztus ügyét kompromittálja az, akit ugyan „szent fazéknak” mondanak, ám érzéketlen ridegséggel nézi felebarátja gondjait, vagy éppen meg is tetézi azokat.

Miért vagyunk a világon? — kérdezik sokszor a fiatalok, de olyanok is, akik már hosszabb ideje élnek a földgolyón. Mi okból, és mi céllal? Véletlenül? Mert a „lét kivetett partjaira”? Vagyunk, mint tengerben a vízcseppek, fákon a levelek, a biológiai lét örvénylésében? S mi végett? Hogy ha már van, szakítsuk az öröm virágát, míg el nem nyel a sír?

A Krisztusban megváltott ember tudja, mi keresnivalója van a földön. Életünk oka és célja a küldetés: hogy cselekedeteinkkel hirdessük Krisztust; elviselhetőbbé, szebbé és könnyebbé tegyük mások életét abban a körben, melyet személyes hatósugarunkkal elérünk. Hogy Isten irgalmát és szeretetét úgy juttassuk el másokhoz, mint telefondrótt a hangot. Megtisztelő küldetés ez, ám korántsem könnyű, olykor áldozatot is követel. Mert a követi megbízás *mindenkihez* szól (épp úgy *mindenkihez*, mint ahogy *mindenki* részes a megváltásban) — függetlenül attól, hogy a másik miként felel. Hiszen könnyű szeretni azt, aki minket is szeret — s még ezt sem méltányoljuk mindig. Holott szeretteinken túl is ki kellene áradnia szívünk melegének, az idegenre, a közömbösre, de még a rosszakaróra is.

Nem vagyunk-e mi keresztyének is restek a jóra? Önzés, anyagiasság, káröröm és indulatok rabjai? Nem vergődünk-e magunk is ambivalens érzések hálójában, s nem tasztjuk-e el néha a simogató kezét is? S korunk járványa, a közömbösség nem fertőzött-e meg minket is? S nem nyugszunk-e bele az infekcióba azzal az illúzióval, hogy az érzéketlenség csigaházába húzódva kevésbé válunk sebezhetővé? A „világi

kívánságok megtagadása" e torz önvédelem elvetését is jelenti. „A keresztényen: szelídített vadállaton lovagló angyal” — mondja Tertullianusz, ám jól tudjuk, az a vadállat sohasem domesztikálható teljesen, következőképp lényünk angyali része is minduntalan szárnyát szegi. És bár Tertullianusz test és lélek szembeállításáról beszél, vigyáznunk kell arra, hogy ez a gondolat Pálnál fel sem merül. A vadállat nem csupán a test, az angyal nem a lélek. Mindkettőben ott fészkel a bűn lehetősége, de a jóra való készség is, ha a kegyelem felszabadítja. (A kisgyermekét áldozatosan gondozó anya ösztönét követi, mely minden élőlényben adva van, s jót tesz vele, bár a lélek cselekedete ott kezdődik, ahol az ösztön már elhallgatott; s fordítva, hiúság, nagyravágyás nem a lélek bűne, s nem annál veszélyesebbek-e, minél csiszoltabb a szellem, mely másnak ártani készül?)

Pál igazságra, emberségre intő szavai éppen azt juttatják eszünkbe, hogy mily nehéz embernek lenni, még a hit kegyelmének birtokában is! Mégis: ez a kegyelem ad új és új erőt a megfáradottnak. Vergődő, el-elbukó emberek vagyunk, korántsem tökéletesek. De megváltottak: s ezáltal az élet kovácsai abban a közösségben, amelybe sorsunk állított.

„Ezt hirdesd — írja Pál Titusznak — senki meg ne vessen téged!” Az öreg Pál írja, útja már a vértanúság felé vezet. Végő eligazításainak egyike ez. Nem a pogányok, nem a cinikusok, nem a világ megvetésétől óvja lelkének kedvelt gyermekét, Tituszt, hanem attól a megvetéstől, amelyben a „szentek közössége” részesítené, ha elmulasztaná az intést és a feddést.

Vajon mi ez utasítás értelmében cselekszünk-e? Hagyunk-e nyomot a világon? Olyant, hogy sírjainkra áldó imádsággal boruljanak le unokáink? És nem vet majd meg minket, ama végő napon őriző pásztorunk?

Számadással neki tartozunk, miként Pál és Titusz, és mindazok, akik az ő szövegekkel átvert kezébe tették le sorsukat.

Bozóky Éva

KARÁCSONY 2. NAPJA

Tit 3,4—8

Az alapigéről

Alapigénk első két szava (de, amikor) jelzi, hogy textusunk részlet, folytatás. Ez a részlet ugyan önmagában is értelmes, gazdag és egész, mégis jó, ha figyelünk az előző versekre, illetve a teljes egységre.

Tit 3,1—8 a keresztségben újonnan született ember helyzetét és magatartását, embertársaihoz, illetve a világhoz való viszonyát tárgyalja.

Helyzetünket, s ebből következően magatartásunkat Isten jósága (kresztótésis) és emberszeretete (filantrópia), valamint az újjászületés (palingenezsia) határozza meg. A „filantrópia” szóval csupán itt találkozunk az Újtestámentomban. Ez a kifejezés és a levél sok más szava mutatja, hogy Pál apostol tudatosan, missziói szándékkal használta a művelt görögök nyelvét, a hellenizmus szókincsét.

Isten jósága és emberszeretete Jézus Krisztusban jelent meg. Benne, s általa lett közelivé, érzékelhetővé, jelenvalóvá. Az inkarnáció, Jézus születése Isten emberszeretetének páratlan demonstrációja, megbizonyítása.

Ez az esemény egyben döntő fordulatot is jelent az egész világ és az egyes ember számára. Isten jóságának és szeretetének megjelenése semmi máséhoz nem hasonlítható lehetőség az egyes ember, s az egész emberiség megújulására, újjászületésére.

Az inkarnáció célja a világ, s benne az egyes ember megváltása, új-játeremtése. Ez történik a keresztségben, az újjászületés fürdőjében a Szentlélek által.

Isten jóságát és emberszeretétét nem kell és nem is lehet kiharcolni, megszerezni. Annak alapja, forrása Isten irgalmassága és hűsége, amely mindörökké megmarad. De a keresztségben kapott ajándék, a megtartó kegyelem, s az örök élet ígérete — természetesen — arra kötelez, hogy „az Istenben hívők igyekezzenek a jó cselekedetekben előljárni.” (Tit 3,8)

A betlehemi kemény igazbölcső és a goltgai kereszt összeférhetetlen az ingyen kegyelem kényelmes heverőivel.

Az igehirdetés vázlata **Isten karácsonyi ajándéka**

A köztudatban és a gyakorlatban karácsony az ajándékozás kiváltképpen való alkalmá.

Az ajándéknak mindenki örül. Jó dolog ajándékot kapni, de még jobb ajándékot adni.

1. *Isten karácsonyi ajándéka az ő jósága és emberszeretete.* A betlehemi éjszakában megjelent, Jézus születésekor közelív és érzékelhetővé vált Isten jósága és emberszeretete. Nem úgy jelent meg, mint valami új eszme, magasztos gondolat, isteni törvény, új rend. Jézus személyében testesült meg.

Isten üdvözítő szeretetét egyedül Jézusban ismerhetjük és tapasztalhatjuk meg. Csak benne, s általa vezet út az Atyához (Jn 14,6). De Ő valóban út, igazság és élet. Jézussal biztosan elérhető a cél, az üdvösség.

Az előbb elmondottak igaz voltáról, Isten kegyelmének és emberszeretetének valóságáról a Szentlélek győz meg minket. Ő teremti, ébreszti és éleszti bennünk a hitet, táplálja reménységünket, gerjeszti és erősíti szeretetünket.

A Szentlélek megelevenítő, megvilágosító és megszentelő munkája — mondhatjuk így is: keresztség, megtérés, újjászületés — nélkül lelkileg halottak vagyunk. Nem tudjuk megragadni, s nem tudjuk értékelni Isten jóságát és emberszeretétét. Nem tudunk örüvendezni Isten karácsonyi ajándékának sem.

2. *Isten karácsonyi ajándéka meg nem érdemelt ajándék.* Pál és az egész Újtestamentum egyértelműen hirdeti, hogy üdvösségünket, örök életünket egyedül és kizárólagosan Isten irgalmasságának köszönhetjük. „Nem az általunk véghez vitt igaz cselekedetekért”, hanem Isten könyörülő szeretetéért részesülhetünk az üdvösség örömeiben.

Karácsonykor sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy mi az üdvösségünk ára. Nem csupán Jézus szegénysége és alázata, hanem ártatlan szenvedése és halála. Tudnunk és látnunk kell, hogy a betlehemi jászolbölcsőre rávetődik a goltgai kereszt árnyéka.

3. *Isten karácsonyi ajándéka hálára kötelez.* Az ajándéka az jellemző, hogy nem lehet megkövetelni, megrendelni, nem lehet megvásárolni, megfizetni. Az ajándék éppen ezért ajándék, és nem illetmény, bér.

A keresztyén ember legyen hálás Isten ajándékáért. Az Isten iránti hála nem hálálkodás. Nem csupán kegyes szó, ének és imádság. Sokkal inkább tiszta, igaz és szent élet.

Isten gazdagon megajándékozott gyermekeinek legszentebb, legigazabb, legszebb jócselekedete Jézus Krisztus alázatos követése.

Mit jelent Jézust követni? Szeretni — önzetlenül, személyválogatás nélkül — mindenkit. Megbocsátani — őszintén, igazán, egészen — mindenkinek. Segíteni — szívesen, hathatósan, örömmel — mindenkit. Ke-

rülni — a vizzálykodást, békétlenséget, gyűlölködést — mindig. Keresni és munkálni — az egyetértést, békességet a családban, a munkahelyen, a társadalomban — mindenütt. Várni — türelmesen, reménységgel és örömmel — az „Úr Jézus Krisztus dicsőségének megjelenését, hogy az ő kegyelméből megigazulva részesei legyünk az örök életnek.”

A mi karácsonyi ajándékaink fénye hamar elhomályosodik. Az ajándékozók és a megajándékozottak öröme gyorsan elmúlik, tovaszáll.

Aki a hit szemével rácsodálkozott Isten karácsonyi ajándékára, elfogadta és megtartja, annak a karácsonyi ünnepek múltán is megmarad az öröme, békessége, mert Isten jósága és emberszeretete az öröm és az üdvösség kiapadhatatlan forrása.

Táborszky László

KARÁCSONY UTÁNI VASÁRNP

Gal 4,1—7

A szöveghez

A textus legszembetűnőbb kifejezése az örökös képe. A levél olvasói kitűnően értették ezt a hasonlatot, hiszen azt a hellenista joggyakorlatból vette át Pál apostol. A nagykorúság időpontjáig nem rendelkezik az örökös a vagyon felett. Látszatra semmiben sem különbözik a szolgáltól, jóllehet minden az övé. Amikor viszont a meghatározott időpont elérkezik, egycsapásra változik meg a helyzete. Ura lesz mindennek.

A kép könnyen érthető a mai olvasó számára is. A meghatározott idő Jézus érkezése. Kiskorúság mindaz, ami előtte volt. Pál apostol egyenlővé teszi ebből a szempontból az öskeresztyénség két ágát: zsidót és pogányt. (Ezen a ponton vigyáznunk kell arra, hogy amikor a régiről beszél, Pál sohasem az egész Ószövetségre és annak kegyességére gondol. Világosan különbséget tesz a törvénykegyesség és az ígéreteken alapuló hit között. Utóbbtól egyenes a vonal Jézusig.) Egyik a törvény fennhatósága alatt volt kiskorú, másik a világ elemeinek szolgaságában. Közös a szituáció, de van hasonlóság a tartalmi vonatkozásokban is. Mindenek előtt az a tény, hogy egyik fajta „kiskorúság” sem találta (nem találhatja) meg a végérvényes és igazi kontaktust Istennel. Mindkettő „lent-ről” indul „fölfelé”, vagyis önerőből keresi az Isten előtt való igazságot, amelyet pedig nyilvánvaló módon nem szerezhet meg senki, csupán Isten adhatja.

Két félmondattal jellemzi Pál apostol az idők teljességében érkezett Jézust. Asszonytól született — a törvénynek alávetve. Az a Jézus, aki az Atyánál öröktől fogva van, az Isten által meghatározott időben valóságos emberré lesz. Az a Jézus, aki eredetileg a törvény fölött van, a törvény hatalma alá kerül. Asszonytól született, vagyis igazi emberré lett — legyőzte a minden ember első számú ellenségét, a halált. A törvény hatalma alá került, átokká lett — hogy a törvény átka alatt élőket megszabadítsa. (Vö. 2Kor 5,21 és Gal 3,13 k)

Küldetése eredménye: Isten fiai vagyunk. Megkaptuk a megígért örökséget. S ezen a ponton azonnal a Szentlélekről kezd beszélni. A kik a Szentlelket megkapták teljes belső meggyőződéssel vallhatják: Isten a mi Atyánk. Ez a megszólítás eredetileg tipikusan jézusi (l. Mk 14,36). Értethető módon ő szólítja Istent Atyának, mert ő az Isten Fia. Ember erre a megszólításra önmagától nem juthat el. Ez a Szentlélek ajándéka (ld. Mt 16,16).

Az a lehetőség, hogy Istent Atyánknak tudhatjuk, szoros összefüggésben áll az idők teljességében beváltott ígérettel, az elfogadott-megkaptott örökséggel, szolgaság helyett a gyermekek szabadságával.

1. Mit jelent számunkra az emberré lett Jézus? A választ a textusunk így adja meg: valamitől megszabadultunk — valamire felszabadultunk. Szolgaságból szabadságra. Sötétségből a fényre.

A hamis függő helyzetektől szabadultunk meg.

Jézus érkezéséig a törvény és az evilági hatalmak rabságában élünk. A lényeg azonos, csak a forma kétféle. Ugyanannak a hamis kötöttségnek vallásos és szekuláris megfogalmazása. Egyik oldalon a bénító, szinte gúzsba kötő kényszer: igaz keresztyénnek lenni, Istennek és embereknek tetsző jócselekedeteket végrehajtani, példamutató életformát élni. Az ördögi kört ismerjük: megfeszített akarattal sem sikerül maradóképtelenül. Ismétlődő kudarcok hatására csökken az odaszánás, összezsugorban az akarat. Ha a „függőleges” viszonyokra tekintünk: úgy látjuk — teljes joggal — hogy szikráját sem tudjuk teljesíteni annak, amit Isten vár tőlünk. Ha a „vízszintes” kapcsolatokra gondolunk: jóakarattal és odaszánással kétségbeesztő értetlenségbe ütközünk. Környezetünket inkább taszítja, semmint vonzaná keresztyénnek gondolt életformát. Jézus érkezése a szabadságot hozza. S ez nem azt jelenti, hogy a dolgok „maguktól” mennek. Csak óriási a különbség a kényszerű erőlködés és a szabadságból fakadó, a szó szoros értelmében vett felszabadult szolgálat között. Indítékában, tartalmában és eredményében egyformán.

Ugyanez igaz szekuláris vonalon is. A hamis függőségek, oktalan félelmek, a céltalanság rabságából hozza nekünk az emberré lett Jézus a szabadságot. E szabadság fényében van válasz a kérdésre: mi a dolgunk, miért élünk. Nem a szerencse vagy a vaksors irányítja és befolyásolja az életünket. Nem vagyunk kiszolgáltatva semmiféle hatalomnak. Nem bizonytalan a jövőnk. S nem annyiból áll az életünk, hogy lepergetjük azt a néhány évtizedet, s hogy jól vagy rosszul, majdnem egyre megy. A félelemtől, a bizonytalanságtól, a nihilizmustól való szabadságot hozta nekünk Jézus. Azt a tudatot, hogy van valaki, aki figyel ránk, vigyázza a napjainkat, akinek egyáltalán nem mindegy, mi történik velünk. Aki gyermekeinket nevez minket.

2. Isten fiai vagyunk. Ezt a kijelentést csak megvalósult tényként, tökéletes jelenidőben szabad értenünk. Nem leszünk. Vagyunk. Mégpedig olyan formában, mint akik átvették az őket megillető örökséget. Hajlamosak lennénk úgy érteni a Pál apostol által használt képet, mint akik ígéretet kaptak az örökségre, de pillanatnyilag még valjmi keveset élveznek belőle. Szolgákhoz hasonlóan élnek, s várják, hogy egyszer majd mindent megkapnak, ami Atyjuké, Istené. Pál egész más mond. Az előző helyzet, a szolgaság volt a kiskorúság állapota. Jézussal itt van az „idők teljessége”, az apa által megszabott idő, az örökség átvételének pillanata. Minden a miénk, ami az Atyáé. Igazság és szeretet, békeség és öröm — mindent megkaptunk, amit Isten adhat és amire szükségünk van. Emellett az is igaz, hogy a teljességre, a tökéletes megvalósulásra várunk. Igaz, hogy maradóképtelenül és egész világosan minden akkor lesz a miénk, ha Jézus visszaérkezik. De ugyanazt, Isten országának minden ajándékát kapjuk már most. Nem valami „más” vár ránk, hanem mindannak a teljessége, amit most kapunk Istentől. Nem mást ad és nem keveset ad. Mégis igaz, hogy összehasonlíthatatlanul több a teljesség a töredékesnél.

Címzett volt a textusban mindenki, Isten gyermeke és örökös mindenki, aki Krisztusban van. Mindegy, a szolgaságnak melyik formájában tengődött, amikor Jézus szabadításával találkozott. Így a miénk minden,

ami Istené, valamennyiünké, akik a Krisztushoz kötöttség teljes szabadságában élünk.

3. Isten megszabadít — gyermekévé fogad — örökséget ad — a teljességet ígéri. Ennél többet nem kaphatunk — gondolnánk. Ám Isten szeretete mindig felülmúlja reménységünket. Óriási holderejű mindaz a tény, amit a textus eddig elélni tárt, s amit az imént próbáltunk összefoglalni. De ez még nem minden. Isten valóban Atyánkként ismer minket. Pontosan tudja, hol fejeződnek be a lehetőségeink. Tudja, meddig juthatunk saját értelmünkkel. Ezért „elküldte Fiának Szabát szívünkbe”, hogy felfoghassuk, megragadhassuk mindazt, ami érettünk történt. Hogy Vele most már kiálthassuk: Abba, Atyám. Ilyen módon pontosan, azaz birtokos személyranggal ellátva. Hiszen a lényeg ez. Isten nem egyszerűen Atya, hanem az én Atyám, a mi Atyánk. Akinél védelmet találunk a veszélyben, megnyugvást a félelemben. Kincseiből mindenre futja. Elkérhetünk bármit, hiszen mindenét a rendelkezésünkre bocsátotta. S ha körülnézünk, testvéreket látunk magunk körül, közel és távol, akikkel szabad testvérek módjában élünk, nem előírásokat vagy szabályokat követve többé, hanem ellenállhatatlan belső kényszernek engedve.

Tény és a tény felől való meggyőzetés. S a textus még egy harmadik lépcsőfokot is tartogat számunkra. A legutolsó mondatban megszólal Pál, az ígéhirdető és a lelkipásztor. Hirtelen egyes szám második személybe vált, és valami lebilincselően meleg, bátorító hangon próbál meggyőzni mindannyiunkat, akik szavait olvassuk, hirdetjük vagy hallgatjuk. Semmi kétséged ne legyen, nincsen félreértés: nem vagy már szolga. Fiú vagy. Ha pedig fiú, akkor Isten akaratából örökös is.

Szabóné Mátrai Marianna

ÓÉV ESTE

Lukács 12,35—40

Örvendező várakozás

Minden emberben, minden időben van valamiféle várakozás. Ezek a várakozások óév este felfokozódnak. A beteg gyógyulási vágya erősebb, a tervei megvalósításáért küzdő új lendületet kap, a csalódott megújuló reménységgel vár beteljesülésre. Végső soron a boldog életre irányuló vágyakozásunk erősödik föl ezen az estén. Óév esti textusunk kétszer is kijelenti bizonyos várakozóknak: „Boldogok azok a szolgák...”. Jézus szavát úgy folytathatjuk, hogy azok boldogok, akik jól várakoznak, akik helyesen ismerték föl: mit várjanak és hogyan várják azt.

1. *Mit vár a tanítvány, a keresztyén ember általában is és óév este is.* Jézus szavai nem hagynak kétséget afelől, hogy az ő visszajövetelére várók lesznek azok, akiknek nem kell csalódníuk. Nem önmagában az esemény a boldogító, ez megrázó és félelmetes is lehet. Hanem az a tudat, hogy Jézus személyesen is és mennyei küldöttek útján is ígéretet tett jövetelére. A várakozás Jézus ígéréteinek teljesülésére irányul. Ennek az ígérétek a tartalma — a keresztyén ember számára — a Jézus Krisztussal való boldog együttlét. A tanítvány tudja, hogy milyen öröm Jézussal együtt lenni, s azt is, hogy a nélküle való élet a kárhozat. Jézus a „mennyeigzöről” jön övéihez, annak örömét hozva, hogy részesítse benne a reá várakozókat.

Óév esti várakozásunk is a végső „boldogságra” irányul. De talán éppen ez az időszak az, amely az idő múlását hangsúlyozva, bizonytalanságot, sőt kételkedést ébreszt a szívünkben. Évszázadok, sőt évezre-

dek hiábavalónak látszó várakozása kérdéssé teszi sokak számára Jézus ígéretének teljesülését. Ha azonban jól figyelünk Jézus szavaira, azokból éppen az derül ki, hogy egyáltalán nem a bizonytalan jövőendő ködös ígéretéről van szó. Jézus azt mondta: „szolgál nekik”, amikor eljön tanítványaihoz. S ezt a nekik szolgáló Krisztust jól ismerték a tanítványok. Tőle kapott értelmet és célt az életük. Jézus szolgálata tette tartalmassá az ő szolgálatukat is. Ha pedig szolgálatról van szó, akkor az nem csupán ígéret, hanem már most valóság. Az ígében ugyanazzal az erővel vigasztal, mutat utat, vagy bocsát meg bűnöket Jézus, mint amikor személyes, testi jelenlétekor tette. Igéjében, szentségeiben, szeretetének tényeiben mintegy „előleget”, az eljövendőnek egy darabját adja már ma nekünk. Megkezdődött az ígéret valóra váltása addig is, amíg elkövetkezik a végső beteljesedés.

Amikor visszanezünk az elmúlt évre, vegyük észre ígérete teljesítésének sok jelét. Ha igéjét hallgathattuk, nemcsak a gyülekezettel voltunk együtt, hanem Vele is. S ha az üdvösség a Vele való együttlét öröme, akkor ez az öröm nekünk is megadatott. Az úrvacsorában nemcsak bocsánatot, megújult életre való erőt kaptunk, hanem a Vele való legteljesebb közösségben lehetett részünk. Ha észrevettük, hogy hogyan valósult mentő szeretete az egész világ számára, s ha ebben valahol minket is felhasznált, akkor már most átéltünk valamit abból az örömből, amit a reá várakozóknak ígért. Nézzünk hát szembe ilyen kérdésekkel: Jézust vártuk-e az óévben, vagy nélküle kerestük boldogságunkat? Csalódásaink nem azért neheztedek-e ránk olyan teherként, mert eltévesztettük várakozásunk tárgyát? Van-e bennünk készség arra, hogy az új esztendőben nyitottabbak leszünk Jézus ajándékainak az elfogadására, s úgy fogadjuk-e őt magát, mint akiben az eljövendő beteljesülésnek örülhetünk? Az ige szavával élve: „zörgetésére” nyitunk-e neki ajtót már most? Minden mai befogadás, annak az utolsó, eljövendő érkezésének az előkészítése.

Kevesen vannak óév este olyanok, akiknek az elmúlt esztendőben nem volt egészen közeli találkozásuk a halállal. Egyikünk szeretett hozzátartozót, másikunk jó barátot, vagy kedves ismeróst veszített el. A gyászon és a keresztyén reménységen kívül gondoljunk arra is, hogy a földi élettől való megválás egyúttal beteljesedés is. Amikor megszűnik térnek és időnek a korlátja, nem izgalmas kérdés többé, hogy mikor lesz Jézus visszajövele. Amikor megszűnik a várakozás lehetősége, tulajdonképpen célhoz ért a várakozás. S ez az időpont is éppen olyan bizonytalan, sőt váratlan lehet, mint Jézus Krisztus személyes, s a múltó időnek egy bizonyos pontjában bekövetkező visszajövele. Ki tudhatja, hogy mit hoz az új esztendő. Ha földi életünk megszakad, ott állunk az előtt a Jézus Krisztus előtt, akire vártunk, s teljességre jut mindaz, amiből életünk során „előleget” kaptunk.

2. *Hogyan várja Urát a Jézus Krisztus visszajöveletére készülő tanítvány, illetve keresztyén ember?* Egész életét, magatartását meghatározza a várakozás. Erre készíti egyrészt Jézus figyelmeztetése, amely az időpont bizonytalanságát hangsúlyozza, másrészt Jézus határozott ígérete, amely visszajövele bizonyosságát teszi kétségtelenné. Az igazi, keresztyén várakozás kizár minden számíthatást és időpont jóslatot, de nem is lanyhul az idő múlásával. A várakozás táplálója a Jézus Krisztus ígéretébe vetett hit, a visszajövő Krisztus megtapasztalt szeretete.

A szabályszerű várakozásnak néhány egészen gyakorlati jellemzőjére hívja fel Jézus a figyelmünket óév esti ígénkben. Mindenek előtt az

éberségre. Szó sem lehet „elalvásról”, „virrasztanunk” kell. A „lámpás meggyújtásával” is erre utal Jézus. Mert csak az éberen vigyázó tud mindenre figyelni: igére, jelekre. Az állandóan nyitott szem és fül vesz észre mindent, olyant is, ami a felületes figyelmet elkerüli. Észreveszi az akadályokat, amelyek gátolnák Jézussal való kapcsolatát, a veszedelmeket, amelyek megállítanák a keresztyén élet útján, a bűnt, amely megfosztaná a reménység örömétől. Az éberség nemcsak észreveszi mindezt, hanem le is győzi: a sötétséget, az „álnokságot”, a megfáradást, a kísértéseket. Nem ijed meg semmitől, hiszen nem váratlanul bukkan fel az élet nehézségei. Józanul számol azokkal. Szenvedély, félelem, dicsőség mámore nem tartja fogságban, világos előtte ezek hiábavalósága, értéktelensége és céltalansága. Az éberséghez az is hozzátartozik, hogy a vigyázó ember ne maradjon magára. Az egyedüllét megerőslenít, az együttes vigyázás viszont megsokszorozza erőnket. — Az elmúlt évben is szükséges volt az éberség bűnnel vívott harcunkban. Kaptunk is rá erőt. Nem utolsósorban az által, hogy Urunk egymásra bízott bennünket, hogy az ő szeretetével „vigyázzunk” egymásra.

A másik igen fontos kelléke a várakozásnak a *hűség*. Fel-fellángoló lelkesedés Krisztus iránt gyakran előfordul egy-egy igazhallgatásunk hatására, de a kitartó hűségre erőteleneek vagyunk. Töreletteliséggel csak arra tudunk várni, akit nagyon szeretünk. Krisztus iránti szeretetünk próbaköve tehát az, hogy tudunk-e állhatatosak lenni a reál való várakozásban. Ennek a szeretetnek bizakodó szeretetnek is kell lennie. Csak így nem torpanunk meg akkor sem, ha „késik” visszajövetelével Jézus. Sok türelmetlenségünkkel, kételkedésünkkel önmagunkat fosztjuk meg a várakozás örömétől. Ha elhomályosodik a cél, s ezáltal megfárad a hűségünk, magunk leszünk az okai a lemaradásnak, a beteljesedés elmulasztásának. Az ilyen fajta várakozásra félelmetes a beteljesedés, hiszen Jézus nem bűnpártoló szeretettel, hanem hűséget váró szeretettel jön övéihez. Nyilvánvaló, hogy a legnagyobb emberi erőfeszítés is kevés ahhoz, hogy ilyen makulátlan hűséggel tudjunk rá várni. A hűtlenségünk miatt való bűnbánat, és a hozzánk érkező előtt való őszinte alázat az igazi hűség Jézushoz. Jézus éppen az elbizakodottságtól akar bennünket óvni azzal a figyelmeztetésével, hogy állandóan legyünk készen, akár a „második vagy ha a harmadik órváltáskor érkezik is meg”. Az esztendő fordulóján nem az feladatunk, hogy kétes értékű fogadalmakat tegyünk nagyobb hűségre, hanem igazabb bűnbánattal és őszintébb alázattal könyörögjünk bocsánatért.

A várakozás legnagyobb veszedelme a tétlenség, álmodozás és elkenyelmesedés. Ha Krisztus ígéretét, szeretetét, általában ígését úgy fogadjuk, hogy evangéliuma fölment bennünket a tevékeny keresztyén élet kötelezettsége alól, akkor az óév esti ígénk egészen határozottan figyelmeztet: nemcsak éberség és hűség az igazi várakozás „kelléke”, hanem a *szolgálatkészség* is. „Legyen derekatok felővezve” — mondta Jézus a tanítványainak. Az akkoriak jól értették, hogy ez azt jelenti, hogy hosszú ruhájukban nem tudnak járni, márpedig a tanítványnak mennie kell „széles e világra” Krisztus bizonyoságtévő szolgálatával. A munkában is akadályozza a hosszú ruha, pedig szolgálnia kell a tanítványnak úgy, ahogy Mesterétől tanulta. És előfordult az is, hogy harcba kellett indulni, márpedig harcolni sem lehet a ruha felővezése nélkül. A tanítvány bűnnel vívott küzdelme elválaszthatatlan az életétől és szolgálatától. — „Legyen derekatok felővezve”, halljuk mi is óév este. Jézusnak ez a szava megkérdezi: mit tettünk az ő ügyéért az elmúlt évben, segítettünk-e embertársainknak szolgáló szeretettel egyéni és társadalmi

feladataikban, s vállaltuk-e a harcot az önzés, befelé fordulás, békétlenség stb. ellen.

A hozzánk jövő Jézus Krisztus nemcsak azt mondta, hogy mi legyünk felővezve, hanem ő, a mi szolgálatunkra „felővezi magát”. Ezt tette az elmúlt évben is, ezt ígéri az újra és utolsó jövetelére is. Ezért lehet reménységünk, hogy nem volt hiábavaló a múltunk, szeretete erejével indulhatunk az új esztendőbe, s a végső találkozásokor sem elkárhoztatni, hanem üdvözíteni akar bennünket. Hogy beteljesedjék: „Bolgok azok a szolgák...”

Bárány Gyula

ÚJÉV

L. 2,2,1

Megjegyzések az ígéhez

Úgy érzem, hogy ennek az egyetlen mondatnyi alapigének exegézise a prédikációba kívánkozik. Ezért csupán néhány szempontra kívánok rámutatni.

1. Bár az ige középpontjában a „Jézus” név áll, mégsem mellőzhető a nyolcadnapi körülmelés ténye: a Messiás felvétele Isten népébe, — ahogyan némely exegeták hangsúlyozzák. Ezzel Istennek egy szövetségi parancsa, Jézus szolgálai formát öltésének egy lépése teljesedett be. Luther Újév napján postillájában erről akar prédikálni: „amikor eljött az idő teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született, a törvénynek alávetve”. (Gal 4,4.) Isten őtestamentumi népének ez a jegye nem tartozik korunk emberének tudatvilágából kiesett fogalmai közé. Gyilkos erők kezében halált hozó jeggyé vált. Egy keresztyén osztálytársamnak azért kellett meghalnia, mert apja egészségügyi okokból körülméltette magát. Feleségemet és engem aknataulat után életre operált menekült kassai orvost egy este szülő nőhöz hívták a pincéből. Reggel levetkőztetve a „jegy miatt” holtan találtuk a ház előtt. Arthur Miller „Közjáték Vichyben” c. drámájában SS-legények és egy orvos e „jegy” alapján döntenek arról, hogy ki kap menlevelet és kit küldenek haláltáborba. S mindez színházban, rádióban, televízióban, filmben félelmetesen elvonná teszi a problémát.

Attól a többször hallott és olvasott tévedéstől azonban óvakodnunk kell, hogy Jézus körülméltetését a keresztséggel hozzuk kapcsolatba, azzal az indokolással, hogy a keresztség Isten újtestamentumi gyülekezetének ugyanolyan „jel”-e, mint a körülmelés az őtestamentumnak. A kettőnek Isten üdvözítő munkálkodásában egészen más a tartalma és jelentősége.

2. Nem helyes, ha a prédikáció ígék „citalása”-vá válik. Jézus „neve” és a „Jézus nevében” azonban olyan gyakori és gazdag tartalmú mondanivalója az egész Újtestamentumnak, hogy megengedhető még „concordantia-szerű” csokor nyújtásával is rámutatni: kicsoda Jézus és mit jelent ez a név: Jézus.

Jézus lépései a szolgálat útján

A „polgári újév” az egyházi ünnepek sorában karácsony nyolcada, Jézus körülméltetésének és névadásának ünnepe. Isten egy ígérete beteljesedésének, Jézus szolgálai formát öltésének, embermentő szolgálatának három fontos lépésének sorába tartozik.

1. Isten a bűneset után azt ígérte, hogy Szabadítót ajándékozik a világnak, aki asszony szülötte lesz. (1Móz 3,15) Ez teljesedett be karácsonykor, amikor az Ige testté lett. Emberré létével *közösséget vállalt az egész emberiséggel*, vállalta az emberi sorsot, az emberiség szolgálatát.

2. Isten Ábrahámnak megparancsolta, hogy a születés utáni nyolcadik napon a népéből és népe között születetteknek körül kell metéldkedniök. Ezt adta szövetsége jeléül. Azt is ígérte, hogy a Szabadító a választott népből születik. (1Móz 17,9—13) Újévkor Istennek ez az ígérete teljesedett be, s *Jézus vállalta a népével való közösséget*. Hívogatta őket, bűneiket feddette, keményszívűségüket megsiratta, de még a kereszten is imádkozott értük.

3. Jézus harmadik lépése az volt, amikor magára vette a bűnösök keresztségét, s az Úr szolgájaként a bűnösök közé soroltatott, és sokak bűnét hordozta. (Ezs 43 — Mt 3,13—17) *A bűnösök közé lépett, hogy bűnösöket mentsen*. Mint áldott orvos, aki életét is áldozza betegségek legyőzésére, hogy életet nyerjenek a betegek. Nem magát mentette, amikor a kísértő a templom párkányán a maga élete megmentésére bízatta, s akkor sem, amikor a kereszten csufolódva akarták erre rávenni, hanem feláldozta magát, hogy embereket mentsen bűnből, halálból életre.

Isten három ígéretének beteljesedése Jézus szabadító munkájának három lépése: vállalta az emberséget, minden problémájával együtt, vállalta népét minden feladatával együtt, s vállalta a bűn elleni harcot egy igaz élet megvalósulása érdekében. S erre adatott nekünk is az Ő neve.

Adatott nekünk egy név

A Jézus nevet Isten ajándékozta nekünk, s már e névvel is azt adja tudtunkra, hogy ki az, akit nekünk és értünk adott. Máté meg is magyarázza számunkra: „Fiút fog szülni — mondja az angyal Máriáról Józsefnek —, akit nevezd el Jézusnak, mert ő szabadítja meg népét bűneiből” (Mt 1,21).

Emberek tévedhetnek nevek osztogatásában, amikor elvárásaikban szép nevekkkel ruháznak fel egyeseket. Éva boldogan nevezte elsőszülöttjét Káinnak: „Nyertem fiút az Úrtól”, — ahogyan a régi Károlyi fordítás írja. De ez a fiú nem lett élete „nyeresége”. (Héber írásmagyarázók szerint a „Káin” a „kana” gyökből származik: szerzemény, nyereség.)

„Jézus” szabadító. Isten adta neki ezt a nevet, s ő nem tévedett, amikor ezzel a névvel ajándékozta meg elsőszülöttjét, s azok sem csalódnak, akik ebben a Szabadítóban bíznak. József elsőként hitt Isten szavának, s azóta mi is hiszünk e névben, ezt a nevet hirdetjük, s Jézus nevében munkálkodunk.

Jézus legyen jelszavunk

Énekeskönyvünk 162. éneke erre buzdít minket: „Jézus legyen jelszavunk, midőn ez új évbe lépünk.” Idegenkedünk a „jelszó” fogalmától, mert régi súlyos jelentése feledésbe merült, s gyakran sekélyesedett propaganda-szólamná. Pedig igaz jelentése szerint „a valahová tartozás igazolására az illetékesektől megállapított, s csak a beavatottakkal közölt név, amelynek kimondása vagy közlése az összetartozás jele”. (Magy. nyelv ért. szótára.) Az az illetékes, aki a Jézus nevet Hozzá és egymáshoz tartozásunk igazolására megállapította: maga az Isten.

Isten prófétája által előre meghirdeti, hogy akik sóhajtoznak és nyögnek a bűnök miatt, vagyis várnak a szabadulásra, egy golycsba öltözött, tiszta és igaz valaki által jelt kapnak homlokukra. (Ez 9,4) Az Újtestamentum kinyilatkoztatása által ez a jel: Jézus neve.

Isten parancsa alapján az Ő nevében hiszünk (1Jn 3,23). az Ő neve által nyerjük el bűneink bocsánatát, az igazságot és az életet (Csel 10,43 — 1Jn 2,12 — 1Kor 6,11), s az Ő nevében kapunk segítséget (1Kor 1,2). Ahol az Ő nevében gyülekeznek össze, ott Ő is jelen van szeretetével, hatalmával, új életet munkáló erejével (Mt 18,20). S éppen ezért tudunk az Ő nevében, az Ő segítségével hatalmas dolgokat cselekedni, tenni azt, amit Ő tett (Csel 3,6 — 16,18). Küzdhetünk minden gonosz, életet pusztító hatalom ellen (Mk 16,17 — Lk 10,17). Az Ő nevéért hallgatja meg Isten imádságunkat, s teljesíti kéréseinket, amit javunkra és mások javára kérünk (Jn 14,13). S mindezek igazságát bizonyítja kis gyülekezetek megújult életű, áldozatkész tagjaitól kezdve az emberiséget Jézus nevében szolgáló jötevők megszámlálhatatlan sokasága.

S végül, az emberiség történetének célohoz jutásakor az Ő nevére fog meghajolni minden térd (Fil 2,10). Pröhle Károly „Lukács evangéliumának magyarázatá”-ban írja, hogy Jézus korában gyakori volt ez a név, de a második századtól fogva eltűnt. E névvel csak Őt nevezték. Ez szinte szimbolikusan erősíti az ígét: „nincsen üdvösség senki másban, nem is adatott az embereknek az ég alatt más név, amely által üdvözülhetnénk”. Ezt mutatja meg Isten látomásban János apostolnak is. Az üdvözültek, akik látják Isten és a Bárány arcát, homlokukon az Ő nevet viselik (Jel 14,1 — 22,4).

Együtt a megújulás útján

Újévre sokan úgy tekintenek, mint „polgári ünnep”-re, amelyet az egyház némileg igyekszik „ellensúlyozni” azzal, hogy Jézus körülméltetésének és névadásának igei tartalmával „tölt ki”. Úgy vélem, hogy nincs még egy ünnep, amelyen hangosabban megszólalhatna Luthernek „Istennek kétféle kormányzása”-ról szóló tanítása. Újév az az ünnep, amelyen keresztyének és nem keresztyének számára egyaránt tudatossá válik, hogy kezdődik, vagy kezdődnie kell valami újnak.

A *nem keresztyének* is kicsiny üzemeiktől országos és világméretekig számot vetnek életük egy elmúlt szakaszának munkájával, eredményeivel, hibáival, mulasztásaival, s terveznek valami újat; a hibák korrigálását, egy jobbnak megvalósítását, ami megszabadíthatja az embereket félelmeiktől, bajoktól, ellenségeskedésektől, s elősegíthet egy igazabb, emberibb életet.

Isten népe számára is lezárul az ígéretek beteljesedésével egy régi várakozás, s hitünknek, életünknek új szakasza kezdődik, megerősödött reménységgel, megújult feladatokkal. Mert Jézus nevével indulni egy kegyelem által megnyílt új esztendőbe nemcsak ajándék, hanem feladat is. Jézus neve: Szabadító. De hányan riadtak vissza e névtől, mert jelentését megtagadva emberek szolgálata helyett emberek feletti uralom jelszavává lett, zászlókra hímezve élet helyett halált hozdoztak, kötelek oldozgatása helyett inkvizíciók bilincsekké változtatták, s börtönök rabóságának igazolására használták. Pedig e név kötelezése viselői számára az, hogy nevében, vagyis Őt követve, vele együtt munkálkodva menni az emberiség, népünk, a bűnösök közé, s életet is áldozva fáradozni egy megújult, emberibb és üdvösségesebb élet szolgálatában.

Botta István

Jövő — kérdőjelekkel

L. 2,2.1.

„Új esztendő... Nem tudja senki sem
hogy mi vár reá, merre, hová lép.
Az ismeretlenség kódébe rejtve
mi van: örvény, orom vagy szakadék?”

(Bodás János)

Mit is jelent az új év? Be kell vallanunk, hogy sokszor a versben jelölt szorongásnál alig többet. Gondolatban végigpásztázzuk elmúlt évünk eseményeit és rezignáltan megállapítjuk, hogy az elmúlt év elején tett ígéreteket megint nem sikerült valóra váltanunk. S töprengünk az elkövetkezendő év várható és kiszámíthatatlan nehézsége, bizonytalansága fölött. Pedig a keresztyén embernek másra is van lehetősége. Hálásan tekinthet vissza, hiszen a múlt, az óév sem csak kudarcból állt, hanem Jézus megtartói nevéhez volt hozzákötve. Megtartott minket próbák, nehéz helyzetek között. S jövőnk sem csupán bizonytalanság, örvény, hanem boldog bizonyosság Jézus nevében: Isten segít!

Régi név — új tartalom

A körülméltékedéssel kapcsolatos névadás során a gyermek azt a nevet kapja, amelyet az angyal Isten akaratából még fogantatása előtt megjelölt. Jézus szabadító, az Úr szabadít. Ez a név programot jelöl — s jó ezt hallanunk egy új év reggelén. Biztató, hogy nemcsak nekünk vannak terveink, programunk, ami megvalósításra vár — hanem Istennek is van.

Jézus nevét sokan viselték kortársai között. Ebben már előre is híven tükröződött az Ő egész életének jellegzetes útja. Mindvégig úgy élt, hogy beilleszkedett népének rendjébe. Nem a régi formákat akarta szétrombolni, hanem a meghagyott külső formák között új életet teremteni!

De a mindennapi név mögött Isten a saját nevét árulta el nekünk ebben a névben. Jézus = szabadító. Jézus neve lényének lényegét fejezi ki. S ez az, ami igazán új a régi név mögött!

Útjelző név

Vajon volt-e értelme a kicsiny gyermeknek ilyen program-nevet adni? Bizonyal éreztük, hogy a mindentudó Isten ebben is bölcsen cselekedett. S bár „szénaszagú bölcsője felett ott komorlott már a keresz” — tudjuk, hogy nem volt hiábavaló Isten testté létele. „Az Igét nem tette silányabbá, hogy ember lett. De minket jobbá tett, hogy hozzá tartozunk” — valotta Aугusztiusz. A nevében foglalt programot végrehajtotta, betöltötte — mindannyiunk számára utat mutatott, s utat mutat. Bodás János versét teljesen Jézusra illőnek, jézusinak érzem. Az új év küszöbén jó tudni, hogy van útjelzőnk, — és nem kell tanácstalanul állodágnunk, egy helyben toporognunk.

„...jó, s balsorsban egyaránt
áll és mutatja az irányt.
Mellette bölcsék és bolondok
cipelnek álmot, vágyat, gondot,

jönnek és mennek ifjak, vének,
nászmenetek és temetések,
ő áll és tűr s nem válogat,
mindenkinek utat mutat!"

Ha útjelző táblát látunk — regisztráljuk jelentését, de nem vagyunk kötelesek aszerint cselekedni. Jézus szabadítását, iránymutatását sem kötelező elfogadni! Ő utat mutat, s szabadítását ajánlja fel mindenkinek.

Ha úgy érezzük, hogy szükségünk van Jézusra az új évben is (vagy talán most az új évben először!?) — akkor gondoljuk végig: ki nekünk Jézus? Jézus számunkra VALAKI. Fontos Valaki. Nem történelmi múltunk óriása, akire büszkén emlékezünk, s nem is középszerű hős, akinek csak az évszámait illik ismerni. Nem, Jézus nem ezek közül a híresek közül való. Őt nem temette maga alá a történelem — Ő jelenidejű valóság. „Ennek a Jézusnak utolsó atomjáig igaznak kellett lennie, hogy ma is éljen. Márpedig él, mert éltet. Etet és itat, együgyű és kitűnő szellemű embereket tart életben, tesz boldoggá és átemel minden nyomorúságon. Nem tévedhetünk. A tévedés, vagy az ostobaság nem bír el emberi sorsokat, nem tud szüntelenül életet osztani.” (Vasadi Péter.) Jézus pedig nekem Valaki, Aki él és életet ad. Megszabadít félelemtől, csüggedéstől, reménytelenségtől, kishitűségtől. Jézus nevében, s Jézus nevével bátran kezdhethjük ezt az új évet is: Isten segít, az Úr szabadít. Van hatalma, de segítőkészsége és szeretete is ahhoz, hogy segítsen, hogy az új év valóban új legyen!

Gáncs Péterné

Egyháztörténeti évfordulók

A fáradhatatlan gyülekezetépítő

Kétszázötven éve született Pongrácz Boldizsár

„Liptó—Hont—Zólyom—Pest—Pilis—Solt egyesült megyék főtáblabírája, a megyei utak, a Duna védgátak főigazgatója, Péteri földesura, a pest—békés—arad—bács—bánáti egyesült esperesség felügyelője” — írhatta volna, ha minden munkáját és tisztségét össze kellett volna foglalnia. Mi azonban születésének 250 éves fordulóján mindezen túl, mint a gyülekezetépítőre emlékezünk, vagy ahogy *Dobronyovszky* Károly: A péteri ev. egyház történetében írja róla: „több ev. egyházak alapítója”.

1731. november 9-én Liptószentandráson született. Életútjának felvázolása helyett két gyülekezetre emlékezzünk, amelyeknek születése vagy újjászülése elválaszthatatlan nevétől.

Péteribe Bohus Dániel, akkori földesúr 1742-ben a Zólyom megyei Illésfalváról 7 evangélikus családot hozatott „a puszta határba, hol csak egy csősz-gunyhó létezett”. Így született meg az evangélikus gyülekezet. Elnyomatásuk és hosszú küzdelmük a Türelmi Rendeletig nem fér emlékezésünk kereteibe. Pongrácz Boldizsár az említett földesúr leányát, Bohus Katalint vette feleségül, így került oda. A Türelmi Rendelet kijövetelével „azonnal tudatá a péteriekkel, hogy ezentúl naponta szabadon tartásnak nyilvános könyörgést, sőt vasár- és ünnepnapokon... Bukovinszky Dániel (jegyző és tanító) lakában végezzék az istentiszteletet háborítatlanul”. Gyülekezetalapító beadványukat mégsem fogadták el. Péteriben ekkor csak 78 evangélikus családfő élt, ide kellett csatolni Mendét, Gyömrőt, Monort, Vasadot, Pótharasztit is 57 családfővel. De a római ellenvetésben ez is állt: „alig egy órányira van Maglódtól, az egyház újbóli alapítása meg nem engedhető”. Pongrácz újabb beadványára állítólag elindult egy katolikus bizottság gyalog és órával kézben Maglódról, de ötnegyed óra múltán még csak Gyömrőre értek és izzadtan, bosszúsán visszafordultak. Így indult az új élet Péteriben Pongrácz Boldizsár további segítségével és támogatásával.

A *pesti gyülekezet* születése is nevéhez kapcsolódik. Pontosabban nevéhez még két nevet fel kell jegyezni: *gróf Beleznay Miklósné, Podmaniczky Anna Mária* nevét, mert az ő pesti házuk volt a kicsiny evangélikus csoport „első otthona Pesten”, ahol a terv megszületett. *Liedemann János Sámuel* pedig „az első evangélikus, aki Pest történetében a török kiűzetése óta polgárjogot nyert”. Sok beszélgetés, utazás után 1786. december 8-án Budán az egyetemes gyűlésen határozat született: Miután Pest-Budán az evangélikusok száma szaporodik... a gyűlés ezennel elhatározza evangélikus egyház létesítését. Pongrácz gyűjtőívet is indított, s össze is jött 700 rajnai forint. 1787-ben kapták meg az udvari dekrétu-

mot, amely megengedi a gyülekezet létrehozását, istentiszteletet azonban csak magánháznál. Így jutottak a „Pléhkalaphoz” címzett kocsmához, a mai Váci és Irányi út saroképületének emeletéhez, amelyet kibéreltek, s meghívták az első pesti lelkészt: *Molnár Jánost*.

1799. február 24-én hunyta le szemét és a péteri családi kriptában várja az ébredést.

Mi pedig életére emlékezve köszönjük meg, hogy a Türelmi Rendelet idejében „adattak” szolgáló emberek, s nemcsak lelkészek, akik a gyülekezeteket felépítették, s ezen túl életük is építő volt.

Keveházi László